

קיצור אברבנאל לפרשת נח

מהדורה מקוצרת ומעובדת של פירוש אברבנאל

עיצוב: זהבה גרליץ
עריכה, פיסוק וכותרות: יהודה איזנברג

אתר דעת תשע"ה

חלק ראשון

- 5 המשך פרק ו
- אלה תולדות נח [ו,ט-ו,י] 5
- 5 השאלה הא': [מדוע הוזכרה לידתו של נח פעמיים?]
- 6 השאלה הב' [מדוע הוזכר המבול פעמיים?]
- 8 השאלה הג': [והקימותי את בריתי – ועדיין לא הוזכר הברית?]
- 9 השאלה הד': [כמה בעלי חיים הובאו לתיבה?]
- 10 פרק ז
- 10 השאלה הה': [מדוע הוזכר פעמיים בוא המבול?]
- 12 ויהי המבול ארבעים יום על הארץ וגו' [ז,יז].
- 12 השאלה הו': [מדוע הוזכר פעמיים שהמבול היה 40 יום?]
- 13 השאלה הז': [מדוע נזכרו פעמיים ריבוי המים ותגבורם?]
- 13 השאלה הח': [מתי פסק המטר?]
- 14 פרק ח
- 14 ויזכור אלהים את נח... צא מן התיבה [ח,א-טו].
- 14 השאלה הט': [חשבון תקופת המבול]
- היונה והעורב 16
- 16 השאלה הי': [למה נשלח העורב?]
- 17 השאלה הי"א': [מדוע חזרה היונה לתיבה, והעורב לא חזר?]
- 18 [משמעות המספר ארבעים]
- 18 השאלה הי"ב': [מדוע לא פתח נח את התיבה כאשר נחה?]
- 19 וידבר אלהים אל נח צא מן התיבה... ויהיו בני נח. [ח,טו – ט,יז]
- 20 השאלה הא': [ירח ה' את ריח הניחוח]
- 21 השאלה הב': [ויאמר ה' אל לבו]
- 21 השאלה הג': [לא אוסיף לקלל]
- 22 השאלה הד': [מדוע לא יוסיף לקלל?]
- 22 השאלה הו': [זרע וקציר לא ישבותו]
- 23 פרק ט
- 23 ויברך אלהים את נח ואת בניו [ט,א]
- 23 מצבם של נוח ובניו בצאתם מהתיבה
- 24 השאלה הז': [הברכות שברך השם את נח ואת בניו]
- 25 השאלה הח': [למה הרשה השם לנח אכילת הבשר]
- 25 השאלה הט': [אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו]
- 25 השאלה הי': [שופך דם האדם]

- 26 השאלה הי"א: מדוע ציווה פעמיים על פריה ורביה?
- 27 השאלה הי"ב: ויאמר אלהים לנח ואל בניו
- 27 ויאמר אלהים אל נח...את קשתי נתתי [ט,ח-יב].
- 28 השאלה הי"ג: מדוע נזכר קיום הברית פעמיים?
- 29 השאלה הי"ד: [ויאמר אלהים זאת אות הברית]
- 29 את קשתי נתתי בענן [ח,יג-יז]
- 29 השאלה הט"ו: [אות הקשת]
- 30 השאלה הט"ז: מדוע הקשת מזכירה
- 30 השאלה הי"ז: [האם ה' צריך תזכורת?]
- 32 השאלה הי"ח: [ויאמר אלהים אל נח זאת אות הברית]
- 33 ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה... ואלה תולדות בני נח [ט,יח-כט].
- 34 השאלה הב': מדוע נתקלל כנען
- 35 השאלה הג': [מדוע התקלל שלוש פעמים?]
- 36 התועלת שבסיפור
- 36 פרק י
- 36 ואלה תולדות בני נח... עד בני יפת [י,א].
- 37 פרק יא: חטא דור הפלגה
- 37 ויהי כל הארץ שפה אחת...אלה תולדות שם [יא,א-ט].
- 37 אור כשדים ועבר הנהר [יא,כז-לב].
- 37 השאלה הא': [האם תרח ובניו גרו באור כשדים?]
- 39 השאלה הב': [למה זה זכר הכתוב שהרן הוליד את לוט?]
- 39 השאלה הג': [מה ראתה התורה לספר שמת הרן בארץ מולדתו?]
- 40 השאלה הד': [ותהי שרי עקרה אין לה ולד]
- 41 השאלה הה': [מדוע יצאו מאור כשדים?]
- 42 השאלה הו': [מה קרה לנחור?]
- 44 חלק שני**
- 45 תולדות נח – נח איש צדיק תמים היה בדורותיו [ו,ט]
- 48 מבנה התיבה [ו,יד-כב]
- 51 מאין באו המים שהחריבו כל העולם? [ז]
- 53 למדנו מסיפור המבול מדעים יקרים מאוד [ז-ח]
- 55 ביאור עניין הקשת [ט,יג-יז]
- 58 הבן הרביעי של נח [י,כב-לא]
- 59 חלקי כדור הארץ
- 60 חיי נח משקפים את התחלת הקיום האנושי [ו-ט]

64	חטא דור הפלגה – רדיפת מותרות [יא]
66	[אי הסתפקות בדברים הטבעיים]
73	עניין בלבול הלשון [יא, א-ט]

המשך פרק ו

אלה תולדות נח [ו,ט-ו,י]

ט אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת-הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ-נֹחַ:
י וַיֹּלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת-שֵׁם אֶת-חָם וְאֶת-יָפֶת:

השאלה הא': [מדוע הוזכרה לידתו של נח פעמיים?]

אחרי אשר סיפרה התורה בסוף סדר בראשית תולדות נח, כמו שאמר 'ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת' מה ראתה לזכרו שנית בכאן?

התשובה

אחרי אשר בסדר בראשית סיפרה התורה האלוהית ענייני אדם הראשון בראשית והתחלת מינו, באה לספר בסדר השני ענייני נח וקורותיו, להיותו ההתחלה השניה למין האנושי, כמו שיתבאר אחר זה בפרשה. ועם היות שכבר נזכרו למעלה תולדות נח ובניו, הנה נזכרו כאן פעם שנית לשתי סיבות:

לה', לפי שבסדר בראשית לא נזכר נח ותולדותיו, כמו שזכר כל אחד מאבות השלשלת שנזכרו שמה. אמנם מפני מעלת נח ושלמותו רצה הכתוב להרחיב הסיפור בענייניו לסיבות שיתבארו אחר זה. ולכן אחר שסיפר ענייניו בכלל האחרים בספר תולדות אדם, חזר לספר אותו בספר בפני עצמו, להיות נח התחלת היחס וראשית המין כדמות וערך אדם הראשון. ולכן התחילה הפרשה **אלה תולדות נח**, כחוזר מראש לספר ענייניו.

והסיבה השניה היא, כי בעבור שאמר למעלה 'ונח מצא חן בעיני ה'" שניצל מן המבול, התחיל לבאר איך הייתה סיבתו, וסיפר שלמותו בעצמו ושלמותו במינו, שלא היו לו כי אם שלושה בנים בלבד, להודיע שכולם ניצולו עמו.

והותרה בזה השאלה לה'.

הרחבת הנושא בחלק שני: תולדות נח – נח איש צדיק תמים היה בדורותיו

השאלה הב' [מדוע הזכר המבול פעמיים?]

נכפל בכתוב זיכרון השחתת דור המבול אחר השחתת הארץ לפני האלהים: **'וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו'**, שהוא כפל מבואר. גם אמרו **וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה**, יראה שאין עניין לו, הלא ידענו שהקדוש ברוך הוא ממכון שבתו משגיח ורואה את הכל.

התשובה לשאלה ב'

ותשחת הארץ לפני האלהים.

רש"י פירש **ותשחת הארץ** - בעריות ועבודת כוכבים; **ותמלא הארץ חמס** - בגזל.

והיותר נראה בפסוק, כי להיות סוגי העוונות שנים: מה שבין אדם לחברו, ומה שבין אדם למקום. אמרה תורה **ותשחת הארץ לפני האלהים**, כנגד המצוות האלהיות שהיו בינם למקום. **ותמלא הארץ חמס**, במה שבין אדם לחברו, שהיו גוזלים זה את זה ממונו ואשתו מכל אשר בחרו. ולפי שלא פירש המין האחד מן ההשחתה שהוא לפני האלהים במה היה, חוזר לבאר: **וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית וגו'** רוצה לומר שההשחתה לפני האלהים הייתה שהשחיתו את דרכם הטבעי.

ואפשר עוד לפרש, ותשחת הארץ לפני האלהים, כי הנה הרשע, והוא אשר לו קניין הרשע, לא יראה בעיניו את מעשה הרשעה מגונה. כי בזה הוא נבדל מהבלתי כובש את יצרו, שהוא מכיר את הרע במה שהוא רע. כי שכלו ישר, עם היות שהתאוה לתקפהו, ולא יוכל השכל להתקומם כנגדה. ואמנם הרשע, והוא הבלתי מסתפק, יבחר התענוג מצד שכלו הנבער, בחשבו שהוא טוב, לפי שהקניין אשר לו בזה הפועל יביאהו אל הסכלות הזו, כמו שהתבאר **בספר המידות**. ולזה אמרה תורה כי הארץ נשחתה לפני האלהים, כלומר: ולא לפני אנשי הדור, כי לא היה בהם מי שיכיר היותה השחתה ופועל רע.

ובאר במה נשחתה, באומרו **ותמלא הארץ חמס**. והוא כולל למה שבין אדם לחברו ולמה שבין נפשם לגופו, וזה אמר גם כן **ותמלא הארץ**, להגיד שאדם אין בארץ שלא ייפול בהשחתה, כי כולה מלאה מזה, זולת נח הצדיק. ולפי שהייתה ההשחתה כולה מצד שגבר חומרם על שכלם תגבורת רב, לכן ייחס ההשחתה כולה לארץ. וכן בסוף סדר בראשית.

'וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ. וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ'

שם **ארץ** במקומות אלו, הוא רמז לחומר הרע הארצי, וכמו שביארתי שם. וכדי שלא יחשבו שהארץ היסודית עצמה נשחתה, הוצרך הכתוב לבאר ולומר, **וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה, כי השחית כל בשר את דרכו**. כלומר: והנה ההשחתה שראה יתברך בארץ, ויחס אליהם, אינו מפשטותה ועצמה, אלא בהשחית כל בשר את דרכו מסיבתה. והוא אמרו **על הארץ**.

ואמנם מה שאמר **כל בשר**, הוא רמז במקום הזה לאדם. והוא כמו 'יבוא כל בשר להשתחוות לפני'. עם היות שאחרי זה אמר מכל החי מכל בשר, על בעלי החיים בכלל. **והז"ל** דרשו: כי השחית כל בשר, אפילו חיה ועוף נזקקים לשאינם מינם.

ואם היה הדבר כן, יתחייב שניצוץ עליון מפועל המערכה הביאם לזה. וטיפול השאלה החזקה, למה א"כ נענשו.

וכבר חתר **הר"ן** להשיב על הספק הזה, ואין במה שאמר נחת רוח. ולכן היותר טוב שנאמר שהוא דרך דרש.

ואמנם אמרו **ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני**. אפשר לפרש שבא קצם ועונשם, שהם ראויים להיענש מפני החמס המגיע לארץ מפניהם, ואין ראוי להאריך אפי עליהם עוד, ולכן **הנני משחיתם את הארץ**. רוצה לומר, משחיתם ומסירים מן הארץ.

והיותר נכון אצלי הוא שאמר הנה הבנתי לאחריתם, וידעתי שלא ישובו מדרכם הרעה, ולא יצליחו לכל דבר, **כי מלאה הארץ חמס מפניהם**. רוצה לומר, שמצד עצמם היה זה, כי הם גמלו לנפשם הרעה, והגבירו החומר עליהם. ואחרי אשר היה הפשע כולל, לא יקווה בהם התיקון, כי מי יתקנם וכולם רשעים. ולכן **הנני משחיתם**.

ולפי שהיה האדם מורכב מגוף ונפש, וביאר שההשחתה תהיה לגופם לבד, והוא החלק החומרי, והוא אמרו **את הארץ**, כלומר: שישחית את הארץ בהם, והוא גופם. ועם זה לא יצטרך הפסוק אל תיקון כלל, והוא כפשוטו.

ואפשר עוד לפרש, כי מלאה הארץ חמס מפניהם, שהודיעו יתברך לנח שיבוא קצם ועונשם על מה שחטאו בינם לבינם, לא על מה שחטאו בינם לבין המקום. כי אלו חטאו לגבוה לבד, היה יתברך מאריך אפו עליהם עוד. אבל מפני **שמלאה הארץ חמס מפניהם** במה שעשו, לזה יבוא קצם ועונשם. וזהו **והנני משחיתם את הארץ**, כלומר, שאינן ראויים להיות מדיניים ולשבת בארץ, אחרי שאין בהם משפט ויושר.

ואולי לזה כוונו **חז"ל (בר"ר ל"א)** באומרם לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל.
הנה התבארו הפסוקים והותרה השאלה הב'.

הרחבת הנושא בחלק שני: מבנה התיבה

השאלה הג': [והקימותי את בריתי – ועדיין לא הוזכר הברית?]

באומרו **והקימותי את בריתי אתך ובאת אל התיבה**, כי הנה לא נזכר עד עכשיו שכרת השם ברית לנח, ואיך יאמר עתה שיקיימהו?
מפני זה כתב **הראב"ע** כמתנבא, שהשם כרת לשעבר ברית לנח, גם אם לא נזכר בפסוק. גם כתב שאולי אמר זה על ברית הקשת. ונמשך אחריו **הרמב"ן** בזה.

ואינו נכון כי ברית הקשת נתחדש אחרי צאתם מן התיבה, ונאמר לנח ובניו. וכן אמר והקימותי את בריתי אתך, ובאת אל התיבה. והוא ממה שיורה שקודם ביאתו לתיבה היה הברית הזה שנזכר כאן.

תשובה לשאלה ג'

ואמנם מהו הברית שעליו אמר **והקימותי את בריתי אתך?**
היותר מתיישב בזה הוא, שהאל יתברך בתחילת הבריאה שם חוק גבול לים. שעם היות טבע המים כפי מקומות היסודות לכסות הארץ, שלא יהיה כן תמיד, אבל יהיה היגלות בחלק מה מהיבשה ליישוב בעלי חיים וחיותם, שאי אפשר להם מבלעדי זה.

הנה דור אנשי המבול כאשר עברו את חוקם והפרו את גבולם ובריתם, ראה הקדוש ברוך הוא להפר גם כן עימהם את בריתו מהיגלות היבשה.
וכבר ידעת שחוקי הבריאה לה' נקראו **ברית**, כמו שאמר (ירמיה ל"ג כ"ב) 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת'. 'את בריתי היום ואת בריתי הלילה'. כי ברית הוא מלשון גבול, כמו 'וברא אתהנ'. וכאלו אמר השם לנח שהברית והגבול אשר שם למים, שלא יכסו את הארץ, אין ראוי לשמרו לאותם הרשעים, כי כמו שהם הפרו את בריתי, אף אני אסלק את בריתי ואת אמונתי וחסדי מהם, ואסיר את גבול המים ושטף ועבר. אבל הברית והחסד הזה אקים אתך, כי אחרי שבריתי הייתה אתך, הצדק והשלמות, גם אני ברית שלומי לא תמוש מאתך. וכי תעבור במים לא ישטוף, באמצעות התיבה שבה תמלט עד יעבור זעם, ואחר כך תתהלך בארץ לארכה ולרחבה, כי לך אתננה.

הנה א"כ **והקימותי את בריתי אתך**, הוא ברית גילוי היבשה ויישוב בעלי החיים בה, שזה יתקיים לנח ולזרעו, וכל בעלי החיים הצריכים אל בני אדם. ובזה תישאר האדמה תמימה ולא תחסר כל בה.

והותרה בזה השאלה הג'.

השאלה הד': [כמה בעלי חיים הובאו לתיבה?]

בסתירה שיראה בכתובים במספר בעלי החיים הנלקחים בתיבה. כי הנה ראשונה אמר מכל החי מכל בשר שנים מכל תביא אל התיבה, ואמר מהעוף למינהו שנים מכל יבואו אליך להחיות. אמנם אחר זה אמר מכל הבהמה הטהורה תיקח לך שבעה שבעה איש ואשתו, גם מעוף השמים שבעה שבעה.

תשובה לשאלה ד

אמנם במה שציווהו על שנים שנים ממיני בעלי החיים, ואח"כ אמר שבעה שבעה, הנכון הוא שאין פירוש שנים שנים שיהיו שני בעלי חיים לא יותר. אבל הפירוש שיהיו הבאים והנלקחים תמיד זכר ונקבה, והם אשר קרא שנים. הודיעו שאיש ואשתו יבואו אל התיבה באופן שיחיו זרע אח"כ על פני כל הארץ. ולא פירש לו כאן כמה מן הזוגות ההם ייקח, אלא שבגזרתו יתברך יבואו אל התיבה מעצמם מבלי צידה, מכל החי מכל בשר ומן העוף שנים מכל, שהם הזכר והנקבה. והתבונן כמה כלל זה היעוד. כי הנה נקבות בעלי החיים אינן הולכות תמיד מחוברות עם זכריהם, אבל יתחברו לבד בשעת הזיווג, ומיד איש ואשתו כל אחד לדרכו פנו. ומין האדם בלבד הוא המתחבר תמיד אל נקבתו, וכמו שביארתי בפסוק **'לא טוב היות האדם לבדו'**. ולצורך התיבה גזר ית' שיבואו מחוברים זכר ונקבה, לא אחד ולא שתיים בלבד, אבל רבים מכל מין, כדי שייקח נח מהם כרצונו. ולפי שאמר שהם יבואו מעצמם, והוא לא יצטרך לבקשם ולצוד אותם, ציווהו שלבד ישתדל בבקשת המזון הצריך אליהם. כי עם היות שבעלי החיים דורסים יזונו מהבשר, הנה ציווה ית' שלא יאכלו בתיבה כ"א הזרעים והצמחים, כדי שיתבטל זדונם ורשעתם.

וכלל עוד בזה המאמר, שיכניס עמו לתיבה מכל מיני הזרעים והצמחים. לפי שבימי המבול נפסדו האילנות, ובצאתם משם יהיה להם זרע לזרוע כדי שלא ימותו ברעב. ועל זה גם כן נאמר **והיה לך ולהם לאכלה**. רוצה לומר: אחרי צאתו מן התיבה.

אמנם כאשר ציווה ית' לבוא אל התיבה, אז פירש לו שמאותם הזוגות הבאות אליו מן הטהורות ייקח שבעה שבעה איש ואשתו. ומאשר לא טהורה היא ייקח שני זוגות בלבד. ואין ספק שהיה נח יודע וחכם בטבעי בעלי החיים, כמו שהיה גם כן בקי בעבודת האדמה. ומתוך חכמתו ידע והבדיל טהור מטמא, שהוא כפי טבעם. והנה ציווה לקחת רבים

מהטהורים, לפי שהיה עתיד להתיר להם אכילתם, וגם שמהם יקריב קורבן. ומלבד זה הטהורים יהיו שלמים ושקטים בתיבה, ואין כן בדורסים שהם הבלתי טהורים, שלא ידע שלו בטנם, 'והרשעים כים נגרש'.

הנה התבאר שאין סתירה במספר בעלי החיים. והותרה השאלה הד'.

פרק ז

וסיפר הכתוב שעשה נח ככל אשר ציווה אותו אלהים, וזה היה בעשיית התיבה ואסיפת המזונות שאסף מהם כמות רב מכל דבר.

השאלה הה': [מדוע הוזכר פעמיים בוא המבול?]

במה שזכרה התורה שתי פעמים ביאת המבול ולכמה שנים היה לחיי נח וביאתו בתיבה. כי הנה אמר ראשונה ונח בן שש מאות שנה, והמבול היה מים על הארץ. ויבא נח ואשתו וגו'.

וחזר ואמר מיד בשנת שש מאות שנה לחיי נח וגו' בעצם היום הזה בא נח וגו'. והראב"ע כתב, שבראשונה באר שנח נתקרב אל התיבה, לא שנכנס לתוכה. ובשנית ביאר שבא ונכנס בה.

וכבר כתב הרמב"ן שאינו נכון, כי לשון הביאה שווה בשתיים. גם שבבעלי חיים ובעופות לא שייך הקריב לתיבה. ואמנם מה שפירש הרמב"ן, הוא לדעתי יותר רחוק מן הנכון כפי סגנון הפסוקים.

תשובה לשאלה ה

והנכון בפירוש הפסוקים האלו הוא באחד משני אופנים:

האחד - כפי דרך חז"ל

שאמרו שבא אתה וכל ביתך וכן יבא נח וגו' הוא הביאה האחרונה שבא בתיבה ונסגר בה. וכפי זה ראוי לפרש הפסוקים, שבראשונה ביארה תורה בדרך כלל שבא נח ובניו ונשיהם אל התיבה מפני מי המבול שכבר התחיל, ושהיה זה בהיות נח בן שש מאות שנה. ושגם כן באו אל התיבה כל מיני בעלי החיים.

ולפי שנאמר זה בכלל, ולא ידענו באיזה חודש מהשנה, ולכמה ימים בחודש, ואם היה קודם מלאת השבעה ימים או אח"כ, ואם היה קיבוץ האנשים ובעלי החיים כולם אל התיבה בימים רבים או מעטים - לכך הוצרך הכתוב לבאר כל זה בפרטיות גדול, יען היה פרטיות הסיפורים ממה שיוסיף אמת ואמונה בהם.

ולכן אמר אחרי שסיפר העניין בכלל, **ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ**, להגיד שנתקיים הדיבור האלוהי בזה כמו שביאר. עוד ביאר החודש והיום, באומרו **בשנת שש מאות שנה לחיי נח, בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש**. ואמנם מה שאמר למעלה **והמבול היה מים על הארץ**, ביאר זה גם כן באומרו **ביום הזה נבקעו כל מעיינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו**.

ואמנם הכניסה לתיבה, אם הייתה בימים רבים או מעטים, הנה ביאר זה באומרו **בעצם היום הזה בא נח ושם וחס ויפת המה וכל החיה**. והוא פועל מתמיה מאוד, שביום אחד נעשתה כל הכניסה הרבה ההיא מאנשים ונשים, ומיני החיה והבהמה והרמש והעוף ומזונותיהם, שהיה בלתי אפשר שיעשה כל זה ביום אחד עם גשם ורוח זלעפות, אם לא בעזר האל. כי רוחו הוא קבצם. ולפי זה הדרך יהיו הדברים מחוורים, ואין הכפל בפרשה. וזהו האופן הראשון.

ואמנם האופן השני -

הוא שאמר יתברך לנח **בא אתה וכל ביתך אל התיבה**. אין הכוונה שייסגר בתוכה, אלא שיבוא שמה פעמים רבות הוא וכל בני ביתו באותם שבעה ימים, ויביאו שם מזונותיהם וכל ענייניהם, עם היות שלא הגיעה עדיין שעת המבול, **כי לימים עוד שבעה יהיה**. וכן ציווהו שייקח מבהמה הטהורה באותם שבעה ימי ההכנה והחינוך שבעה זוגות איש ואשתו, ומהבלתי טהורים ייקח שנים זוגות איש ואשתו, כי היו באים רבים לפניו, והוא ייקח מהיותר יפים ונאים כרצונו.

ואמר שיהיה זה לחיות זרע על פני כל הארץ, כי זהו התכלית, לא לאוכלם בתיבה. ואמר שמספר כל השבעה שבעה שייקח מן הטובים היה לו לסימן ולאות **כי לימים עוד שבעה ימטיר על הארץ**.

ואמרו **ויעש נח ככל אשר ציווה ה'**, עניינו אצלי, שהיה בא אל התיבה פעמים רבות כל אותם הימים, והיה מכין בה הדברים הנצרכים לדרונו, וכל זה היה קודם התחלת ירידת מי הגשמים. אבל בניו ואשתו ונשי בניו לא עשו כן, ולא באו אל התיבה מפני מצוות השם, לכן לא נאמר ויעש נח ובניו וביתו ככל אשר ציווה השם.

אמנם כאשר התחילו באותם שבעה ימים לרדת גשמים, עם היות שלא היו רבים, פחדו בני נח ונשותיהם, ואז באו אל נח אל התיבה באותה ביאת עראי שהיה בתוך השבעה ימים. ועל הביאה לה' ההיא אמר הכתוב: **ונח בן שש מאות שנה, והמבול היה מים על הארץ**. כי הנה לא אמר בזה החודש וימי החודש, ולא מעיינות נבקעו ונפתחו ארובות השמים, כאשר אמר באחרונה. אבל אמר שבשבעת ימי ההכנה האלה, היה המבול מים על הארץ, רוצה לומר לא מבול החלטי, כי אם מים מועטים ממנו. ואז **ויבא נח ובניו**

ואשתו ונשי בניו אתו אל התיבה מפני מי המבול, רוצה לומר מיראת המים שהתחילו לרדת.

ובעצם היום הזה בא נח וכל ביתו אל התיבה ביאה מוחלטת להיסגר בה, וכן בעלי החיים, שגם כן לשבעת הימים היו באים ושבים, הנה כולם בעצם אותו היום נכנסו ונסגרו בתיבה. לא שילך נח ללקחם, אלא שמעצמם באו אל נח אל התיבה זוגות זוגות, כמו שגזר השם.

ולפי שהביאה הזאת האחרונה החלטית ולא כראשונה, אמר הכתוב בה **ויסגור ה' בעדו**. כלומר שירדו כל כך מהמים, שלא יכלו לצאת עוד ממנה, כאלו השם סגר בעדם ולא יצא, וגם סגר בעדם פתח התיבה, שבחמלת ה' לא נפתחה מהמים ומהרוחות. שאילו נפתחה היו מתים לשעתם. הנה התבארו הפסוקים האלה מבלי מותר וכפל כלל.

וכפי כל אחד מהפרושים האלה הותרה השאלה ה'.

ויהי המבול ארבעים יום על הארץ וגו' [ז, יז].

השאלה הו': [מדוע הוזכר פעמיים שהמבול היה 40 יום?]

במה שנכפל זה הסיפור שהיה המבול ארבעים יום, וזה שבראשונה אמר **ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה**, ואחר כך חזר לומר **ויהי המבול ארבעים יום על הארץ וירבו המים**. והוא כפל מבואר בפסוקים.

תשובה לשאלה ו

סיפר הכתוב שאחרי שנסגרו בתיבה, התמידו ימי המבול ארבעים יום מבלי הפסק. ... ואמנם למה אמר כאן **ויהי המבול ארבעים יום** בהיות כי אמר למעלה **ארבעים יום וארבעים לילה?**

כתב **הראב"ע** שעניינו, כאשר היה המבול על הארץ, היו המים כל כך רבים ארבעים יום, עד שנשא את התיבה. וזה אות כי עד ארבעים יום לא זזה התיבה ממקומה. ואפשר לומר בזה עוד, שלמעלה כוונה תורה בלבד להגיד שהתמידו הגשמים כל ארבעים יום וכל ארבעים לילה מבלי הפסק כלל, ולכן אמר שם **ויהי הגשם על הארץ**, כי לענין הגשם לבד אמרו.

אבל כאן אמר **ויהי המבול ארבעים יום על הארץ**, שהוא הכולל המים העליונים והתחתונים. ובא הכתוב אם כן להודיע, שמלבד הגשם היו מי התהום רותחים ועולים כל ארבעים יום.

והותרה השאלה הו'.

הרחבת הנושא בחלק שני: מאין באו המים שהחריבו כל העולם?

השאלה הז': מדוע נזכרו פעמיים ריבוי המים ותגבורם?]

במה שכפל זיכרון ריבוי המים ותגבורתם:
כי הנה אמר וירבו המים וישאו את התיבה,
ואמר ויגברו המים וירבו מאד על הארץ ותלך התיבה על פני המים.
עוד אמר והמים גברו מאד מאד על הארץ.
והיה די באחד מהם.

השאלה הח': [מתי פסק המטר?]

באומרו ויגברו המים על הארץ חמישים ומאת יום, ויזכור אלהים את נח וגו' ויסכרו מעיינות תהום וארובות השמים ויכלא הגשם מן השמים.
והפסוקים האלו מורים, שבסוף הארבעים יום פסקו הגשמים וחדל המטר. ומה היה א"כ תגבורת הזו במאה וחמישים יום, אם לא היו בהם גשמים?

תשובה לשאלות ז-ח

ואמנם באומרו עוד ויגברו המים על הארץ חמישים ומאת יום טעו בפירושם לפי דעתי המפרשים שתי טעויות גדולות:

האחת שחשבו שהיו המאה וחמישים יום אחרי הארבעים יום מהמבול וירידות הגשמים. ואין הדבר כן, כי הנה לא אמר הכתוב ויגברו עוד המים על הארץ חמישים ומאת יום. אבל אמר בלבד ויגברו המים, לפי שבאותם המאה וחמישים יום נכללו הארבעים ימי הגשם. ואיך לא, כי הנה ביום הראשון מהמבול נבקעו כל מעיינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו, ומהיום ההוא התחיל תגבורת המים. והכתוב מעיד שגברו המים מאה וחמישים יום. א"כ בהכרח בהם יוכללו ארבעים ימי הגשם והתגבורת.
וכבר הסכים בזה הרמב"ן בטוב דעתו, ומספר החודשים יעיד עליו כמו שיתבאר.

והטעות השנית היא שחשבו שהתגבורת היה התרבות המים תמיד מבלי חסרון כלל, כי לריבוי גדול קראו לשון גבורה, וכמו שכתב הרמב"ן.

ואין העניין כן לדעתי, אלא שכל אותם המאה וחמישים יום היו גוברים המים על הארץ בהיותם מכסים אותה, כי זהו התגבורת באמת, בהפך החוק ששם הקדוש ברוך הוא

בהגלות היבשה. כי הגבורה היא ההתקוממות על המנגד, ובהיות הלוחמים איש באחיו ידובקו, הנה כאשר יכבוש את חברו תחתיו וימשול בו, נאמר שגבר עליו.

וכן בעניין **ויגברו המים**. כי אין ספק שאחרי עבור הארבעים יום מתחילים לחסור, ובסוף הארבעים יום היו יותר גדולים על הארץ כמות רב מהיום שנשלמו מאה וחמישים יום. וכן הוא אומר ויהי המבול ארבעים יום על הארץ, ויגברו המים וירבו מאוד על הארץ. **והמים גברו מאד מאד וגו' חמש עשרה אמה וגו'**. שכל זה בארבעים היום נעשה ובהם נדונו. וכמו שאמר **חז"ל** (בראשית ז' כ') שהיה דינם כמשפט יצירת הולד.

ולמה א"כ יעמדו המים אח"כ מאה וחמישים יום אחרים בגבורתם בלא צורך כלל? אלא שהאמת הוא שהארבעים יום היה תגבורת המים, שעלו חמש עשרה אמה על ההרים הגבוהים לשטוף את כל אשר בחרבה. ומיד התחילו לחסור מעט מעט כפי טבעם, עם היות שעד שנשלמו המאה וחמישים יום, תמיד היו מכסים הארץ וגוברים עליה בריבויים או במיעוטם, ולא היה שום דבר לנוח על הארץ בסיבת המים שעליה עד עבור היום ההוא. זהו אמיתת העניין הזה, ובו יתבאר עניין החודשים כמו שיתבאר.

ועם מה שפירשתי בזה הותרו השאלות הז' והח'.

פרק ח

ויזכור אלהים את נח... צא מן התיבה [ח,א-טו].

א וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת-נֹחַ וְאֶת כָּל-הַחַיָּה וְאֶת-כָּל-הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל-הָאָרֶץ וַיִּשְׁכַּח הַמַּיִם:
 ב וַיִּסְכְּרוּ מַעֲיֵנֹת תְּהוֹם וַאֲרָבַת הַשָּׁמַיִם וַיִּכְלָא הַגֶּשֶׁם מִן-הַשָּׁמַיִם:
 ג וַיִּשְׁבּוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הַלּוֹךְ וַשׁוּב וַיִּחְסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה חֲמִשִּׁים וּמֵאֵת יוֹם:
 ד וַתִּנַּח הַתֵּבָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה-עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל הָרִי אָרְרָט:
 ה וְהַמַּיִם הָיוּ הַלּוֹךְ וְחֹסֵר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בְּעֲשִׂירִי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רִאשֵׁי הַהָרִים:

השאלה הט': [חשבון תקופת המבול]

במבוכה הנמצאת בחודשים שנזכרו בסיפור המבול כפי מה שפירשו **חז"ל** בבראשית **רבה** (בראשית ח') **ובסדר עולם** והביאם **רש"י** בפירושו, ונמשך אחריהם **הר"ן** גם כן.

זוה, כי בתחילה אמר **בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל מעיינות תהום רבה**. והחודש השני הוא **מרחשוון**, שהוא שני לתשרי שבו התחילה השנה, ובו נברא העולם לדעת רבי אליעזר. ובזה החודש השני התחילו לרדת הגשמים, והתמידו מ' יום. נמצא שבכ"ח בכסלו פסקו.

ומאשר אמר הכתוב ויגברו המים מאה וחמישים יום, למדו שהיו אחרי ימי הגשם, שהיו המים מתגברים בהם בכל יום. **ונשלמו בסוף חדש אייר**.
ואמנם מה שאמר הכתוב אחר זה **ותנח התיבה בחדש השביעי**, אמרו שהוא חודש סיוון, ושלא נקרא שביעי באותו ערך שנקרא השני, אלא שביעי לכסלו שבו פסקו הגשמים.

ואמרו אח"כ **שבחדש העשירי** באחד לחדש נראו ראשי ההרים. פירשו שהוא **חדש אב**, ושלא נקרא עשירי בערך תחילת השנה כחודש השני, ולא להפסקת גשמים, כחודש השביעי, אלא **עשירי למרחשון שבו התחילו הגשמים לרדת**.

הנך רואה שעשו בחודשים האלה שלוש התחלות מתחלפות:
כי מהם יחסו לירידת גשמים,
ומהם להפסקתם,
ומהם לתחילת השנה.
מי ישמע לדבר הזה שנזכרו בפרשה אחת שני ושביעי ועשירי, ואחד ושני, ולא יהיה משפט כולם אחד, ומתייחסים להתחלה אחת ידועה.

תשובה לשאלה ט

סיפר הכתוב שאחרי מאה וחמישים יום זכר אלהים את נח ואת כל אשר אתו, ובזכותו יצא לתת להם שם ושארית.

ויעבר אלהים רוח על הארץ ליבש אותה.

וישוכו המים, רוצה לומר שנחו משטיפתם וחוזקם. וכמו שזכר הכתוב גבולי תגבורת המים כן זכר גבולי חסרונם מתחלה ועד סוף. כי הנה אמר בראשונה **ויסכרו מעיינות תהום וארובות השמים ויכלא הגשם וגו'**. והיה זה כולו בסוף הארבעים יום, כי כמו שבתחילה נבקעו ונפתחו כך בסופם נסכרו, ומשם ואילך וישבו המים מעל הארץ הלוך ושוב. רוצה לומר וישבו מהארץ אל התהום כאשר בראשונה.

ואמרו **ויחסרו המים מקצה מאה וחמישים יום**. מקצה המאה וחמישים יום חסרו המים כל כך, עד שנחה התיבה בחדש השביעי בי"ז לחדש על הרי אררט. ובזה היה גבול רב מהחסרון לא מהתחלתו.

והנה המבול התחיל בחדש השני שהוא מרחשון, בי"ז לחודש.

ותנח התיבה בי"ז לחדש השביעי שהוא ניסן.

הרי ביניהם חמשה חדשים שלמים, שהם המאה וחמישים יום שזכרה התורה. וזה ממה שיורה הראות מבואר שהיו הארבעים יום נכללים במאה וחמישים יום שעימם נשלמו חמשה חודשים מיום שהתחיל המבול עד יום שנחה התיבה שהיה בסוף המאה

וחמישים יום. ויהיה לפי זה החודש השביעי לתחילת השנה, כמו החודש השני שזכר בתחילת הפרשה.

עוד נתנה התורה גבול אחר לחסרון המים באומרו (בראשית ח' ה') **והמים היו הלוך וחסור עד החודש העשירי, שהוא תמוז**, שאז נראו ראשי ההרים. שעם היות שנחה התיבה על הרי אררט בחדש השביעי, ולא יכלה להתנועע עוד למיעוט המים, הנה עדיין לא נגלו ראשי ההרים, כי תמיד היו מכוסים ממים עד **החדש העשירי באחד לחדש**, שאז **נראו ראשי ההרים**. וזה נכון שנפרש אותם על ההרים הגבוהים או על הרי אררט עצמם, שעם היות שהתיבה נחה על אחד מהם, לא נראו ראשי ההרים ההם. וגם החודש ההוא נקרא עשירי, בערך תחילת השנה, כמו השני והשלישי שזכר מבלי חלוף כללי. אם כך באו שמות החודשים האלה כולם נמנים בסדר ראוי והגון.

והותרה עם זה השאלה הט'.

היונה והעורב

וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת-חַלּוֹן הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה:
ז וַיִּשְׁלַח אֶת-הָעוֹרֵב וַיֵּצֵא וַיָּצוּא וְשׁוּב עַד-יִבְשֹׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ:
ח וַיִּשְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה מֵאֵתוֹ לִרְאוֹת הַקָּלוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה:

השאלה הי': [למה נשלח העורב?]

למה לא נזכר בפסוק תכלית שליחות העורב, כמו שנזכר תכלית שליחות היונה. כי הנה ביונה כתיב **וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים מעל פני האדמה**, אבל בעורב לא אמר **וישלח את העורב**.

תשובה לשאלה י

זכר הכתוב שכאשר ראה נח ראשי ההרים אז פתח את חלון התיבה, והוא הצוהר שעשה לאור, ושלח בו את העורב. ואל תחשוב שבא הכתוב הזה להודיענו שאז פתח את חלון התיבה ולא קודם לכן, כי הוא מאותו חלון ראה ראשי ההרים. אבל אמר הכתוב שאז פתח נח את החלון ההוא כדי להוציא את העורב, ואולי שהיה באותו חלון אבן מאירה כעניין הזכוכית הנהוג אצלנו לשום בחלונות, שבו די להיכנס האור לבית ולראות מהבית לחוץ, והוא סתום אין יוצא ואין בא.

והנה לא אמר הכתוב ששלח את העורב לראות הקלו המים, לפי שלא שלחו לזה התכלית אלא לראות אם נשארו בתים, מגדלים וארמונות, כי שם יקנן העורב. והוא מצא כל הארץ חרבה, אין בית ולא קיום שום דבר בעולם לקנן בו, חזר כנגד התיבה. והיה יוצא ושב עד

יבושת המים מעל הארץ, כי תמיד היה קרוב לתיבה עד שיצא נח ממנה. הנה א"כ לא נשאר העורב מחוץ, לפי שלא מצא מנוח אשר ייטב לו.

אמנם היונה שלחה נח לראות הקלו המים, לפי שהיא תנוח על ראשי האילנות. ובעבור שלא היה דרכה לנוח על ראשי ההרים הגבוהים, כיון שאין אילן שם, לכן בפעם לה' לא מצאה היונה מנוח לכף רגלה, ושבה אל התיבה כיונה פותה אין לב, שמהתענג ומרוך לא תוכל לשבת על פני המים. ומפני רכותה הוצרך נח ללקחה, ויבא אותה אל התיבה. אבל העורב להיותו מקשיי הבשר, חזק החיים, ארוך הימים, הניחו ללכת מפה אל פה כרצונו. ומאשר אמר הכתוב **ויחל עוד שבעת ימים אחרים**, למדנו שבין שליחות העורב לשליחות היונה בראשונה עברו שבעה ימים, כי לכן נאמר בפעם השנית שבעת ימים אחרים. הנה נתבאר מזה למה שלח נח בראשונה את העורב, ולמה נאמר בו לראות **הקלו המים**, שהוא לפי שלא שלח אותו אלא לראות אם נשארו הערים מאין יושב ובתים מאין אדם ששם יקנן העורב. ולמה זה לא חזר אל התיבה.

והותרה השאלה הי'.

השאלה הי"א: [מדוע חזרה היונה לתיבה, והעורב לא חזר?]

ט וְלֹא-מִצָּאָה הַיּוֹנָה מְנוּחַ לְכַף-רַגְלָהּ וַתָּשֶׁב אֵלָיו אֶל-הַתֵּבָה כִּי-מֵיִם עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יְדוֹ וַיִּקְחָהּ וַיָּבֵא אֶתָּהּ אֵלָיו אֶל-הַתֵּבָה:

למה נשתנה עניין היונה אצל נח מעניין העורב. כי ביונה כתיב **ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה ותשב אליו אל התיבה**, כי מים על פני כל הארץ, וישלח ידו ויקחה ויבא אותה אליו אל התיבה. ואולם בעורב אמר **ויצא יצוא ושוב עד יבושת המים מעל הארץ**. ולמה לא אמר בו כי מים על פני כל הארץ? ולמה נח לא שלח ידו ויקחהו ויבא אותו אליו, כאשר עשה אל היונה?

תשובה לשאלה יא

והנה היונה בפעם לה' כאשר לא מצאה לה אילן ולא עשב למזונותיה ולא בית ופינת גג לשבת בה, שהוא המנוח לכף רגלה, שבה אל התיבה, **והנה עלי זית טרף בפיה**. כאמרת: שני דברים בקשתי, המדור והמזון, ומצאתי המזון רע ומר, והמדור איננו. לכן שבה אל התיבה.

ורבותינו ז"ל חלקו בדבר ב**בראשית רבה** (פרשה ל"ג) מהיכן הביאה? מהם אמרו מהר המשחה הביאה, שלא ירדו גשמים על ארץ ישראל, וכמו שכתוב בדברי יחזקאל הנביא **בן אדם אמור לה את ארץ לא מטוהרה היא ולא גושמה ביום זעם**.

וכן אמרו בפרקי ר' אליעזר:

ארץ ישראל לא ירדו עליה מי המבול מן השמים, אלא נתגלגלו מן הארצות ונכנסו בתוכה. ר' בירי אומר נפתחו לה שערי גן עדן והביאה.

ושתי הדעות האלו בלתי מספיקים. אם האחת, לפי שאף שנודה שלא ירדו גשמי המבול בארץ ישראל, אין ספק שברוב המימות שנתגלגלו עליה משאר ארצות היו נעקרים ונשברים האילנות. ואמנם מגן עדן, הוא דרך דרש.

ולכן הנראה לי מדרך הפשט, שמעת שנראו ראשי ההרים נמצאו שמה ענפי זית הרבה, שהיו צפים על פני המים. וכשיבשו ראשי ההרים, בהיות שם הארץ לחה ורעננה מאותם הענפים שנכנסו בבטן האדמה בארבעים או בחמישים יום, שורשו וצמחו ויציצו ציץ, ומשם לקחה היונה העלה זית שהביאה בפיה. ואמנם בפעם השלישית ששלחה, כבר מצאה ארץ בפועל לנוח כף רגלה למזונות הרבה מעשבים, ולכן לא שבה עוד אל התיבה. הנה התבאר שהיו שליחויות היונה בסדר ראוי והגון.

הותרה השאלה הי"א.

[משמעות המספר ארבעים]

השאלה הי"ב: [מדוע לא פתח נח את התיבה כאשר נחה?]

מה ראה נח אחרי שנחה התיבה בחדש השביעי, והיה ידוע מזה שחסרו המים, ולחסרונם לא יכלה להיות צפה עליהם. ובחדש העשירי נראו ראשי ההרים. מה ראה שלא פתח מיד את חלון התיבה ושלח את העורב, והתמהמה אחרי זה ארבעים יום משנראו ראשי ההרים עד שפתח את חלון התיבה ושלח את העורב. והתמהמה עוד שבעה ימים משלח את העורב עד ששלח את היונה.

וכן בין שליחות לשליחות היונה תמיד היה מייחל שבעה ימים. ומי ייתן ואדע מאין לו לעשות הגבולים האלה בצמצום, האם נעשה זה במקרה, או בהשערה, או בחכמה.

תשובה לשאלה י"ב

ונשאר עתה לבאר מדוע נתאחר נח ארבעים יום משפתח התיבה עד ששלח העורב, ולמה אחר כך בין שליחות העורב ליונה ובין שליחות היונה בין זה לזה נתאחר שבעה ימים.

ואומר בסיבתו, שנח כשראה ראשי ההרים, המתין עוד ארבעים יום כפי חכמתו, יען היו ההנהגות כולם בארבעה מחנות קדושי עליונים, והגלגל הסובב עלינו ומתגלגל לארבעה רבעים, ומשם נמשכו הארבעה יסודות. וכן בסוגי המורכבים ארבעה, הדומם והצומח

והמרגיש והמדבר, והיו ימי יצירת הולד ארבעים יום, ושאר הרביעיות. ומספר הארבעים הנמשך מהם, זה יסודו ושורשו. ולכן ישב משה רבנו עליו השלום בהר ארבעים יום וארבעים לילה כל אותם הפעמים שישב שמה, והלכו המרגלים בארץ ישראל ארבעים יום, וישראל ארבעים שנה במדבר. והימים האלה נזכרים ונעשים עד היום הזה מדי שנה בשנה ורצון האלהים.

ובעבור שראה נח שבארבעים יום השחית הקדוש ברוך הוא עולמו במבול, ובסוף ארבעים יום ריחם ה' על הארץ, נתאחר אותו המספר של ארבעים יום בחושו שבסופם יראו המגדלים והאילנות, וימצאו העופות מנוח אשר ייטב להם באשר יקננו. לכן פתח החלון. ומאשר לא ראה דבר ממה שחשב, שלח את העורב. וכאשר לא ראה ממנו דבר, שלח את היונה פעם אחר פעם משבעה לשבעה ימים.

והיה זה לפי שזה המספר מהימים הוא מרובע הלבנה, שהיא פועלת בתגבורת המים ובחסרונם. עד שהיה נח מרגיש בטוב השערותו, העבר בניגובו וחסרון לחותו, וכפי מה שהיה מרגיש היה שולח שליחותו. ואתה תראה שארבע רביעיות מהגלגל הקיף בשליחותו שהוא חודש שלם.

והעיד הכתוב שכאשר שערו הצדיק כן היה, **שבשנת שש מאות וא' שנה לחיי נח, בחדש האחד באחד לחדש, חרבו המים מעל הארץ ונתגלתה האדמה.** ולכן כשהרגיש בניגוב האוויר יותר, הסיר את מכסה התיבה וירא והנה חרבו.

ואין פירושו אצלי שחרבו המים, אלא איך חרבו פני האדמה, ושהייתה כולה שממה וחרבה מבלי בעלי חיים ולא צמחים, ולא מגדל גבוה ולא חומה בצורה. כי זהו החורבן אשר ראה באמת על פני האדמה. וחשב נח שעם היות הארץ מגולה, הנה תהיה לחה מאוד ברפש וטיט לא ישענו. ולכן התמהמה עוד חודש ימים אחרים בחודש השני בכ"ז בו, שאז יבשה הארץ והוסר ממנה כל לחות המים מבית ומחוץ, ונשארה ביבשותה הטבעי. ואז ציווהו השם לצאת מן התיבה.

והיה אם כן מיום שנכנס עד צאתו ממנה שנה שמשית תמימה ועשרה ימים.

הנה התבאר הסיפור הזה כלו והותרו הספקות הנפלות בו.

הרחבת הנושא בחלק שני: למדנו מסיפור המבול מדעים יקרים מאוד [ז-ח]

וידבר אלהים אל נח צא מן התיבה... ויהיו בני נח. [ח,טו – ט,יז]

טו וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל-נֹחַ לֵאמֹר:

טז צֵא מִן-הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבְנֶיךָ וְנָשֵׁי-בְנֶיךָ אִתְּךָ:

יז כַּל-הַחַיָּה אֲשֶׁר-אֵתְךָ מִכָּל-בֶּשֶׂר בְּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל-הָרֶמֶשׂ הָרֶמֶשׂ עַל-הָאָרֶץ
(הַיָּצֵא) [הַיָּצֵא] אֵתְךָ וְשָׂרְצוֹ בָאָרֶץ וּפְרוּ וּרְבוּ עַל-הָאָרֶץ:

סיפר הכתוב, שעם היות שראה נח אחרי שהסיר את מכסה התיבה שחרבו המים מעל הארץ ונשארה יבשה כפי טבעה, הנה אם כן לא יצא ממנה לא הוא ולא אחר מכל אשר אתו בתיבה, עד שציווהו השם **צא מן התיבה**. כי כמו שקדמו צווי לבוא בה, כך צוהו לצאת ממנה. וכמו שנח היה ראשון לבאים לתיבה, ואחריו כל אדם ימשוך ובעלי החיים גם כן אחריהם, ככה היה ביציאה: הוא ראשון, ובניו אחריו ובעלי החיים אחריהם.

וחז"ל אמרו שהותרה להם ביציאתם תשמיש המטה, והוא כמו שכתב **הר"ן**, שנאמר בצווי **אתה ואשתך ובניך ונשי בניך**, מעורבים האנשים עם הנשים, ולא כסדר הכנסתם לתיבה, להתיר להם התשמיש אחרי צאתם משם.

האמנם לפי שהייתה מחשבת נח ובניו שלא להזדווג עוד עם נשותיהם, מיראתם שילדו לבהלה וימותו במבול אחר, לכן יצאו כמו שנכנסו: נח ובניו בפני עצמם, והנשים בפני עצמם, ולא כמו שציוו איש ואשתו.

וסיפר הכתוב שבעלי החיים יצאו למשפחותיהם. ואין פירושו שפרו ורבו בתיבה, ולא שיצאו איש ואשתו כולם חיים, כדברי המפרשים, כי אם להודיע שלא נתערבו אלו ואלו ביציאתם, אבל יצאו למשפחותיהם, משפחה ומשפחה ומין ומין בפני עצמו. ונח כשיצא וראה את העולם חרב, ושגמלו השם ברחמיו וכרוב חסדיו בהצלתו, בנה מזבח והעלה עליו עולה מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור, להיותם באמת היותר משובחים כפי טבעם.

ונכון הוא שמשה רבנו עליו השלום, בכתבו את התורה קראם כן טהורים, אבל נח לא בחר בהם כי אם בהיותם יותר מובחרים בטבעם, והיה תכלית הקורבן ההוא להודות לה' על כל אשר עשה עימם להפליא. כאומר: ממך הכל ומשלך יתנו לך.

הרחבת הנושא בחלק השני: הבן הרביעי של נח

כ וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ:
כא וַיִּרַח ה' אֶת-רִיחַ הַנְּיִיחַ וַיֹּאמֶר ה' אֶל-לְבוּ
לא אֶסְף לְקַלְל עוֹד אֶת-הָאָדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם
כי יַצֵּר לִב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו וְלֹא-אֶסְף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת-כָּל-חַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי:
כב עַד כָּל-יְמֵי הָאָרֶץ זָרַע וְקָצִיר וְקֹר וְחֹם וְקַיִץ וְחֹרֶף וַיּוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ:

השאלה הא': וירח ה' את ריח הניחוח

באומרו **וירח ה' את ריח הניחוח** כאלו התפעל מהקורבנות ומפני אותו נחת רוח שעשו לפניו הגדיל ה' לעשות עם אלה. והוא זר מאוד.

וכמאמר חז"ל (ערובין סה,א) כל המתפתה מיינו של חברו יש בו מדעת קונו, שנאמר וירח ה' את ריח הניחוח וגו'.

ואם לא כן, אשאלך והודיעני, איזה זכות עמד להם שבעבורו נתן להם אות ברית הקשת? והנה זכותו של נח לא הספיק להגן על בני דורו, ואיך עתה הספיק להגן על הבאים אחריו עד סוף העולם, אלא אם היה משוחד הקרבנות.

תשובה לשאלה א

ואמנם אמרו **וירח ה' את ריח הניחוח - ויאמר ה' אל לבו**, אינו סמוך ומדובק, שכאשר הריח את ריח הניחוח אמר כן, ושבעבור הקורבן התעורר לעשות אותו נדר שלא יביא מבול עוד לעולם. אבל **וירח ה' את ריח הניחוח**, הוא תשלום סיפור עניין הקורבן שזכר, כלומר שהריח ה' ריח ניחוח קורבן נח, וקבלו ברצון, ויעתר לו האלהים.

ואחר זה ביאר עניין אחר בפני עצמו, במה שהתחיל **ויאמר ה' אל לבו לא אוסיף עוד לקלל**, וכמו שאמר **חז"ל** כל המתפתה ביינו של חברו וכו', הוא דרך צחות ומליצה, לא כפי פשט הכתובים. כי הנה לא עשה ית' ההבטחה שלא יבוא מבול, לא בזכותו של נח ולא בעבור קרבנו וכמו שיתבאר.

והותרה בזה השאלה הא'.

השאלה הב': [ויאמר ה' אל לבו]

באומרו **ויאמר ה' אל לבו**. ומה עניין **אל לבו**? ואם ענינו שלא גילהו לנח ולבניו כדי שלא יסיפו לחטא, בביטחונם שלא יבוא עוד מבול לעולם, כדברי המפרשים, יקשה כי מה הועיל בהעלם הזה, והנה מיד הודיעו להם וכרת עליו הברית ואות הקשת.

תשובה לשאלה ב

אמרו **ויאמר ה' אל לבו - דברה תורה כלשון בני אדם**. כי כמו שבני אדם גם בני איש במחשבותיהם ועצתם יסכימו בלבם לעשות דבר זולת דבר, כן הקדוש ברוך הוא נתייעץ בלבו ובעצמו. וכמו שאמר **חז"ל** בעניין הבריאה: **במי נמלך - בלבו נמלך**.

השאלה הג': [לא אוסיף לקלל]

באומרו לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם, כי יצר לב האדם רע מנעוריו. כי הנה לא ימלט מהיות הטענה הזאת צודקת או לא.

ואם היא צודקת, למה לא חשב כזאת בתחילה עד דור המבול, ולא יענישם בהשחתה כוללת כיון שיצרם רע מנעוריו;
ואם אינה צודקת, ובדין ובמשפט הענישם, למה לא ייענשו גם כן בכל עת ובכל זמן, בהיות אנשי הדור רעים וחטאים לה' מאוד.

השאלה הד': [מדוע לא יוסיף לקלל?]

למה נתן טעם שלא יקלל, בעבור **כי יצר לב האדם רע מנעוריו**. אדרבא, היא הנותנת שמפני זה **ראוי לקללם ולהשחיתם!**
והנה בסוף סדר בראשית אמר 'וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ, וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום וגו', **ויאמר ה' אמחה...**" הרי לך ששם עשה רוע היצר סיבה לקללה ולהשחתה, וכאן עשה רוע היצר סיבה שלא יקלל, ואיך יהיה דבר אחד סיבה לשני הפכים מצד אחד?

תשובה לשאלה ג-ד

הנה התבאר מזה, שלא אמר יתברך שבעבור היות יצר לב האדם רע מנעוריו יסלח לעונו, ולא שיכפר למי שיחטא לו. אלא שיענישהו **באופן אחר** מבלי שיביא מבול על הארץ.

והאופן השני מהפירוש הוא -

בראשונה כשראה ית' **'כי רבה רעת האדם בארץ, וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום'** אמר 'אמחה את האדם', רוצה לומר אשחית ואמחה כל הדור הזה להיותו מושחת בכללו, ולא יצלח לכל דבר.

אבל אחרי עבור עניין המבול, שער הקדוש ברוך הוא בחכמתו ואמר, אין צורך לקלל עוד את האדמה בעבור האדם במבול אחר, לפי שזה שנעשה היה בסיבת נערות העולם והתחלתו, ובלי ספק לא ישחיתו בני אדם עוד השחתה כוללת כזו לכל המין, אם מצד המוסר הגדול שראו מהמבול, וישיתו כל בני העולם אליו לב ואל ישובו לכסלה, יהיה בלתי אפשר שיסכימו כולם על דעת השחתה כוללת משותפת, כמו שעשו אנשי המבול. ולכן לא יתחייבו הפסד כללי כמוהם.

סוף תשובה ד

השאלה הו': [זרע וקציר לא ישובות]

מה עניין **עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וגו'** כי הפסוק הזה יראה שאין עניין לו כאן. הלא ידענו שהתקופות תמידיות בכל שנה ושנה.

ומה שאמר המפרשים שבמבול לא היה זרע וקציר ושנוי קור וחום והבדל יום ולילה, ושהבטיח שלא יהיה עוד, אינו נכון. כי כמה פעמים יבוטל מהשנה החריש והקציר והשתנות התקופות מחום אל קור.

תשובה לשאלה ו

ואמרו עוד **כל ימי הארץ וגו'** הוא להגיד שבמבול נשתנו סדרי בראשית, ולא היה חריש וקציר, ולא הבדל חום וקור וקיץ וחורף, כי לא נראה השמש על הארץ, וגם לא היה שם הבדל יום ולילה, כי יגאלוהו חשך וצלמות תשכון עליו עננה.

אבל מכאן והלאה לא יהיה כן, כי עוד כל ימי הארץ יהיו עליה זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבותו, להיותם דברים כוללים למין, ולא ייענש עוד המין כולו בעונש כולל.

וכן דרשו **חז"ל יום ולילה לא ישבותו** - מכלל ששבתו בימי המבול, שלא שמשו המזלות.

הנה התבארו בזה האופן שלושה פסוקים אלו, והותרו בכל אחד מהדרכים השאלות הב' וג' וד' וו' ודוק ותשכח.

פרק ט

ויברך אלהים את נח ואת בניו [ט,א]

א וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת-נֹחַ וְאֶת-בָּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלאוּ אֶת-הָאָרֶץ:
ב וּמִזְרָאֲכֶם וּחְתָכֶם יִהְיֶה עַל כָּל-חַיַּת הָאָרֶץ וְעַל כָּל-עוֹף הַשָּׁמַיִם
ג כָּל אֲשֶׁר תִּרְמַשׁ הָאֲדָמָה וּבְכָל-דְּגֵי הַיָּם בְּיַדְכֶם נִתְּנוּ:
ד כָּל-רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא-חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ כִּי־רָקַע עֵשֶׂב נִתַּתִּי לָכֶם אֶת-כָּל:
ה אֲנִי-בָשָׂר בְּנִפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכְלוּ:
ו הַנֶּחֱשׁ אֶת-דַּמְכֶם לְנִפְשֹׁתֵיכֶם אֲדַרְשׁ מִיַּד כָּל-חַיָּה אֲדַרְשְׁנֶנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם
ז מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֲדַרְשׁ אֶת-נַפְשׁ הָאָדָם:
ח וְשִׁפְךָ דַּם הָאָדָם בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹךְ כִּי בְצַלְמֵ אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת-הָאָדָם:
ט וְאֶתֶם פְּרוּ וּרְבוּ שִׂרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ-בָהּ:

מצבם של נוח ובניו בצאתם מהתיבה

אין ספק שנח ובניו בצאתם מן התיבה היו משתוממים ומתאבלים על העבר, יראים ופוחדים מהעתיד.

זוה מדברים ארבעה:

האחד שהיו מתאבלים על מיתת קרוביהם ואוהביהם כל אנשי סודם, שספו תמו מן בלהות המבול, והיו נח ובניו יחידים ושוממים בקרב הארץ.

והשני שהיו יראים ופחדים מן החיות הטורפות, שבהיותם בקבוץ מדיני כבראשונה, כי תבוא חיה כמו ארב, יהיו מתקבצים אנשים רבים להרגה.
והשלישי שיהיו נבהלים באומרם מה נאכל, כי אין לנו פרי עץ שנתן למאכל לאדם הראשון, וגם לא פרי האדמה לאכול ממנו.
והרביעי שהיו יראים פן ייפול קטטה ומדנים בין אחים, ויהרגו זה את זה, כמו שעשה קין להבל, ויאבדו מעל פני האדמה, ודמם אין מבקש, כי אין איש בארץ זולתם, ולית דין ולית דין.

ומפני ארבע מחשבות אלו היו קצים בחייהם, ובלתי חפצים להזדווג לנשותיהם, כדי שלא יולידו לבהלה. וכמו שאמר **חז"ל**:

אמר לו הקדוש ברוך הוא לנח, צא מן התיבה, ולא קבל עליו.

אמר: אצא ואהיה פרה ורבה למארה.

וכאשר ראה ית' שהיו משתוממים לעבר, נבהלים לעתיד על פי ארבעה דברים אלה, דיבר על לבם וברך אותם בדברים מיוחדים לכל אחד מהמחשבות אשר היו בלבותם.

השאלה הז': הברכות שברך השם את נח ואת בניו

בברכות שברך השם את נח ואת בניו. כי הנה מצאנו כי ברך את אדם בהם לכל המין, ולמה חזר וברך את נח ואת בניו. וזה אם **בפרו ורבו** ואם **במוראכם וחתכם**.

תשובה לשאלה ז

אין ספק שנח ובניו בצאתם מן התיבה היו משתוממים ומתאבלים על העבר, יראים ופחדים מהעתיד.

וכנגד האחד שהוא מהעדר הקרובים והאוהבים שמתו להם במבול, אמר להם **פרו ורבו ומלאו את הארץ**. כלומר, אתם תעשו קרובים ואוהבים מהיוצאים מחלצכם, שהם יהיו יותר נאמנים באהבה מהאנשים הזרים. וכאלו אמר אני אתן לכם כוח רב בפריה ורבייה באופן שתמלא הארץ מזרעכם מהרה.

וכנגד המחשבה השניה מפחדם מהחיות הטורפות, אמר **ומוראכם וחתכם יהיה על כל חיית הארץ ועל כל עוף השמים**. כי הצורה האנושים יש לה בטבע ממשלה ושולטנות על כל מיני החיים, וכמאמרם ז"ל תינוק בן יומו חי אינו צריך לשמרו מן העכברים ומן החולדה, עוג מלך הבשן מת צריך לשמרו מן העכברים ומן החולדה. כי מעלת הצורה האנושית ניכרת בטבע לכל. ואמר **בידכם נתנו**, להגיד שכבר קנו מן התיבה קניין ההכנעה והכיבוש לפנייהם ויתמידו תמיד עליה.

וכנגד המחשבה השלישית מהעדר המזונות, אמר **כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה**, כאומר אם אין לכם פרי לאכול קחו מבעלי החיים למזונותיכם, והוא אמרו **כירק**

עשב נתתי לכם את כל, רוצה לומר שהבשר יעמוד לכם במקום הירק עשב שנתן לראשונים.

הנה התבאר הסיבה למה ברך השם לנח ולבניו בדברים האלה, שכבר ברך בהם את אדם הראשון, שהיה זה כפי המחשבות שהיו לנח ולבניו נמשכות מעניין המבול.

והותרה בזה השאלה הז'.

השאלה הח': למה הרשה השם לנח אכילת הבשר

למה הרשה השם לנח אכילת הבשר, ולא עשה כן לאדם הראשון ולא לשאר הדורות שבאו אחריו?

תשובה לשאלה ח

למה הרשה לנח אכילת הבשר, מה שלא הרשה לאדם הראשון? שהיה זה לפי שאדם היה בגן עדן מקום העצים והפירות היותר נבחרים שאפשר, כמו שאמר 'ויצמח ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל, ונאמר לו "מכל עץ הגן אכול תאכל". אבל נח ובניו כשיצאו מן התיבה לא היה להם לאכול לא עשב הארץ ולא עץ פרי, ואם היו מייחלים לאכול עד שיזרעו שדות ויטעו כרמים, ימותו ברעב, התיר להם אכילת הבשר.

והותרה השאלה הח'.

השאלה הט': אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו

באומרו **אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו**. כי הנה הנפש היא נשואה בדם, לא הדם בנפש.

תשובה לשאלה ט

ולפי שבהורגם בעלי החיים לאכילתם, ילמדו מדת אכזריות, אסר להם אבר מן החי שהוא אכזריות יותר גדול. והוא אומרו **אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו**. ובי"ת בנפשו תשמם במקום **עם**, כמו ברכבו ובפרשיו, בתופים ובמחולות. יאמר הכתוב ובשר בהיות עם נפשו דמו, לא תאכלו מהבשר ההוא. **והוא באמת פירוש ישר אמיתי.**

והותרה השאלה הט'.

השאלה הי': שופך דם האדם

באומרו **אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש**. **שופך דם האדם וגו'** כי הציווי הזה שלא יהרגו איש את אחיו, לא היה מיוחד לאותו זמן ומקום ביציאתם מן התיבה, ולא נאמר

שהיה זה בעבור שהתיר להם הריגת בעלי החיים, להזהירם שלא יעשו כן איש לאחיו. כי הנה בעלי החיים יהרגו לצורך האכילה, לא האדם. ויקשה עם זה אמרו **מיד איש אחיו**, שהוא מאמר ללא צורך. גם יקשה ככל **שופך דם האדם** וכן מלת לנפשותיכם.

תשובה לשאלה י

וכנגד המחשבה הד' שהיו [יוצאי התיבה] יראים מעצמם אם יהרגו אלו לאלו, אמר **ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש**. כאומר אמנם חשבתם מעצמכם אם ימית ויהרוג אחד מכם את אחיו, כאשר עשה קין להבל להיותכם יחידים בארץ, אודיעכם וזאהיר אתכם שיהיה עונש ההורג גדול מאוד, כי אני את דמכם בעבור נפשותיכם, שהיא נפש יקרה, אדרוש לנקום נקמתו. כי לא תעבור הריגת אדם בלי נקמה, כהריגת בעלי החיים. ולכן אמר **מיד איש אחיו**, לרמוז אל קין והבל. ואם תאמרו: ואיש אין בארץ שיעשה משפט ברוצח, דעו כי הרבה פתחים למקום לנקום נקמתו. ולכן במקום שאין אדם לנקום דם הנרצח, **מיד כל חיה אדרשנו**, כלומר שעל ידי החיה הטורפת יהיה משפט הרוצח. ובמקום שיהיה אדם, אדרוש על ידו דם הנרצח.

והוא אמרו **שופך דם האדם באדם**, רוצה לומר אדם אחר, **דמו ישפך** באופן שעכ"פ ההורג יהיה נהרג, אם ע"י אדם ואם ע"י סיבה. ונתן הסיבה למה ידרוש דם האדם, ולא יעשה כן בדם בעלי החיים הנהרגים לאכילה, כי בצלם אלהים עשה את האדם. רוצה לומר, ואין ראוי להשחית צלם נכבד כמוהו. מה שאין כן בבעלי חיים שלא נבראו בצלם. ומזה תדע שאמרו בפרשה **אך בשר בנפשו דמו**, רומז אל הנפש החיונית המרגשת, שהיא הנשואה בדם, ונתייחסה אל הבשר. כמו שכתוב בסדר אחרי מות **כי נפש הבשר בדם היא**.

אמנם אמרו בכאן **אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש**, הוא רמז לנפש המשכלת, והיא אשר אמר עליה **כי בצלם אלהים עשה את האדם**. כי מפאת נפשו השכלית נברא בצלם. ולהבדיל בין נפש לנפש, אמר בעניין בעלי החיים, אך בשר בנפשו דמו, רוצה לומר נפשו המיוחדת לו, שהיא המרגשת. ובאדם נאמר אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, כלומר בסיבת נפשותיכם המיוחדות לכם, שהיא השכלית, כי למ"ד לנפשותיכם תשמש **בעבור** כמו 'וישאל דוד לשלום יואב'. 'אמרי לי אחי הוא'. 'ואמר פרעה לבני ישראל'.

הנה התבארו פסוקים אלו והותרה השאלה הי'.

השאלה הי"א: מדוע ציווה פעמיים על פריה ורביה?

בפסוק **ואתם פרו ורבו**, כי כבר ציווה השם למעלה על פריה ורבייה.

תשובה לשאלה יא

אמנם אמרו אחר זה **ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה**. עניינו אצלי כדמות תולדה מכל הדברים, כאמרו ועתה השיבותי על כל מחשבותיכם ותיקנתי כל העניינים, אין ראוי שתמנעו עצמכם מן ההולדה, אבל שתזדווגו לנשותיכם.

ואפשר עוד לפרש שהוא חוזר לעניין קין והבל. כלומר, ומלבד מה שאמרתי לכם בענייניכם מצד עצמכם, לא תהיה סיבה בקטטות ומדנים בין אחים, בהיותכם תמיד מחוברים במקום אחד. ואתם לא תעשו כמעשה קין והבל, שלהיותם מחוברים במקום אחד נמשכה ביניהם הקטטה והמריבה. אבל אתם פרו ורבו, ולא כמו שעשה הבל שלא הוליד. שרצו בארץ, רוצה לומר התנועעו בה מפה אל פה, כל אחד לדרכו, וכל אחד יצלח במחוזו. ולא תהיה ביניכם לא קנאה ולא תחרות, ותהיו רבים וגדולים בארץ, ולא תהרגו איש את אחיו.

הותרה במה שפירשתי בזה השאלה הי"א.

השאלה הי"ב: ויאמר אלהים לנח ואל בניו

ויאמר אלהים לנח ואל בניו. כי אם היו המאמרים האלו כולם דברי השם, למה בא במאמר הזה תחילת פרשה והתחלת דיבור **ויאמר אלהים**. וכולם היו מאמרו. ויקשה גם כן למה בא הדיבור הזה בפרט לנח ולבניו, ושאר הדיבורים כולם באו אל נח לבד.

ויאמר אלהים אל נח...את קשתי נתתי [ט,ח-יב].

תשובה לשאלה י"ב

הנראה לי שבני נח לא נתפייסו בדברי האל וברכותיו, כי אמרו עם היות שהבטיחנו מבעלי החיים שלא ימיתנו, ונתן לנו אשר נאכל, והזהירנו שלא יהרוג איש את אחיו, מי יבטיחנו שלא יבוא מבול מזמן לזמן לשחת כל בשר, כיון שאין איש בארץ שיעשה טוב ולא יחטא כל זמן. ולכן אין ראוי שנפרה ונוליד לבהמה וריק.

ומפני זה, היודע מחשבות הוצרך לדבר לנח ולבניו, כי עם היות הבנים בלתי מוכנים לנבואה, הנה באמצעות אביהם ובחמלת ה' עליהם הכינם אליה באופן שזכו כולם לשמוע דברו. וזה טעם **ויאמר אלהים אל נח ואל בניו**, כי היה זה דיבור בפני עצמו מדובק ומחובר עם הקודם. והיה הדיבור הקודם הוא כבר נפסק, ובא הדיבור הזה מחדש לאב ולבנים יחד, כדי להבטיחם מעבור מי המבול עוד על הארץ.

הותרה בזה השאלה הי"ב.

ח ויאמר אלהים אל-נח ואל-בניו אתו לאמר:
ט ואני הנני מקים את-בריתי אתכם ואת-זרעכם אחריכם:
י ואת כל-נפש החיה אשר אתכם בעוף בבהמה
ובכל-חית הארץ אתכם מכל יצאי התבה לכל חית הארץ:
יא והקמתי את-בריתי אתכם ולא-יכרת כל-בשר עוד ממי המבול
ולא-יהיה עוד מבול לשחת הארץ:

השאלה הי"ג: מדוע נזכר קיום הברית פעמיים?

בכפל הדברים שבאו בדיבור הזה, אם בקיום הברית שאמר **ואני הנני מקים וגו'**, וחזר לומר **והקימותי את בריתי וגו'**, אם במה שאמר מילת **אתכם** פעמים רבות: הנני מקים את בריתי **אתכם**, ואת כל החיה אשר **אתכם**, מכל יוצאי התיבה והקימותי את בריתי **אתכם**. הרי לך ארבע פעמים מלת אתכם.

תשובה לשאלה יג

ואמר אליהם, **ואני הנני מקים**, רוצה לומר אחרי אשר הבטחתי אתכם מבעלי החיים ומעצמכם, הנני מבטיחכם ממני. והודיעם שקיום הברית וההבטחה שיהיה על זה, יהיה עליהם ועל כל נפש חיה, שלא ייפסדו עוד במי המבול. ונתן הסיבה למה יכול בעלי החיים בברית הזה, ואמר שהיה זה משני צדדים:

האחד לפי שבעלי החיים הם תשמישו של אדם, צריכין אליו מאוד. ועל זה אמר (בראשית ט') **אשר אתכם בעוף ובבהמה ובכל חית הארץ**. והשני, הוא מפני שיצאו אתם מן התיבה, והיה ראוי מפני זה שיזכו עימהם בברית. ועל זה אמר **אתכם מכל יוצאי התיבה**, כלומר מפני שהיו אתכם בתיבה, וביציאתכם ממנה.

והנה הקיום הזה הוא ההבטחה והשבועה שזכר הנביא 'אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ'. והנה חזר שנית **והקימותי את בריתי אתכם**, להודיע שעם היותו ית' מבטיח לכל אדם ולכל מיני בעלי החיים מהמבול, הנה הקמת הברית תהיה עם האדם לבדו, כי לא יאות לאל ית' שיכרות ברית עם בעלי החיים הבלתי מדברים, אלא עם האדם שנברא בצלמו, וימשך ממנו תועלת לכל הנלווים אליו. והוא אמרו **והקימותי את בריתי אתכם**. וביאר ענין הברית, באומרו **ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול**.

והסתכל שבזה ביאר שתי ההשחתות שזכרתי למעלה: שעשה המבול בבעלי חיים, ובארץ עצמה ופרותיה, ועל זה אמר כאן **ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול, ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ**. הנה התבאר שאין כפל בלשונות הקיום ולא במילת אתכם.

והותרה בזה השאלה הי"ג.**השאלה הי"ד: [ויאמר אלהים זאת אות הברית]**

באומרו באמצע הדברים **ויאמר אלהים זאת אות הברית**. ואם היה תמיד המדבר הוא האל יתברך, ומאמרים מדובקים ומקושרים בעניין, מה צורך אם כן שיאמר באמצע הדברים **ויאמר אלהים**, וידוע שהוא אמרם!

תשובה לשאלה יד

ואמנם אמר אחר זה **ויאמר אלהים זאת אות הברית**, עניינו אצלי שנח ובניו נתפייסו בדבר השם והבטחתו שלא יביא מבול עוד על הארץ, ונחה דעתם. ולכן נפסק אותו דיבור לא בקשו עליו אות כלל, כי יודעים היו שהיה האל יתברך קיים במאמרו. אבל האל ית' חפץ למען צדקו לתת להם עליו אות אמת, ולכן הוא מעצמו דיבר דיבור אחר מעניין הקשת, והוא אמרו **ויאמר אלהים זאת אות הברית**, כאומרו הנני נותן לכם אות על מה שהבטחתי אתכם, והוא הקשת שאתן בענן.

והותרה בזה השאלה הי"ד.

הרחבת הנושא בחלק שני: ביאור עניין הקשת

הרחבת הנושא בחלק שני: הבן הרביעי של נח

את קשתי נתתי בענן [ח, יג-יז]**השאלה הט"ו: [אות הקשת]**

בעניין אות הקשת שנתן הקדוש ברוך הוא לנח ולבניו, להבטיחם שלא יבוא עוד מבול. והוא כי הקשת הוא דבר טבעי, יתיילד מנוכחות השמש והכאת ניצוציו בדבר הלח. כמו שראינו אותו מתהווה מהכאת ניצוץ השמש על כלי המים, שיתרשם שם השמש בעיגולו ובמראיו, והוא עניין הקשת.

ועליו אמר הנביא כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם, עד שאמרו חז"ל שהקשת הוא אחד מהדברים שנבראו ערב שבת בין השמשות. ומה א"כ אות הברית הזה שנעשה לנח ולבניו להבטחה?

תשובה לשאלה טו

הסתכל שבאו בעניין הקשת שלושה פסוקים:

הראשון את קשתי נתתי בענן, ובזה הודיע כמו שביארתי שדקדק העננים בטבעם עד שיקבלו רושם תמונת השמש, כי זה היה ענין הברית באמת, שמשם והלאה תמיד יהיו מקבלים העננים הנוכחיים לשמש התרשמות תמונתו בהם. וזה היה חידוש גדול בברית. **והותרה בזה השאלה הט"ו.**

השאלה הט"ז: מדוע הקשת מזכירה

כי לפי דרך הכתובים לא היה זה נכון ולא בטוח, כי אחרי שטעמו הוא לזכור דבר אמת ושבועה, הנה היה מחויב שיראה הקשת בעתו, בזמן שיהיה העולם ירא וחרד יותר מהמבול.

אמנם מהידוע הוא שהקשת אין ענינו להיראות רק בזמנים שבני אדם בטוחים שלא יהיה מבול על הארץ, לפי שבהיות ענן על קצת הארץ, ועל קצתה יזרח השמש, שאז נראה הקשת כמו שביארו **הפילוסופים**, אי אפשר שיהיה גשם שוטף ומבול. אבל על חלקה אחת ימטיר ועל חלקה אחת לא ימטיר.

אבל כשיתכסו כל השמים עננים, אי אפשר שלא יראה שם קשת כלל בהלביש שמים קדרות ועל כל הארץ תשכון עננה. ואז נירא בהמיר ארץ, ואותותינו לא ראינו, שהוא הקשת. כי הנה לא יראה בהיות העננים כוללים על כל הארץ. ומה יועיל אם כן האות הבלתי נראה, ומהו הברית וההבטחה הזו.

השאלה הי"ז: [האם ה' צריך תזכורת?]

באומרו **וראיתיה לזכור ברית עולם**. והוא כי חלילה לאל שיצטרך אל סימן שיזכירנו שום דבר, כי אין שכחה לפני כסא כבודו. והכתוב הזה מורה כאלו לא היה האות הזה אלא תיקון מפני השכחה שלא תיפול בדבר המובטח.

ויקשה עם זה הכפל הנמצא בענין הקשת, שאמר **את קשתי נתתי בענן, ונראתה הקשת בענן, והייתה הקשת בענן**. ולפי האמת כוח שלשתם אחד הוא, ופסוק והייתה הקשת הוא היותר מוכפל ובלתי צריך.

תשובה לשאלות טז - יז

והפסוק השני באומרו והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן, וכמה מהחכמה כלל המאמר הזה, שהודיעם שאותו התרשמות הנעשה בענן, ייראה לפעמים לעיני יושבי הארץ, זה יהיה בעננו ענן על הארץ, רוצה לומר כשיתעבה האוויר הקרוב על הארץ, ויתענן, שאז להיות מטבע הענן יתפשט התרשמות הקשת ההוא אשר בענן אליו, עד הגיעו אל הארץ. ואז לקרבתו ישלוט העין בו. כי מראות הקשת הם כל כך רוחניים ודקים, שלא יתפוש בהם הראות בהיותם רחוקות מן הארץ במחוז העננים העליונים אשר בחלק

הב' מהאוויר. כי הקשת הנרשמת שם לא תראה ליושבי הארץ, אלא בעננו ענן, רוצה לומר כשהאוויר יתענן עד הגיעו לארץ, שאז יתרשם הקשת בכולו וישלט בו עין הרואים. וכל זה כלל באומרו **והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן.**

וביאר עוד באומרו **והיה בענני ענן**, שלא יהיו עוד עננים כוללים על כל הארץ, כי אז אי אפשר שתראה לנו הקשת. אבל יהיה חלק מהארץ מעונן, וחלק בלתי מעונן, לפי שאז הניצוצות בו בנוכחיות הענן, ותתרשם בו תמונת השמש, כמו שהתבאר **בטבעיות**. והוא אמרו **והיה בענני ענן על הארץ**, רוצה לומר שתמיד יהיה הענן קצתי, לא כולל.

וכמה היה האות הזה מתייחס לענייני בני אדם, כי כמו שראה הש"י בחכמתו שמשם והלאה לא ישתתף מין האדם כולו בחטא אחד כולל, עם היות שיחטאו קצתם כסדום ובנותיה, ככה יהיה עונשם קצתי בארץ זולת ארץ בעניין המטר על חלקה אחת תמטר ועל חלקה לא ימטיר עליה, לא כולל ומשותף לכל המין. והוא אמרו **ולא יהיה עוד המים למבול לשחת כל בשר.**

וכבר אמרו **חז"ל** (כתובות ע"ז) שבדורו של ר' שמעון בן יוחאי ור' יהושע בן לוי לא נראתה הקשת. ורצו בזה, שהם היו מגינים על דורם ומצילים אותם מהעונש המסודר מפאת העננים, ולכן לא היו מתפשטים העננים להראות הקשת בימיהם על הארץ. לא שיכחשו היותו בעננים העליונים הבלתי נראה.

הפסוק השלישי הוא אמרו **והייתה הקשת בענן וראיתה לזכור ברית עולם**. וענין הפסוק הזה אצלי, הוא לבאר ענין הקשת בהיותו בלתי נראה מיושבי הארץ. והוא כאומר אף על פי שלא תראו הקשת, כמו שאמרתי **ונראתה הקשת בענן**, לא תחשבו מפני זה שאינה נרשמת בענן, ושנעדר אות הברית. אין הדבר כן, כי ידוע תדעו שתמיד יהיה הקשת בענן. רוצה לומר, נרשמת אותה תמונה בעננים העליונים השוכנים בחלק השני מהאוויר, הנכחיים לשמש. ועם היות שלא תראו אותה כשלא יתענן הענן על הארץ לרוחקה, הנה אנכי רואה אותה, והיא תמיד לנגד עיני לזכור ברית עולם. רוצה לומר מפני זכירת הברית התמידי שכרתי אתכם. והוא אמרו וראיתה לזכור ברית עולם.

וליחס הראיה והזכירה לש"י, דיברה תורה כלשון בני אדם. והכוונה כולה שתמיד תהיה הקשת בענן גלויה ונראית אל הטבע עם היותה בלתי נראית אצלנו תמיד, כדי שמזה ימשך קיום העולם מן המבול לעד.

ולא יסתור זה מה שאמר הכתוב כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם בלבד, ולא תמידי, כמו שפירש, כי הנה הכתוב לא אמר ביום הגשם על מציאות הקשת בענן, אלא על מראהו שהוא ראייתו, ולזה אמר יהיה, שהוא חוזר למראה שהוא לשון זכר. ולא אמר

תהיה, כמו שהיה ראוי לומר על הקשת שהוא לשון נקבה. ומאמרו **וראיתיה**, הוא ביום הגשם נראה, שמציאותה בענן הוא תמידית. אך אמנם תראה ביום הגשם, וכשאינן גשם לא תתראה לנו. וזה תוכן העניין הזה ואמתתו.

ואפשר לפרש **וראיתיה** שהוא במקום יוצא, כאלו אמר והראיתיה. וכן פירש **הרב המורה** 'עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה'. עתה הודעתי. ובמדרש פירשו 'כי יודע ה' דרך צדיקים', שיודיע דרך צדיקים לעולם, כדי שילמדו מעשיהם הטובים. ויהיה למ"ד **לזכור ברית עולם** במקום **בעבור**, כמו שזכרתי למעלה.

ועניין הפירוש כן הוא: מפני שיעד בנתינת הקשת בענן, ותהיה נראית, ויזכור הברית, בא עתה לזכור שמציאות הקשת וראייתה אינו סיבת הזיכרון האלוהי, חלילה! אבל בהפך: שזיכרון הברית לפניו תמיד הוא הסיבה שתהיה הקשת ותראה בענן. והוא אמרו **והייתה הקשת בענן**, שהוא מה שאמר **את קשתי נתתי בענן וראיתיה**, שהוא מה שאמר **ונראתה הקשת**. שני הדברים, רוצה לומר היות הקשת בענן, והיותה נראית, סיבתה באמת הוא לזכור ברית עולם, כלומר בעבור שאני אזכור ברית עולם אדקדק ואחליש העננים כל כך, באופן שתתרשם בהם תמונת השמש, ויראו אותה בני עולם. ואולי שלזה אמרו רז"ל (חגיגה ט"ז) במסתכל בקשת, כל שלא חס על כבוד קונו ראוי הוא שלא בא לעולם. כי זהו מפני שחושב כאילו הקדוש ברוך הוא נזכר מהקשת. הנה התבאר שאין כפל בפסוקים האלה.

והותרו בזה השאלות הי"ו והי"ז.

השאלה הי"ח: [ויאמר אלהים אל נח זאת את הברית]

באמרו בסוף הפרשה **ויאמר אלהים אל נח זאת את הברית** כי אם אמר זה על את הקשת, כבר נזכר ונאמר למעלה **זאת את הברית**, ומה צורך בהישנות הזה? ואם אמרו על את אחר, ומה הוא, מי יתן ואדע! כי הכתוב לא זכר אחר זה דבר. ויש מי שפירש, שנאמר זה לפי שהראה לו הקדוש ברוך הוא את הקשת באצבע. אבל גם כן נוכל לדרוש זה ממה שאמר למעלה, **זאת את הברית**. ומה הועיל הכפל הזה אם כן?

תשובה לשאלה יח

ואמנם אמרו בסוף הדברים **ויאמר אלהים אל נח זאת את הברית**, נלאו המפרשים לתת בו טעם.

ונראה לי לפרשו באחד משתי פנים:

האחד שאמר הקב"ה לנח **זאת אות הברית אשר הקימותי הוא ביני ובין כל בשר אשר על הארץ**, רוצה לומר לכללות המין שלא יבוא עליהם עוד להם בכלל. אבל אינו לארץ פרטית או מחוז פרטי, שכבר בחטא ארץ פרטית ימטיר על רשעים פחים.

והאופן השני הוא שהדיבור הראשון אמר השם לנח ולבניו מקיום הברית וההבטחה, והם נתפייסו בו כמו שפירשתי. ולכן לא בא אליהם הנבואה עוד, כי לא היו מוכנים אליה. והאל ית' נתן אות הקשת בדיבור נפרד בפני עצמו אל נח בלבד, כי הוא היה המוכן לקבל הנבואה פעם אחר פעם, לא בניו.

ולפי שלמעלה אמר **ויאמר אלהים זאת אות הברית**, ולא פירשה התורה למי נאמר אותו דיבור, אם לנח ובניו בראשון, ואם לנח לבדו. כי לא חששה התורה כי אם לספר ענין האות. לכן אחרי חתימת הדברים, וענין האות, הודיע הכתוב הזה שאותו הדיבור מאות הקשת נאמר לנח, רוצה לומר לו לבדו ולא לבניו. ולזה חזר לומר כאן **ויאמר אלהים לנח זאת אות הברית**, כאומר שהמאמר הנאמר מאות הברית לנח לבד היה. הנה התבארה הפרשה הזאת על בוריה מבלי ספק ולא כפל כלל.

והותרה השאלה הי"ח.

סיכום

והנה בא כל סיפור המבול בשם אלהים לא לבד להיותו מידת הדין כדברי המפרשים, כי הנה הכתוב אומר 'וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וגומר, וינחם ה' וגומר, ויאמר ה' אמחה את האדם'. ובא אם כן ייעוד ההפסד והמבול במידת הרחמים. אבל היה זה לפי ששם אלהים מורה על היכולת המוחלט, ובעבורו בא סיפור הבריאה לה' בשם אלהים, להוראתה על היכולת המוחלט. ובאותו שם עצמו בא סיפור הפסד המבול, להודיע שמי שברא את העולם לא מדבר, הוא אשר השחית והפסיד את העולם השפל במי המבול. וכאמרו 'אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא'.

ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה... ואלה תולדות בני נח [ט, יח-כט].

יח ויהיו בני-נח היצאים מן-התיבה שם נחם ונתת נחם הוא אבי כנען:

יט שלשה אלה בני-נח ומאלה נפצה כל-הארץ:

כ ויחל נח איש האדמה ויטע כרם:

כא וישת מן-היין וישכר ויתגל בתוך אהלה:

כב וירא חם אבי כנען את ערנות אביו ויגד לשני-אחיו בחוץ:

כג ויקח שם ונתת את-השמלה וישימו על-שכם שניהם וילכו אחרנית

וכסו את ערנות אביהם ופניהם אחרנית וערנות אביהם לא ראו:

כד וייקח נח מיינו וידע את אשר-עשה לו בנו הקטן:

כה ויאמר ארור פנען עבד עבדים יהיה לאחיו:

כו ויאמר ברוך ה' אלהי שם ויהי כנען עבד למו:

כִּזְיַפֶּת אֱלֹהִים לִיֶּפֶת וַיִּשְׁכַּן בְּאֶהֱלֵ-שָׁם וַיְהִי כִנְעַן עֶבֶד לָמוֹ:

השאלה הב': מדוע נתקלל כנען

אם היה שחם חטא בכבוד אביו, כמו שהעיד הכתוב, למה זה נתקלל כנען בנו הקטן? והיה ראוי שיקולל חם החוטא, כי 'בנים לא יומתו על אבות'.

ומה שאמרו במדרש כי לא קלל את חם בעבור שברכו האל עם שאר אחיו, אינו מספיק, כי הנה **עבד עבדים יהיה לאחיו** אינה קללה שתהיה סותרת לברכות שברך השם לנח ובניו.

גם מה שאמר **רבנו נסים**, שהיה כנען דומה לאביו במידותיו, ולכן קללו במקומו, אינו נכון, כי לא היה ראוי שיקלל את הבן שלא חטא בעבור היותו דומה לאביו החוטא, ולא יקלל את החוטא עצמו, כי הקללה נמשכת אחר פועל החטא ולא אחר ההידמות.

תשובה לשאלה ב

וראוי שתתעורר עם מה ששאלתי אם היה שחם חטא, למה יתקלל כנען יותר משאר אחיו, למה זה אמר הכתוב **ויגד לשני אחיו בחוץ, ויקח שם ויפת**, והיה ראוי שיאמר **ויקחו** שניהם, כי כבר זכר את שם אחיו, ואליהם יחזור.

וב**בראשית רבה** (פרשה ל"ז) אמרו, וכן הוא **בתנחומא** כי חם חטא, וכנען נתקלל.

רבי יהודה ורבי נחמיה: רבי יהודה אומר, לפי שכתוב 'ויברך אלהים את נח ואת בניו' ואין ברכה הווה במקום קללה, לפיכך אמר **ויאמר ארור כנען**. רבי נחמיה אומר **כנען ראה והגיד לחם אביו, לפיכך תולין את הקללה בעיקר**.

ויש לרבותינו דעות אחרות. יש אומרים סרסו, ויש אומרים רבעו. ומכאן לקח ה**ראב"ע** מה שכתב, שאולי עשה קלון אחר ולא נזכר בתורה.

והנראה אלי בזה כולו הוא, שכנען היה נער קטן, ותמיד היה ביד חם אביו, עד שלזה נאמר **וחם הוא אבי כנען**, כי בן זקונים הוא לו. והנה בהיכנס חם באוהל אביו, נכנס כנען עמו. ואפשר שכנען הוא אשר גילה את נח, ושניהם ראו אותו מגולה בתוך אוהלו. והנה היה מחטאת חם שלא חשש לכבוד אביו ולא כיסוהו, והיה מחטאת כנען שהוא גילהו, וילך ויגד בחוץ כמצחק בעיני אחיו, רוצה לומר בני חם. ויהיה א"כ אומרו **וירא חם אבי כנען את ערות אביו**, מספר גנותו שלא כיסוהו.

ויגד לשני אחיו בחוץ, חוזר לכנען הנזכר.

ועם היות ששלושה אחים היו לכנען, לא נזדמנו ולא נמצאו שם בעת ההגדה כי אם שני אחיו. וכאשר הגיעה השמועה לשם ויפת, עשו מה שראוי לעשות לכבוד אביהם, לכסות

ערוותו. ולפי ששם התעורר לזה תחלה, ויפת נמשך אחריו, לכן אמר **ויקח** לשון יחיד. הנה התבאר למה קילל נח את כנען, שהוא אם לפי שהוא גלה את ערוותו, ואם לפי שהוא פרסם פחיתותו וגנותו בחוץ כמצחק. ולכן לא קילל את חם, לפי שהיה חטאו בלבד בשב ואל תעשה.

והותרה השאלה הב'.

השאלה הג': [מדוע התקלל שלוש פעמים?]

בכפל שבא בקללה הזאת, כי הנה אמר ראשונה ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו, ושכח עניין העבדות באומרו ברוך ה' אלהי שם ויהי כנען עבד למו. ושילש באומרו יפת אלהים לפת וישכון באוהלי שם ויהי כנען עבד למו. הרי לך שקללו בעבדות שלוש פעמים. והיה די באחת מהם.

תשובה לשאלה ג

והתבאר גם כן למה אמר **ויקח שם ויפת**, ולא ויקחו שניהם, שהוא לפי שהפסוק **ויגד לשני אחיו בחוץ** רומז לאחיו של כנען, לא לאחיו של שם. ואמנם אומרו **וידע את אשר עשה לו בנו הקטן**, ענינו בנו של חם הקטן, או עניינו שייחסו לבני נח לפי שבני בנים הרי הם כבנים.

והנה נח ברוח הקודש ראה כל אשר ראוי להיות על כנען מהעבדות, וההכנעה, והגירוש מארצו. ולכן קללו ראשונה בערך אחיו בני חם, כמו שאמר **ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו**, כלומר שיהיה תדיר עבד נכנע כאחד העבדים לאחיו בני חם אביו.

וכן קללו שיעבוד את שם ואת יפת. וענין זה אצלי שהוא ראה שהיה עתיד הקדוש ברוך הוא לתת את הארץ לזרעו של שם וזרעו של אברהם. עוד ראה שבזמן אחר ירחיב השם לזרעו של יפת, והם הרומיים, עד שיבואו ויכבשו את ארץ כנען, ואחריהם בני קדר שהם גם כן מזרעו של יפת ימשלו בה.

וראה עוד, שבזמן אחר לעתיד לבוא, ישוב ה' לשוב על ישראל שהם זרעו של שם לטוב, וישבו למשול בארץ כנען כבראשונה. והנה תמיד יהיה כנען עבד למו, לא יצא חפשי. ועל זה אמר **ברוך ה' אלהי שם, ויהי כנען עבד למו**. כי נתן ברכה לשם הנכבד כשיתן לזרע שם את ארץ כנען לעבדים, ולרשת את ארצם. והנה אמר **עבד למו** בלשון רבים, בהיות שם לשון יחיד, להגיד שיהיה כנען עבד לשם. ועבד לאחיו שזכר למעלה, כי בבואו לעבדות אחד לא יצא מעבדות אחר.

ואמנם כנגד הממשלה שימשול זרעו של יפת בארץ כנען לאחר שיגלו ישראל ממנה, אמר: **יפת אלהים ליפת**, רוצה לומר ירחיב השם לזרעו של יפת, רומז לממשלת הרומיים שנתפשטה ונתרחבה בכל העולם, ומשלו בארץ כנען.

וכנגד הממשלה העתידה להיות בארץ לבני ישראל, שהם מזרעו של שם, בזמן גאולתנו, אמר **וישכון באהלי שם**. ואומר שבכל הממשלות האלו של יפת ומזרעו של שם באחרונה תמיד יהיה **כנען עבד למו**. הנה התבאר שאין כפל בפסוקים האלה.

והותרה השאלה הג'.

התועלת שבסיפור

והעיד הכתוב שהיו חיי נח תתק"נ [950] שנה, לפי שבזה יתאמת לנו אמונת חידוש העולם. כי אברהם 'אשר ציוה את בניו ואת אחריו לשמור דרך ה', הוא ראה את נח. לפי זה החשבון נח כבר ראה את למך אביו, ולמך כבר ראה את אדם הראשון. ונמצא שלא היו בין אדם הראשון לאברהם המפרסם אמונת החידוש, כי אם ארבעה דורות. והנה משה כותב התורה ראה כפי מספר שנותיו את קהת, וקהת ראה את יעקב, ויעקב ראה את אברהם. הרי לך קבלת אמונת חידוש העולם קרובה בדורות ההם, ואין לך אדם שלא ידע מאבותיו חמשה וששה דורות וסיפוריהם באמתות.

וכבר כתבו זה המפרשים. וזה התועלת העצום מגיע אלינו מזה הסיפור, רוצה לומר כדי להישירנו באמונת החידוש.

ונכתב עוד זה הסיפור כולו, אם להודיע שצדקו דברי האל שאמר 'לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם', כמו שפירשתי, שלא יהיו עוד כל אנשי המין משתתפים בחטא אחד, כי הנה שלשה אלה בני נח, **ומאלה נפצה כל הארץ**.

ואפילו בעניין שכרותו של נח לא הסכימו על דעת אחד. אבל כשחם וכנען בנו חטאו, הנה שם ויפת [נפרדו?] מהם וחלקו עליהם והכריעו לזכות.

ואם להודיע שבחטאו היה כנען עבד עולם, יזכה אברהם בארצו. וגם למדנו מזה לימוד מועיל, כמה ראוי לאדם שיזיר עצמו מן היין. כי הנה אבינו הראשון אדם, בהיותו יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, חטא מפני מאכל, ונח אשר בצדקו הציל כל העולם מהמבול, חטא במשתהו שהביאו לידי בזיון וקללת זרעו.

פרק י

ואלה תולדות בני נח... עד בני יפת [י,א].

א וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי-נֹחַ שֵׁם חָם וְיֹפֶת וְיִבְלָדוּ לָהֶם בְּנֵים אַחַר הַמַּבּוּל:

כבר כתבתי בסדר בראשית שהתורה האלהית, כשרצתה לספר הסתעפות האומה הישראלית והשתלשלותה, הגידה בראשית סיפורה ענייני שלושת ההתחלות שהיו לה, והם אדם הראשון, נח ואברהם, שהיו דומים בעניינם לעניין ההתחלות הצוריות והכוחות הנפשיות אשר יעשו מציאות האדם וקיומו. שהם שלשה ראשיות: הצומחת, והחיונית היא המרגשת, והמדברת היא המשכלת. ושם ביארתי איך היה ערך אדם הראשון אל האומה, כיחס ההתחלה הצומחת אל איש האדם.

הרחבה בחלק שני: חיי נח משקפים את התחלת הקיום האנושי

פרק יא: חטא דור הפלגה

ויהי כל הארץ שפה אחת...אלה תולדות שם [יא,א-ט].

הרחבה בחלק שני: חטא דור הפלגה – רדיפת מותרות

הרחבה בחלק שני: עניין בבלול הלשון

אור כשדים ועבר הנהר [יא,כז-לב].

אלה תולדות תרח

כז ואלה תולדות תרח תרח הוליד את-אברם את-נחור ואת-הרן והרן הוליד את-לוט:
כח וימת הרן על-פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים:
כט ויקח אברם ונחור להם נשים שם אשת-אברם שרי
ושם אשת-נחור מלכה בת-הרן אבי-מלכה ואבי יסכה:
ל ותהי שרי עקרה אין לה ולד:
לא ויקח תרח את-אברם בנו ואת-לוט בן-הרן בן-בנו ואת שרי כלתו אשת אברם בנו
ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד-חרן וישבו שם:
לב ויהיו ימי-תרח חמש שנים ומאתים שנה וימת תרח בחרן:

השאלה הא': [האם תרח ובניו גרו באור כשדים?]

במה שיראה מהסיפור הזה שתרח ובניו היו דרים באור כשדים, וכמו שאמר וימת הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים, ואמר ויקח תרח את אברם בנו ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען.

וכן הוא דעת **רש"י** שכתב בפרשה חיי שרה, מבית אבי ומארץ מולדתי - מבית אבי מחרן, מארץ מולדתי מאור כשדים.

והוא קשה מאוד, כי הנה הכתוב אומר 'בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר', יורה ששם הייתה לעולם ישיבתם, לא באור כשדים. כי ארץ כשדים ושנער היו לבני חם, ותרח ובניו היו מבני שם, ואיך נתיישבו בארץ. ולכן נקרא אברם **העברי** ולא **הכשדי**. וכאשר שלח את אליעזר לקחת אשה לבנו ליצחק אמר לו 'כי אל ארצי ואל מולדתי תלך' והוא לא הלך לאור כשדים כי אם לארם נהרים שהוא חרן.

וכבר תפש **הרמב"ן** הדעת הזה בכמה ראיות, ואין ספק שבצדק כל אמרי פיו. ואמנם דעתו הוא שתרח היה מחרן, ושהוא בא עם אברם בנו קודם לידת הרן לגור בארץ כשדים, ושם נולד הרן ומת שם. וזה טעם בארץ מולדתו, שחוזר להרן לא לתרח. ושאחרי כן יצאו תרח ואברם בנו מאור כשדים ללכת ארצה כנען, וחזרו לחרן ארץ מולדתם והתעכבו שם. ובהיותם שמה בא הדיבור אל אברהם **לך לך** וגומר. ושלא הזכיר הכתוב דבר מנחור, לפי שהוא היה תמיד בחרן, ולא בא עם אביו ואחיו לאור כשדים. זהו כללות דעת הרב וכמה החזיק בו בזאת הפרשה, ובפרשת לך לך ובפרשת חיי שרה.

ואינו נכון בעיני מפנים:

האחד, שהוא יניח הנחות ברצונו שאין להם זכר בכתוב כלל, רוצה לומר שבא תרח לבדו עם אברהם לחרן לגור בארץ כשדים, וששם נולד הרן ונקבר שם. ואין רמז בדבר מזה בכתוב.

הב', שהיה ראוי לדעתו שיאמר הכתוב ששבו תרח ואברהם לחרן, כי כן ראוי שיאמר במי ששב לארצו שאבותיו היו שם מעולם.

הג', כי הנה הכתוב אומר **ויקח אברם ונחור להם נשים**, וזה יורה שהיו יחד במקום אחד, ונשאו נשים כאחד, ואיך יתכן זה אם היה נחור בחרן ואברם באור כשדים.

הד', שעכ"פ יצטרך הרב **הנחמני** להודות כי תרח עמד זמן רב באור כשדים עד שהוליד את הרן, ועד שהרן הוליד את לוט, כי הנה בצאת תרח משם הוליק את לוט עמו. וזה יהיה אם כן יותר משלושים או ארבעים שנה, ואיך יצדק אם כן אמרו 'בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם' כי באור כשדים היו זמן רב.

והה', כי הכתוב אומר 'אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים'. וכתוב אחר אומר 'ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר'. והרב אומר כי הוצאתיך אינו כמו לקחתך, ושהוצאתיך מאור כשדים היה על הצלת אברהם מכבשן האש שהשליכו בו נמרוד, כמו שזכרו **חז"ל**. אבל אם היה זה כן, לא יקשר עם זה אמרו לתת לך את הארץ הזאת, כי לא היה נס

ההצלה בעבור זה, כי אם מפני שלמותו וצדקתו, ו'למען אשר יצווה את בניו ושמרו דרך ה"'. וכל זה ממה שגם דעת הרב **הנחמני** בלתי נכון ולא מתיישב בדבר הזה.

תשובה לשאלה א

היותר מתיישב בענייני אור כשדים, שאינו ארץ כשדים, אלא שם מקום בעבר הנהר, וממלכות ארם וממחוז עבר הנהר הוא. והנה נקרא כן **אור כשדים**, אם מפני שבהיותו מולך בבבל משם יצא לאשור שהיה מבני שם, כמו שאמר 'מן הארץ ההיא יצא אשור', כפי פירוש המפרשים, וכבש מקומות בארץ ארם, ומכללם היה זה שנקרא אור כשדים בעבור שכבשוהו כשדיים, כמו שכתב **הר"ן**.

וכבר כתב **הראב"ע** שפירש **אור** – **בקעה**. וכמוהו על כן באורים כבדו ה'. ויהיה ענין השם בקעת הכשדים, שנתפשטו עדיו לשלול שלל ולבוז בז. ואם לסיבת האש שנוסה בו אברהם במצות מלך כשדים.

והיותר נכון הוא מה שכתבו חכמי האומות, שהיו הכשדים במקום ההוא עובדים את האש ואת השמש המולך עליו, ולכן קראוהו אור כשדים.

סוף דבר, יהיה מה שיהיה, היה אור כשדים ממחוז עבר הנהר. ולזה אמר הכתוב 'בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם', שהוא שם המחוז. ויורה על זה אמרו **ויבואו עד חרן**. ואלו היה חרן במחוז אחר, היה הכתוב אומר ויבואו עד חרן אשר בעבר הנהר. אבל לא הזכיר שם הארץ והמחוז, לפי ששני המקומות אור כשדים וחרן היו בארץ אחת ובמחוז אחד.

ועם זה יסתלקו הספקות כולם והותרה השאלה הא'.

השאלה הב': [למה זה זכר הכתוב שהרן הוליד את לוט?]

למה זה זכר הכתוב כאן שהרן הוליד את לוט, בהיות הרן הקטן שבאחים. ואם לא זכר הכתוב כאן בפרשה תולדות שאר האחים, ובפרט נחור שהיו לו בנים רבים, למה זה זכרו להרן הקטן שבכולם? והנה זכר שנשאו להם נשים אברם ונחור. הייתכן שיזכור ראשונה תולדות הרן הבן הקטן, קודם שיזכור נשואי אחיו הגדולים? גם כי סיפור תולדות הרן אין צורך לזכרם במקום הזה.

השאלה הג': [מה ראתה התורה לספר שמת הרן בארץ מולדתו?]

מה ראתה התורה לספר שמת הרן בארץ מולדתו, והנה בכל שלשלת דורות הבריאה זכר

הכתוב בכל אחד מהם וימת, אבל לא זכר הכתוב היכן מת, אם בארץ מולדתו ואם בארץ נכריה. כי אין ההודעה ההיא ממה שיצטרך אליה.

תשובה לשאלה ב-ג

והנה כוונת כל הסיפור הזה אינו להגיד קורות תרח ומאורעותיו, כמו שכתב הרמב"ן, אלא להודיע איך סיבב הקדוש ברוך הוא שיצא אברהם אל ארץ כנען, כי היא הארץ אשר בחר ה' בה לנחלה לעבדיו וחושבי שמו. וזהו אמרו 'אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים', רוצה לומר שסבבתי יציאתך משם. לא שציווהו לצאת מאור כשדים בדיבור 'לך לך מארצך', כמו שחשב הרמב"ע, כי אם היה הדבר כן, היה הכתוב מפרש שיצא משם במצות השם, לא במצות אביו ובהנהגתו.

והנה הגיד הכתוב איך נתגלגלו הדברים שיצאו מאור כשדים, והוא עם היות שכל בני שם היו מולידים בהיותם בן שלושים שנה או קרוב לזה, הנה תרח לא הוליד עד שבעים שנה והיה זה רע בעיניו. עוד ראה שאבותיו הרבו התולדות, כמו שנאמר בכל אחד מהם ויולד בנים ובנות, אבל תרח עצרהו ה' מלדת, ולא הוליד כי אם שלשה בנים, את אברם ואת נחור ואת הרן. ולכן לא נאמר בו ויולד בנים ובנות, כמו שאמר בכל אבותיו.

ונתחדש על כל זה שהרן בבחרותו, אחרי שהוליד את לוט, מת על פני תרח אביו. רוצה לומר בפניו, כי נעצב אל בנו עיצבון רב לפי שמת בחייו, ולא הניח רק לוט, ילד קטן. ואמר שמת בארץ מולדתו, לפי שלהיות דבר זר וכנגד הטבע מות האדם בבחרותו ובעוצם כוחו, היה אפשר שיחשב כי אולי מת הרן להעתיקו מארצו אל ארץ אחרת. כי הנעתק מארץ אחת אל ארץ אחרת מנוגדת אליה בטבעה, יחלה או ימות כמו שזכר אבן סינא. לכן אמר שמת בארץ מולדתו. והוא יותר מתמיה, ופירש ואמר באור כשדים, לפי שתרח חשב שהמקום ההוא גרם לו כל הרעות האלה, ושהיה מזלו של אור כשדים רע ומנוגד אליו.

הנה התבאר למה זכר כאן הכתוב שהרן הוליד את לוט, שהיה זה להגיד שמת הרן בבחרותו כשהוליד בן אחד לא יותר, ושמת בארץ מולדתו, והוא כנגד הטבע ששם יהיה האדם יותר בריא.

והותרו בזה השאלה הב' והג'.

השאלה הד': [ותהי שרי עקרה אין לה ולד]

באומרו (בראשית י"א ל') **ותהי שרי עקרה אין לה ולד**. כי עם היות שנצטרך להודעה הזאת במה שיבוא מסיפורי אברהם ושרה, הנה במקום זה שבא הכתוב הזה לספר תולדות תרח, לא היה מקום להגיד דבר מזה, כמו שלא זכר תולדות נחור.

השאלה הה': [מדוע יצאו מאור כשדים?]

למה לא זכר הכתוב סיבת יציאתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען? ועם היות שהשאלה הזאת קלה, אין ספק שסיבה מה הייתה שם, כי אין זקן עם רוב בנים לא ייעתק מארצו רק לסיבה ידועה. והרמב"ן כתב כי יצאו משם כשניצל אברהם מכבשן האש, לברוח מן המלך העריץ ההוא. וזה באמת מספיק ע"ד המדרש, אבל מ"מ יקשה למה לא פירשה התורה הנס העצום הזה. ותשובת הרב על זה לפי דעתי הם בלתי מספיקות, וראוי לתת בו טעם כפי פשט הכתובים מבלעדי דרך הדרש.

תשובה לשאלות ד-ה

ועוד זכרה התורה התעוררות אחר שבא לתרח, והוא שבהיות שאברם ונחור לקחו להם נשים, שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן. וביאר הכתוב מיד, שלא היה אותו הרן בן תרח ואחי אברהם, כי הוא לא הוליד רק לוט. אבל היה הרן אחר, אבי מלכה ואבי יסכה.

הנה הייתה שרי עקרה אין לה ולד, וגם זו רעה רבה היא בעיני תרח, שמשלושה בנים שהיו לו, האחד איננו, שמת בחייו בחור וטוב. והבן השני אברם, אין לו ולד. ובזה הייתה משפחתו קרובה להכרת, ואין רעה גדולה ממנה אצל הגיבורים אשר מעולם אנשי השם.

ואין ספק שאברהם לא נשא אישה בבחרותו, כי תמיד הלך בה מרעה אל רעה עם מלך הארץ. וגם העם שהיו אומרים נגדו שהיה אפיקורוס לאלוהיהם. אבל כמעט אומר שלקח את שרה בהיותו בן ארבעים שנה, והוא היה בן שבעים וחמשה כשיצא מחרן ברצון השם. ולכן חרה לתרח כי ארכו הימים לאברהם שהיה נשוי ולא הוליד. וחשב תרח שמקום מושבו אור כשדים היה גורם לו כל אלו הרעות, על כן התעורר לצאת משם ולעשות שינוי מקום, וללכת אל ארץ כנען שאוירה טוב, להיותה ארץ הרים וגבעות, עד שלטוב מזגה היו שם בני הענק.

ולכן כשראה הרן מת, ושרי עקרה, לקח תרח את אברם בנו ואת שרי כלתו. לא מאהבתו אותה, אלא להיותה אשת אברם בנו. גם שלא היה יודע אם היה אברהם העקר או אשתו הייתה עקרה. וכדי לשנות מזלם הוציאם מהמקום הרע ההוא, אור כשדים. והוציא גם כן את לוט בן בנו, בחמלתו עליו פן ימות גם הוא כאביו, כי רוב הבנים ידמו לאביהם במזגם. והייתה מחשבתו שמזג אור כשדים ומזלו ימיתו גם כן.

הנה התבאר למה זכר הכתוב כאן עקרות שרה, שהוא להודיע שגם זה העיר את תרח לצאת משם.

והותרה בזה השאלה הד'

וגם כן הותרה השאלה הה' במה שזכרתי שהכתוב מבאר סיבת יציאת תרח מאור כשדים.

השאלה הו': [מה קרה לנחור?]

אם היו שלשה בנים לתרח, אברהם ונחור והרן, ובא הכתוב לספר ענייניהם, וזכר מהרן שמת והיכן מת, וזכר מאברהם שהוציאו אביו מאור כשדים והוליכו לחרן, ומשם ציווהו השם ללכת ארצה כנען, למה לא זכר דבר מנחור היכן נשאר או היכן הלך?

תשובה לשאלה ו'

ועל דעת חז"ל, שרי הייתה בת הרן אחי אברם. ואמרו **יסכה זו שרה**. והיה לוט אם כן אחיה של שרה, ושניהם בני אחיו של אברהם. ואולי שלזה לא זכר הכתוב בת מי היא, כמו שפירש באשת נחור.

ואם הדבר כן, ראוי לומר שפירש הכתוב שהרן הוליד את לוט, לפי שהיה זכר נשאר במקומו, ולא חשש לזכור תולדות הבנות.

ואין ספק שכאשר יצא תרח ואברהם ושרה ולוט מאור כשדים, הלכו עמו כל בני ביתו, וגם בנו נחור. אבל מפני שלא נתכוונה היציאה בעבורו, לא זכרו הכתוב, ונזכרו האחרים שבעבורם יצא. אבל ידענו שגם הוא הלך לחרן, וכמו שאמר אל ארם נהרים אל עיר נחור שהוא חרן.

והותרה בזה השאלה הו'.**סיכום**

והגיד הכתוב שכאשר באו לחרן ראו שהיה מושב הארץ ההיא טוב, ונתעכבו שמה. וזהו אמרו **ויבואו עד חרן וישבו שם**. וכאשר ראה ית' שתרח לא היה הולך לארץ כנען, ונתעכב בחרן, ואברהם היה מתעכב גם כן בעבורו, הוצרך לצוות את אברהם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך כמו שיתבאר.

הנה התבאר כמו שאמרת, שאין הכוונה בסיפור הזה להגיד קורות תרח ובניו, אבל להגיד סיבת יציאתם מאור כשדים. ולכן לא נזכרו העניינים כפי הסדר והזמן שקרו, כי הנה הקדים להגיד מיתת הרן לנישואי אברם ועקרות שרה, לפי שהייתה מיתתו רעה גדולה לאביו מבלי תיקון. וזכר הדברים כפי מה שהעירו את לב תרח לצאת משם.

וכל זה הייתה מסיבה מאת האלהים המביא עצות מרחוק לעשות גזרתו ורצונו, כי אם לא היה יוצא תרח מאור כשדים, אולי היה קשה בעיני אברהם לעזוב ארצו ומולדתו. אבל אחרי שיצא משם עם אביו וכל בני ביתו, ובהיותם גרים בחרן, והיה קל בעיניו ללכת משם אל ארץ כנען, וגם זה היה מכלל הניסיונות.

ואח"כ אמר ויהיו ימי תרח חמש שנים ומאתים שנה וימת בחרן. ולא נכתב כן בכל תולדות שם, להגיד שעם היות שתרח נדבו לבו ללכת ארצה כנען, הנה לא נמנע מזה מפני שהפסיקו המות, ולכן לא יכול להגיע אל מבוקשו. כי הנה תרח חיה חמש שנים ומאתים שנה, והוא היה בן שבעים כשהוליד אברם, ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן, ויתחייב מזה שחיה בחרן ששים שנה לאחר שיצא משם אברהם. וזה יוכיח שהוא מעצמו התרשל מן ההליכה אל ארץ כנען. ועל כן בא הצווי לאברהם 'לך לך מארצך'. ונשאר תרח עם נחור בנו בחרן.

זדהו פירוש הפרשה הזאת על בוריה.

ועניין הנס אדבר עליו בפרשת לך לך.
וכל דרך איש ישר בעיניו, ותוכן לבות ה'.

חלק שני

- 45 תולדות נח – נח איש צדיק תמים היה בדורותיו [ו,ט]
- 48 מבנה התיבה [ו,יד-כב]
- 51 מאין באו המים שהחריבו כל העולם? [ז]
- 53 למדנו מסיפור המבול מדעים יקרים מאוד [ז-ח]
- 55 ביאור עניין הקשת [ט,יג-יז]
- 58 הבן הרביעי של נח [י,כב-לא]
- 59 חלקי כדור הארץ
- 60 חיי נח משקפים את התחלת הקיום האנושי [ו-ט]
- 64 חטא דור הפלגה – רדיפת מותרות [יא]
- 66 [אי הסתפקות בדברים הטבעיים]
- 73 עניין בלבול הלשון [יא, א-ט]

תולדות נח – נח איש צדיק תמים היה בדורותיו [ו,ט]

ט אֱלֹהֵי תוֹלְדוֹת נֹחַ

נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת-הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ-נֹחַ:

יָוִלְדָּ נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָּנִים אֶת-שֵׁם אֶת-חָם וְאֶת-יָפֶת:

והראב"ע פירש, שפירוש תולדות - קורות הדברים שקרו לו שנזכרו בפרשה. וכך כתב על 'אלה תולדות יעקב יוסף'.

והקשה עליו הרמב"ן, כי אין האדם מוליד קורותיו רק לימים מיוחדים שיולידום. אבל זו אינה קושיא כלל כי הנה לא נתייחסו הקורות לאדם בייחוס המסובב לסיבתו, אלא במדרגת ייחוס הקניין לבעל הקניין. כי תולדות שורשו ילד, והאיש לא ילד. אבל פירושו התולדות שנולדו לו, ולכן כשיפורשו תולדות על הקורות, יהיה ענינו הקורות שיקרו לו.

ואמנם אמרו איש צדיק תמים אשוב שהם שני תארים:

האחד שהיה צדיק מתנהג עם הבריות במשפט ובצדקה, לא בחמס כאנשי דורו. והשני שהיה תמים בעל תכונה שלימה בלתי נוטה בטבעו אל הדברים המגונים כבני הדור.

וכן אמרו בבראשית רבה:

ודלמא תמים בדרכיו, צדיק במעשיו.

וזכר כל זה להגיד שבכל הדורות שהיה בהם, שהאריך ימים רבים וקיפל דורות הרבה אנשי רשע וחמס, לא נפתה לבו ללמוד ממעשיהם. והיה זה לפי שאת האלהים התהלך נח, רוצה לומר שעם היות שדר בתוך רשעים, לא הלך בדרך אתם, אבל נתחבר ונדבק אל האלהים לא נפרד ממנו כל ימיו. והוא מלשון אחרי ה' אלהיכם תלכו ואותו תיראו.

ואם באתי לפרש צדיק תמים כדברי המפרשים על תואר אחר, כך ראוי לפרשו: שהיה צדיק נותן לכל דבר חוקו הראוי לו, ויכלול בצדק שהיה צדיק עם זולתו וצדיק גם כן בעצמו, בתתו לנפשו החוק הראוי לתת לה, לגופו הראוי לו, מבלי חמס כלל, הפך אנשי דורו שברדפם אחר הזנות ויתר התאוות, היה גופם שבע ונפשם רעבה. ועם היות שהצדק לא ימצא רק בין שנים, וכן העוול, בהיות האדם בעל שני חלקים מתחלפים, נפשו וגופו, יפול בהם הצדק והעוול. ועל דרך זה נאמר 'צדיק אוכל לשובע נפשו'.

והנה אמר בנח שהיה איש, להגיד שהיה בעל מעלה בתוך עמו, כי בכמו אנשי המעלה יהיה מציאות הצדק מעלה. וסיפר הכתוב שהייתה צדקתו תמידית בו, ולא נשתנה מעוול

לצדק או להפכו כל ימיו. והוא אמרו **תמים היה בדורותיו**, רוצה לומר בין בזמן הנערות והבחרות, וגם עד זקנה ושיבה.

ופירש **בדורותיו**, זמניו. כי דור הוא נגזר מדירה, והימשכות זמן רב על עניין אחד יקרא דור אחד. וכשישתנה אל עניין אחר, יקרא דור אחר. כל שכן בחיי נח, שהרי נערותו כפי רוב ימיו, היה בכמו מאה שנה, וכן שאר זמניו. היה סיבת הצדק המתמיד הזה בנח, לפי **שאת האלהים התהלך נח**, והוא ההמשך אחר רצונו.

והתהלך, מבניין התפעל. ויורה על ההתמדה בעניין ההוא. ואמנם **הלך** יורה על תנועה מיוחדת. ולפי שבשלמות הזה נתעלה נח ונבדל מכל בני דורו, שכולם התהלכו אחר הבשר והוא לבדו התהלך את האלהים, לכן חזר לזכור שמו, ואמר **את האלהים התהלך נח**.

וצריך אתה לכמו הפירוש הזה **בדורותיו**. שאלמלא כן, והיה שם דור נאמר על חיי איש אחד כדעת המפרשים. והנה נח לא ראה כי אם דורו בחייו, לא הדורות שהיו קודם לידתו, ואף כי אחרי מותו. ואיך נודע שהיה צדיק בדורותיו? כי הנה מתושלח הגיע צדקתו עד שלא הביא הקדוש ברוך הוא מבול לעולם, ולא בימי אבולו.

ושם כהן לאל עליון, ועבר ישב אוהלים. ומדרשו: וכל שכן אברהם, שהיה בן נ"ח כשמת נח. הלא אלה היו צדיקים וטובים ממנו, ואיך יאמר בערכם צדיק היה בדורותיו? וכבר נלחץ **הרמב"ן** עם הספק הזה. וכתב, שלא נאמר זה רק על הדורות שהיו קודם המבול, וגם לא בכולם ולא אחריו. אבל הכתוב דיבר סתם, והוא ממה שיוכיח אמיתת מה שפירשתי.

והנה לא אמר הכתוב שהתהלך נח לפני האלהים כמו שכתוב באברהם, ואמר 'אשר התהלכו אבותי לפניו', לפי שאלו אמר לפני האלהים, היה מורה שהיה עובד את השם מאהבה. ולא בא הכתוב לשבחו בזה, אלא להגיד איך לא נמשך לבני דורו ולמידותיו המגונות. ואמר שהיה זה לפי שלא הלך בדרכם, כי היה מתהלך את האלהים, ומעשיו היו כפי השכל לא כפי תענוג הבשר.

וסיפר הכתוב שמהשגחת השם על נח היה שלא נתן לו אלא שלשה בנים. כי הבנים הרבים לא יוכל האדם על הנהגתם כמו שיוכל על המעטים. שבהיות הדור הפרוץ הזה בהיות הבנים רבים, אין ספק שקצתם ילמדו ממעשה דורם. אבל בהיותם מעטים, ישקיף האב על עניני חיותם, ויגער בהם. ולזה לא הוליד בנות, כי יהיו נשואות לזרים, והאישה תלך אחרי בעלה בדעותיה ובמידותיה. ולכן בנות לוט הנשואים מתו בסדום, עד שמפני זה דרשו רז"ל: 'וה' ברך את אברהם בכל' **שלא הייתה לו בת**. הנה מפני זה ספרה תורה השגחת השם על נח, בשלא היו לו אלא שלושה בנים. ואמנם למה היו שלושה ולא שנים

או אחד, ולמה נקראו בשמות אלו שם חם ויפת, ומי הוא הגדול שבהם ומי הוא הקטן שבכולם, הנה יבוא ביאורו בכל זה בפרשת **ויהיו בני נח**.

מבנה התיבה [ו,יד-כב]

עשה לך תיבת עצי גופר... בא אתה וכל ביתך אל התיבה [ו,יד-כב]

יד עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי-גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת-הַתֵּבָה וְכִפַּרְתָּ אֹתָהּ מִבֵּית וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר:
טו וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מְאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רֹחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה
קוֹמָתָהּ:
טז צִהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל-אַמָּה תִּכְלְנָה מִלְמַעְלָה
יז וּפְתַח הַתֵּבָה בְּצַדָּהּ תִּשִּׂים תַּחְתִּים שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים תַּעֲשֶׂה:

אחרי שהודיעו ית' שבא הקץ, הגיעה הצפירה להשחית את הדור הרע הזה, ציווהו שישתדל להימלט עצמו וביתו. כי אחרי שנפרדו מתכונתם, ראוי היה שיהיה נבדל מעונשם. ולזה ציווהו בבנין התיבה.

ובבראשית רבה (פ' כ"ז) אמרו, שכל זה נאמר אל נח בהיותו בן ארבע מאות ושמונים שנה בשעת הגזרה, והיו ימיו מאה ועשרים שנה. ושהיה נח בהם מתעסק בבנין התיבה נוטע ארזים וקוצצן, כדי שיתנו אנשי הדור אל לבם וישובו אל ה'.

והנה ציווה אותו בבנין תיבה, לא ספינה ולא אנייה, לפי שלא הייתה כדמות ספינה עם תורן ונס ושוטין. אבל כדמות תיבה. ולא הייתה מרובעת, אבל הייתה כדמות משולש וראשו חד, כדי שלא תתהפך מהמים ולא מהרוח.

ולפי שיש לכל דבר ארבע סיבות: פועלת, וחומרית, וצוריית, ותכליתית ביאר לו ארבעתם בענין התיבה.

ולענין הפועל, אמר עשה לך כלומר שנח בעצמו יעשה התיבה ולא יצווה לעשות לאחרים.

ולענין החומר, עשה לך תיבת עצי גופר. ולדעתי שהם העצים הקלים הנקראים פי"נו, כי הנה ציווה בהם כדי שבקלות תצוף התיבה על פני המים ולא תשקע. וגם להיות הגופרית יוצא מהם.

והרלב"ג פירש שעצי גופר הם העצים חזקי הקיים, והיו עם זה ארוכים מאד.

ולענין הקיום אמר קנים תעשה את התיבה והם המדורים חדרים רבים קטנים וגדולים, להושיב בהם כל מין מבעלי החיים. ולשלמות צורתה בשלמות אמר, וכפרת אותה מבית ומחוץ בכופר, כדי שלא יכנסו בה המים. וציווהו שיעשה אותה בשיעור יאות להחזיק מה שיזכר להכניס בה ממיני בעלי החיים והמזונות לשנה אחת שמשית, ויישאר עם זה מקום שפל להכניס בו הזבל בזמן היותם בתיבה. והשיעור הוא שלש מאות אורך, וחמישים ברוחב, ושלושים בגובה. כי בזה השיעור לא יתכן שתתהפך. ו

כתב אחד מחכמי האומות, שהאמה הנזכרת בתורה היא האמה ההנדסיית קראה אמה גדולה פירקטיקא, והיא ששה אמות נהוגות ממנו. והמפרשים לא זכרו זה.

וסיפר הכתוב שציווהו עוד שלא תהיה התיבה למעלה ישרת השטח, אבל תהיה משופעת מכל הצדדים הארבעה, עד שלא יהיה למעלה משטח הישר כי אם אמה אחת באורך וששית אמה ברוחב, במדרגת מחודד, כדי שהמים היורדים אל התיבה מהגשמים יזובו וירדו מיד למטה.

וכבר הוכיח **הרמב"ן** שהיה בזה נס גדול, שהחזיק מועט את המרובה, כפי ריבוי החיות ומיני הרמש והמאכל הצריך להם שנה תמימה. אבל הכתוב לא זכר דבר מזה הנס, אלא שציווה הקדוש ברוך הוא בגודל הראוי אליה להכיל כל הדברים שנכנסו בה, כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות.

ומכלל התיקון ציווהו **צוהר תעשה לתיבה**, שהוא החלון שבו יכנס האור אליה, כי חיות בעלי החיים הוא באור, כמו שביארתי בסדר בראשית. וכן יעשה פתח שבה יכנסו לתיבה ויצאו ממנה שהיא זולת הצוהר, וציווה שישים אותה בצדה כדי שיכנסו בה ויצאו ממנה ביותר נקל, ומי הגשמים לא יכנסו בה. וכן ציווה שיעשה בתיבה תחתיים שניים ושלישים, רוצה לומר שלוש עליות זו על גב זו:

העליונה לנח ובניו.

והאמצעית לדירת בעלי חיים ולקצת מזונות.

והתחתית גם כן קצתה למזונות וקצתה לזבל.

ולענין התכלית אמר **הנני מביא את המבול מים על הארץ, והקימותי את בריתי אתך**. רוצה לומר, ותכלית התיבה וצרכה הוא שאני הנני מביא מבול, ואתה וביתך תמלטו בתוכה. ובאומרו **ואני הנני מביא**, הודיעו שיהיה המבול דבר השגחיי, לא טבעיי ומפועל המערכה בלבד, כי אם ברוחו יתברך.

ובמסכת ר"ה:

רבי אליעזר אומר אותו היום י"ז במרחשוון היה, שמזל כימה עולה ביום ומעיינות מתמעטות. ולפי ששינו את מעשיהם, שינה עליהם סידורי בראשית. ונטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם.

ר' יהושע אומר אותו היום י"ז באייר היה, שמזל כימה שוקע ביום ומעיינות מתגברות. ומתוך ששינו מעשיהם, שינה הקדוש ברוך הוא סדרי בראשית וכו'.

הנה על דעת שניהם נשתנו להם בענין המבול סדרי בראשית, הוא המנהג הטבעי המסודר. וביאר הכתוב מה שיתחייב מהמבול, באומרו **להשחית כל בשר אשר בו רוח**

חיים, שבזה יכלול האדם וכל שאר בעלי החיים. כי אחרי שהכל נברא בשבילו, הנה בהפסדו היה ראוי שייפסדו גם כן שאר בעלי החיים, כמו שביארתי בסוף סדר בראשית.

ומאשר אמר הכתוב **כל אשר בארץ יגוע**, למדו **חז"ל** שהדגים לא מתו במבול. ופסוק מלא הוא כל אשר בחרבה מתו. ואם היה שכל אשר בארץ יגוע, ימשך שנח ובניו וכל אשר אתו בתיבה שאינם בארץ כי אם על פני המים, לא גוועו ולא מתו. והוא אמרו בתוספת ביאור **והקימותי את בריתי אתך ובאת אל התיבה**, שרוצה לומר שבבואם אל התיבה ואינם על הארץ, ימלטו מהגזרה. ומאשר אמר **אתה ובניך ואשתך ונשי בניך**, רמז לו שיהיו אסורים בתשמיש המטה, כי עת רעה היא. וגם הודיעו שבזכותו ימלטו כל אנשי ביתו ומיני החיים, והוא אמרו 'אתך'.

מאין באו המים שהחריבו כל העולם? [ז]

ראוי שנאמר בו עניין מספיק, כי פעולות ההשגחה האלוהית תמיד יהיו ע"י סיבות אמצעיות.

הוא שבעבור הקור שבא על הארץ בסיבת רוב העננים המונעים מהתפשט חום השמש בה, נכנס החום בבטן הארץ ויתחממו המימות ויורתחו, כמו שיקרה בימי הסתיו, כי המים שתחת הארץ הם חמים, ובגזרת השם והשגחתו שהוא העיקר, נתדקדקו המים ונתרבו מאוד בדקדוקם, עד שבמקום שהיו שם נכבשים תחת הארץ, יצאו ונתפשטו עליה. ועל זה נאמר (בראשית ז' י"א) נבקעו כל מעיינות תהום רבה, שהוא רמז לריבוי המים היוצאים מתחת הארץ. ואחשוב שלזה כוונו רז"ל (סנהדרין פ' חלק) באומרם **ברותחים נדונו**, שהמים שהיו תחת הארץ נתחממו ונעשו רותחים, ובזה נתדקדקו מאוד וזה היה סיבת התרבותם מלמטה.

ועם זה התחברה הסיבה השנית, והיא שיסוד האוויר נתהפך כולו למים, ובזה נתרבו הגשמים הרבה מאוד. ועליו אמר וארובות השמים נפתחו, שהיה האוויר מתהפך למים כל אותם ארבעים יום.

והנה התבארו שתי סיבות האלה בפרשה. כי באומרו **וירבו המים וישאו את התיבה ותרו מעל הארץ**, כיון אל המים העליונים היורדים בגשמים, והיו כל כך רבים שהרימו את התיבה מעל הארץ. ואמרו עוד **וירבו המים ויגברו מאד על הארץ** כיון אל המים התחתונים, שבמקום שהיו נכבשים תחת הארץ, אז בגזרת השם גברו ועלו עליה מפני ריבויים, ואז הלכה התיבה מפה ומפה. ומזה תדע מהו הנרצה באמת בתגבורת המים על הארץ, שאינו כמו שחשב **הר"ן** שנהפכו האוויר והארץ למים כי זה יקרא התהפכות לא תגבורת.

ואתה תראה שההתגברות תמיד ייוחס אל המים התחתונים, כי בהיותם נכבשים ונכנעים תחת הארץ כאשר יצאו ועלו עליה ויכסוה, יאמר שגברו המים על הארץ לכבשה. ולא נזכר בגשם לשון גבורה. ואחרי שנתן שני גבולים האלה במים, נתן עוד גבול שלישי, והוא אמרו **והמים גברו מאד מאד על הארץ ויכסו כל ההרים הגבוהים**. רוצה לומר שלא די שגברו המים התחתונים בעלותם על הארץ הישרה ויכסוה, אבל גם ההרים היותר גבוהים שתחת השמים כיסו אותם.

וחכמי האומות כתבו שההרים הגבוהים שזכרה התורה כאן, הם ההרים הגבוהים אשר בארמניה.

ונתן עוד גבול רביעי, והוא אמרו **חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים**. רוצה לומר שהיו המים בריבוי מופלא כל כך, שלא די שהיו מכסים כל ההרים הגבוהים, אבל גם למעלה מהם עלו וגבהו ט"ו אמות. ולהיות זה ריבוי מופלא, אמר בו הכתוב מאד מאד.

וזכר מה שנמשך מריבוי המים היוורדים מלמעלה והעולים מלמטה, באומרו **ויגוע כל בשר וגו'**. ולפי שהיה זה מאמר כללי, פרט בו **כל אשר נשמת רוח חיים באפיו וגו'**.

ואמנם אמרו עוד **וימח את כל היקום. וימחו מן הארץ**. נלאו המפרשים לתת טעם בהכפל הזה. והמובחר שבהם, שלא נשאר רושם מפגרי אנשי המבול. וכדי לטהר את הארץ גזר השם שימחו כולם בתוך המים.

ולי נראה שלא אמר וימח את כל היקום על בעלי החיים בלבד, אבל גם על כל שאר העניינים שהיה בהם קיום והתייצבות, כאלו תאמר העצים הרמים והנישאים וכן הבתים והמגדלים, וכן מכלאי צאן ובקר וקיני העופות. כל דבר גדול או קטון שהיה בו קימה והתייצבות ונווה - הכל נהרס ונמחה, באופן שלא נשאר ממנו רושם כלל. כמו שאמר **חז"ל (בראשית רבה כ"ח)** אפילו אצטרובלין של רחיים נימוחו. ודרשו עליו **'אבנים שחקו מים'**. והנה על זה כולו נאמר **וימח את כל היקום וימחו מן הארץ**, עד שלא נשאר מכל הדברים שהיו נמצאים בארץ חיים ובלתי חיים, רק נח ואשר אתו בתיבה, כי הם והתיבה נשארו בלבד.

למדנו מסיפור המבול מדעים יקרים מאוד [ז-ח]

האחד

שכמו אשר מסיפורי מעשה בראשית למדנו דעות אמיתיות במציאות ממצואו ית' בחכמה ובתבונה עצומה, ויכולת מוחלט אשר הוא היסוד שעליו יבנה שלמות האדם והצלחתו, ככה מסיפור המבול הזה למדנו ידיעתו במעשה בני אדם והשגחתו בהם בשכר ובעונש, ושהוא אל אמונה צדיק וישר. והתבאר גם כן היותו ית' מנבא בני אדם ומדבר עמהם ומודיעם מה שיהיה.

השני

שכמו שמסיפור מעשה בראשית בהוויות העולם, למדנו יכולתו להפסיד את העולם בשובו אל האין כשהיה. ככה מהסיפור הזה שהחזיר הקדוש ברוך הוא לאפס שלישו של עולם כל בני עולם השפל הזה, הוא לנו עדות ברורה כי הוא אשר עשאו וכי הכל מעשה ידיו, כי ההוויה תעיד על ההפסד, וההפסד על ההוויה.

והנה הפסד העולם וכלותו הוא דבר מקובל באומה. וכבר כתב **הראב"ע** שעל כן נאמר (בראשית ח' כ"ב) **עוד כל ימי הארץ זרע וקציר**, מכלל שיהיה לה עת תפסד בו.

וחשב **הרלב"ג** שאין הטענה הזאת מוכרחת, מפני שכתוב כימי השמים על הארץ. ואני משיבו שעל שניהם יבא ההפסד, וכמו שאמר (תהלים ק"ב כ"ו) 'לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים המה יאבדו ואתה תעמוד'.

השלישי

היא בדעות. שאי אפשר על המנהג הטבעי שיתהווה מין מהמינים הנולדים ממינם מזולת מינו, כמו שהיה חושב **בן סירא**, שכתב שהיה אפשר שיהיה המבול בחלק הנגלה מן הארץ, ואחרי כן יחרבו המים, ובאורך הזמן יתחדשו מערוב היסודות מה שהתהווה ממנו מין מין מבעלי החיים, מבלי הולדת זכר ונקבה. **והוא שקר מבואר** כי הטבע לא יספיק לזה. ולכן רצה ית' כשרצה בקיום אלו המינים הנולדים ממינם שיושם מהם זכר ונקבה בתיבה.

הרביעי

שלמדנו בסיפור הזה שהשנים שנזכרו במעשה בראשית ובפרשיות האלו כולם הם באמת שנים שמשיים, בן י"ב חדשים כל השנה. והיה גם כן כל חודש שלוש יום. תראה זה מבואר מהי"ב חודשים שהתמיד זמן המבול משנכנס נח בתיבה עד צאתו ממנה שהיה שנה תמימה.

ביאור עניין הקשת [ט, יג-יז]

יג אֶת-קִשְׁתִּי נָתַתִּי בְּעֵגֶן וְהִיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ:
יד וְהָיָה בְּעֵנְנֵי עָנָן עַל-הָאָרֶץ וְנִרְאָתָה הַקִּשְׁתִּי בְּעָנָן:
טו וְזָכַרְתִּי אֶת-בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל-נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל-בְּשָׂר
וְלֹא-יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחַת כָּל-בְּשָׂר:
טז וְהִיְתָה הַקִּשְׁתִּי בְּעֵגֶן וְרִאִיתִיהָ לְזָכֹר בְּרִית עוֹלָם
בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל-נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל-בְּשָׂר אֲשֶׁר עַל-הָאָרֶץ:
יז וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-נֹחַ זֹאת אוֹת-הַבְּרִית אֲשֶׁר הִקְמַתִּי בֵּינִי וּבֵין כָּל-בְּשָׂר אֲשֶׁר עַל-הָאָרֶץ:

כבר ראית קיצור דברי המפרשים וחולשתם בטעם אות הקשת ועניינו. ולא נכחד שהר"ן היטיב לראות בעניינו מכל אשר קדמוהו, כי הוא כתב שהקשת פעם יתיילד באויר הלח, ופעם באויר הדק, ושמתחילת הבריאה היה נראה הקשת, אבל באויר ולא בענן. כי היו אז העננים כל כך חזקים מן הערפלויות, שניצוצי השמש לא היו יכולים להפריד בין חלקיהם אלא בקושי גדול, להיותם נוטים מאוד אל טבע העפריות המסתבך מן האד העולה מן הארץ. והיה נמשך בזה שהעננים היו מאוחרי ההתכה, ומפני זה ימטירו ריבוי מאוד מהמטר.

וכשריחם הקדוש ברוך הוא על הארץ, שינה טבע העננים, והכניעם אל הדקות באופן שיתרשם בהם כמראה הקשת שהוא תמונת השמש העומד נגד הענן, כדי שיהיו קלי ההתכה ומועטי המטר. ושעל זה אמר הכתוב **את קשתי נתתי בענן, ונראתה הקשת בענן**, לפי שכבר הייתה הקשת בעולם מתחילת הבריאה, והייתה נראית באויר. ומה שנתחדש בברית הזו הוא, שתתראה בענן. זהו דעתו.

וכבר קדם שנים רבות בדעת הזו **אחד מחכמי האומות**.

האמנם יסוד דבריו הוא רעוע, לפי שאם הייתה הקשת פעם מתיילדת באויר הלח ופעם בענן שמתחילת הבריאה, הייתה הקשת נראית באויר ועתה אחר הברית נתרשמת בענן. מי ייתן וידעתי בהיראות הקשת היום איך יוודע ויזכר אם היא בענן זיכרון הברית או אם הוא באויר הלח כפי טבעה מקודם. ואיך תהיה אם כן ראיית הקשת סתם זיכרון הברית, כי אולי היא באויר כמו שהייתה נראית קודם המבול. והכתוב אומר **ונראתה הקשת בענן**, רוצה לומר שיראו הכל שהקשת בו. ובמה יודע איפה הדבר הזה.

וכבר חתר הר"ן להשיב על הספק הזה, באומרו שהתרשמות הקשת באויר אינו שווה, ודומה להתרשמותם בענן.

חוץ מכבוד חכמתו אין הדבר כן, כי יש ענן דק מהענן אחר, ויתחלפו העננים בזה חלופים רבים בפחות ויתר. והאוויר הלח הוא כמו הענן הדק, ואנחנו לא נראה אלא מראה הקשת, ואי אפשר שנבחין אם הוא בענן דק או באויר לח, כל שכן שכפי האמת האוויר כפי

עצמו אינו מקבל צורת הקשת, אלא במה שהוא מעורב מורכב מהאדים העולים מן הארץ, והוא הוא עניין הקשת בעצמו. ולכן התורה לא נתנה בזה סימן להבדיל בין קשת האוויר (97א) לקשת הענן, אבל אמרה **ונראתה הקשת בענן**, כאלו לא היה בו ספק כלל.

ומפני זה נכון לומר שאין הדבר כדברי **הר"ן**, אלא שמתחילת הבריאה היו האדים העולים מן הארץ שמנים וגסים מאוד לחוזק הארץ ודשנותה בבריאה, וכמו שאמרו 'ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה', רוצה לומר שאד אחד בכמות מעט, היה משקה את כל פני האדמה. ולריבוי העבים ועוביים היו העננים המתילדים מהם כל כך עבות וגסות, שלא היו יכולין ניצוצי השמש לעבור בהם, עד שלא היה מתרשם מראה הקשת לא באויר ולא בענן. ולכן לא היה חום השמש וניצוציו יכולין לשלוט עליהם ולדקדקם, ולהתיך קצת לחותם. והיו מפני זה מעותדים להביא מבול לעולם.

וכאשר ריחם השם על הארץ אחרי התכת העננים הקודמים במבול, המעיט את האדים ודקדק העננים כל כך, עד שניצוצי השמש יעברו בהם, ומתוך כך תתרשל הקשת בענן שהוא המקבל האמיתי לאותו התרשמות, ולא יוכלו עוד להמטיר גשם שוטף על הארץ. ואל תקשה על זה מאמרם ז"ל שהקשת נברא בין השמשות, כי זהו עצמו יורה על מה שפירשתי.

לפי שכל הדברים שאמרו שנעשו בין השמשות לא נעשו אז בפועל, אבל היו עתידין להיעשות בזמניהם, כמו אילו של יצחק והבאר ופי הארץ ופי האתון ושאר הדברים שזכרו, שאין ספק שלא היו בפועל מתחילת הבריאה, אלא ששם הקדוש ברוך הוא אז כוח בנמצאים שיולידום וימציאום למציאות, כל אחד בזמנו; וכן היה הקשת. כי לא היה בפועל בענן כי אם אחר הברית, ועל זה נאמר **את קשתי נתתי בענן והייתה לאות ברית וגו'**, להודיעו שידקדק את העננים כל כך שתתרשם בהם תמונת השמש באמצעות ניצוציה. והודיעו עוד שאותה מראה הקשת הנרשמת בענן, והנה נראה ליושבי הארץ, כי עין בעין יראו את הקשת ויבטחו בה' שהוא זוכר את בריתו. והוא אמרו **והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת וגו' וזכרתי וגו'.**

והנה מראה הקשת כמו שביארתי, אינה כי אם תמונת הקשת הנרשמת בענן מפאת הניצוצות. והנה נקראת קשת, לפי שהתמונה ההיא הנראית היא חצי עגולת רושם השמש שלמעלה מן הארץ, כי חציה האחר היא למטה מן הארץ כמו שהתבאר בטבעיות, והיא נעשית כעין קשת גיבורים. ואפשר שהשמש תאר הכתוב בכאן בשם קשת, כי הנה הקדמונים כולם היו קוראים לניצוצות השמש חצים, ולשמש קשת האל. לפי שהשמש יוצאים הניצוצות ממנו כיציאת החצים מקשת הגיבור, ובהם יפעל ההויה וההפסד בכל הארץ. וגם בכתבי הקודש נקראו כן (חבקוק ג' י') 'לאור חציר יהלכו'. ועל נצוץ השמש

המזיק נאמר 'מחץ יעוף יומם', מסכים למה שאמר 'יומם השמש לא יכה' כי בניצוצות השמש יכה השם בשפלים, כגיבור בחצי קשתו.

ואפשר שעל השמש עצמו אמר הנביא 'עריה תעור קשתך' כי השמש יגלה הדברים באורו. ומזאת הבחינה יקרא קשת, עם היות שבבחינת הש"י שהוא אדוניו יקרא שמש, כלומר משמש ועובד.

הבן הרביעי של נח (י, כב-לא)

והנה זכרה התורה [בפרק י'] תולדות שם באחרונה, להיותו הגדול שבהם, לפי שרצה לספר ממנו השתלשלות האומה באברהם וזרעו. ולכן זכר ראשונה תולדות יפת ותולדות חם, והשאיר שם באחרונה כדי שיספר תולדותיו, ואיך באו ממנו האבות הקדושים. הנה אם כן הודיע הכתוב שהיו בני נח היוצאים מן התיבה שם וחם ויפת, נזכרים כפי סדר תולדותם.

אך אמנם מצאתי **בספרים הקדומים אשר לאומות**, שכולם מעידים שהוליד נח עוד בן רביעי אחר המבול, ושלכן נאמר כאן ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה, לפי שהרביעי הוליד אחר צאתו ממנה, וקראו **יוניק"ו**. ואמרו שהיה חכם גדול, ושהוא המציא כלי האצטגנינות אחר המבול, ושומר עתידות רבות ובפרט מהד' מלכיות שראו הנביאים ונבא דניאל. ושיוניק"ו זה הלך עם אנשים לארץ איתן, ושהוא יעץ לנמרוד איך ימלוך על כל העולם והרבו על זה הספורים.

אבל אחרי שלא זכרה התורה לנח כי אם שלשה בנים, אין ראוי שנאמין ברביעי הזה. והנה התורה לא זכר לא חלק ונחלה בארץ בקרב אחיו, וגם בספרי האומות לא נזכר לו זרע כלל, לא נין ולא נכד בעמו. ומפני זה אחשוב שהיה זה מבני בניו של נח הנזכרים בתורה. ואולי שהיה עבר שנחכם מכל אנשי דורו. ולפי שנתחכם בברכי נח בילדותו, ובן זקונים הוא לו, נקרא בנו כי בני בנים הנה הם כבנים. ונקרא יוניק"ו, מלשון יונק לילדותו, ולהיותו בר חכים כי ינק החכמה משם ומנח זקנו.

והנה אמר הכתוב **וחם הוא אבי כנען**, לפי שעדיין לא נולדו תולדות חם. וכדי להודיע ענין החטא והקללה איך נמשכה אל כנען, לכן בדרך הנחה אמר כאן וחם הוא אבי כנען, ואמר **שלשה אלה בני נח ומאלה נפצה כל הארץ**, להגיד שלא נתיישבו מחוברים יחד, אבל עם היותם אחים הנה המה נפוצו בכל הארץ, וחילקו הארץ כולה ביניהם.

חלקי כדור הארץ

וכבר ידעת שהחכמים הקדומים חילקו הארץ לשלושה חלקים: **האחד** הוא אשׂי"א [אסיה] התחלתה מארץ ישראל, והלאה כנגד המזרח והחלק הזה נטל שם ועל שמו נקרא אשׂי"א.

והחלק השני נקרא אפריק"א וזה נפל בחלקו של חם. **והחלק השלישי** היא האיורופ"ה [אירופה], וזה נפל בחלקו של יפת, ועל שמו נגזר שמה. הנה על זה נאמר **ומאלה נפצה כל הארץ**.

האמנם לפי שהיה נח אדון כל הארץ ומושל בכל חלקיה, אמר **ויחל נח איש האדמה**, כי קראו איש האדמה להיותו מושל עליה בכללה.

והר"ן כתב שנקרא איש האדמה, לפי שהיה חכם גדול בעבודת האדמה, והיא חכמה מפוארה מאוד. ושישי רומי עוסקים בה בזקנתם, קראוה אגר"י קולטור"א, כמו שסופר בספריהם.

אבל **במדרש תנחומא** אמר רבי שלום ברבי יוסי ברבי צדוק, בתחילה איש צדיק, ועכשיו איש האדמה. רוצה לומר שפחת מעלתו. ובמקום שהיה בראשונה אלוהי בעיונו, חזר להיות בזקנתו איש האדמה חומרי ונרדף בתאוותיו.

וסיפר הכתוב שעם היות שקודם המבול היו שם גפנים לאכול הענבים, הנה לא היה כרם מסודר שורות שורות לעשות יין, עד שבא נח שמזמורות הגפנים שהכניס עמו בתיבה נטע כרם מסודר שורות שורות, כדי להוציא יין מהענבים. אולי כי כאשר קץ בחייו מפני מי המבול, בקש לעשות יין לשתות ממנו כדי שלא ישתה עוד מים, ולא יראה אותם לעולם.

ומה שאמרו **חז"ל** בו ביום נטעו, בו ביום שתה מן היין, רצו בזה שלא נמשכה שתיית היין בהשתלשלות הדברים, אבל מתחילת המחשבה כשנטע כרם היה סוף המעשה לשתות יין כי לזה נתכוון שעה ראשונה.

חיי נח משקפים את התחלת הקיום האנושי [ו-ט]

וכן אומר עתה שהיה נח כדמות ההתחלה המרגשת, וכבר יורה על זה הדימוי סיפורי ענייניו בעשרה דברים:

הראשון מפאת תכונתו, שאמר הכתוב כי את האלהים התהלך נח, שיורה היות טבע שלמותו בהיותו מתנועע תמיד לעבודת בוראו. כי הפעולה היא תנועת החיים. אמנם אדם נאמר בו ויניחהו בגן עדן, כי הייתה המנוחה ראויה אליו כתנועה לנח.

והשני מפאת הימלטו מהפסד המבול, כי שאר בני אדם החטאים בנפשותם מתו באפס תקווה, ונח מצא חן בעיני ה' ונמלט וחי לעולם, והחיה אשתו ובניו ונשי בניו, ומאלה נפצה כל הארץ. והוא היה גם כן סיבת החיים האנושים ומקורם.

השלישי מפאת היותו מחיה ומושיע ומציל ממות מכל החי מכל בשר שנים מכל, איש ואשתו להחיות זרע על פני כל הארץ, וכאלו היה אם כך התחלת החיים וסיבתם, לא לבד במין האדם אבל גם בסוג בעלי החיים כולם למיניהם.

הרביעי מפאת מקום מקלטו, שהוא התיבה. כי הנה האדם היה יושב על חוג הארץ כעץ פרי שיזקין בארץ שרשו, ונח נמלט על התיבה שעשה מעצי גופר כמו שהכוח החיוני יחול על הצומח וינשא עליו. והיה נח בתיבה בתוך בעלי החיים, כמו שהיה האדם בגן בתוך העצים.

החמישי מפאת קורבנותיו, כי להיותו שוטר ומושל ראש בעלי החיים ומושיעם כאשר יצא מן התיבה בנה מזבח ויעל עולות מבעלי החיים לפניו.

השישי מפאת מאכלו. ושהותר לו מאכל בעלי החיים, כמו שהותר לאדם מאכל הצמחים, להיות המזון ההוא דומה ומתייחס לניזון ממנו, כמו שאמר (בראשית ט' ג') 'כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל'.

השביעי מפאת אזהרתו שהזהירו האל על שפיכת דם האדם, כמו שהתיר לאדם הראשון לאכול מכל עץ הגן והזהירו שלא יאכל מעץ הדעת להיותו כמוהו, כי האדם עץ השדה יודע דעת, ככה התיר לנח הריגת בעלי החיים לאכול, והזהירו על האדם להיותו חי ממינו.

השמיני מפאת הבטחתו שהבטיחו השם על החיים, וכרת עמו ברית לבל יביא עוד מבול לשחת כל בשר. וכמו שכתוב (שם י"ב) 'זאת אות הברית אשר אני נותן ביני וביניכם ובין

כל נפש חיה'. ולכן בעניין הברית הזו זכר הכתוב תמיד ובין כל נפש חיה, להעיר שהיה נח התחלת החיים סיבה אליהם קונה ושומרת אותם.

התשיעי מפאת בניו. הלא תראה שהיו לנח שלושה בנים, כמו שהיו לאדם, והיו זה לפי שחיי האדם כמו שכתבו החכמים הם שלושה:

אם חיים בהמיים, הנוטים אל התאוות הגשמיות ממאכל ומשתה ומשגל, כדרך הבהמות ועובדי אדמה.

ואם חיים מדיניים, שהם כפי הנאה והמעלה בהנהגת האדם עצמו וביתו ומדינתו בהסתפקות ויושר המשפט.

ואם חיים שכליים, אשר הם כפי העיון השכלי והחקירה המדעית.

והנה **חם** הוא היה המורה על החיים הבהמיים, ולכן ראה את ערות אביו ולא חס על כבודו, כאיש בער לא ידע מעלות כבוד אב ואם וגלוי ערוה.

והיה **יפת** מורה על החיים הנאים כפי המעלה והמוסר והכבוד, ולכן התעורר לכסות ערות אביו הוא ואחיו שם, **ופניהם אחורנית וערות אביהם לא ראו**.

ואמנם **שם** היה מורה על החיים המדעיים, כי הייתה מלאכתו דרישת החכמות וחקירתם, כמו שארז"ל מדרשו של שם.

ולכן אמר פסוק על שלשתם כפי פירוש אחד ממה שזכרתי (שם כ"ז) **יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם ויהי כנען עבד למו**. כי הנה יחס ליפת היופי והנוי והמנהגים והמידות

שהם בדברים המפורסמים, ויחס לשם שישכון הקדוש ברוך הוא באהלו ובמדרשו, כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. וכן תרגם אונקלוס וישרי שכינתיה במשכנא דשם.

ועל חם אמר **ויהי כנען עבד למו** רוצה לומר שכנען בנו היותר אהוב אצל חם יעבוד לשם וליפת.

לפי שכמו שזכר הפילוסוף בספרו מהנהגת המדינה, לחכמים תאוות השררה והאדנות בטבעות, ולעובדי האדמה תאוות העבדות והשררות, אשר לפי זה נקרא כנען מלשון

הכנעה כמו שפירשתי, כי **החיים הבהמיים עובדים לחיים הנאים, ונכנעים לחיים השכליים**. ונקרא **חם**, אם לפי שחם לבו בקרבו לרדוף אחר תאוותיו, ואם להיותו שחור ומכוער ככושי

עורו, ובתוארו ובמידותיו, כי חם הוא מגזרת וכל **חום בכשבים**, רוצה לומר שחור בהפך יפת היפה בצורתו ובמנהגיו.

ושם נקרא כן להגדלת שמו, כי כבוד חכמים ינחלו והם הגיבורים אשר מעולם אנשי השם בחייהם ובמותם.

ואתה תראה איך נמצאו סגולות שלשת האבות האלה באומות הבאות מהם.

והם כי מחם בא כוש ומצרים ופוט וכנען שהם כולם עד היום מכושרי המראה, וצורותם שחורות כעורב, שטופים בזימה ונמשכים אחר התאוות הבהמיות, חסרי השכל והידיעות ומשוללי המדיניות ומעלות המידות והגבורה.

ואמנם בני יפת שמהם באו היונים והרומיים, מה נאים מעשיהם של אומה זו, ומנהגם ומדיניותם ואופני הנהגתם ובגבורותיהם, וכולם יפי תואר ויפי מראה, צחו מחלב אדמו עצם מפנינים.

ואמנם בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם נמצאו בהם החכמות המחקריות בתמותם, כי ההודיים והבבליים והאשורים הם ממצאי החכמות הלימודיות ואשר חקרו ראשונה בחכמה הטבעית והאלהית.

וכבר חקרו רז"ל השתלשלות החכמה ממדרשו של שם אל מדרשו של עבר, ומשם אל אברהם אבינו, ומאברהם באו בבני ישמעאל ובני קטורה חכמת הכישוף והטבעים הנסתרים והאצטגנינות, ושאר החכמות המחקריות. והם אשר הביאו אותם למצרים.

וכמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה כ"ה) 'ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות' שמסר להם שם בטומאה, שרצו בשמות הטומאה כל חכמה וידיעה אשר לא תבוא בדרכי הנבואה האלהית הנקייה מכל סיג וטעות.

ואמנם בני עשו הם אשר הביאו החכמות לרומיים וליונים בני יפת כאשר מלך עליהם צפו בן אליפז זרעו אשר חכמו מאד מאד בחכמת האצטגנינות ובשאר החכמות, ומפני זה לא נמצאו החכמות באומות אחרות מבני יפת זולתי באלה השנים, יונים ורומיים אשר בזמן ההוא היו לעם אחד ושפה אחת הייתה לכולם.

ועל כולם כגבוה שמים על הארץ גבהה חכמת בני ישראל, וכאשר כבוד ה' עליהם זרח ובאורו ראו אור החכמות והשגתם והיו כולם זרע קדש למודי ה', וכמו שהעיד עליהם אדון הנביאים באומרו 'רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה'.

וכתב בן רושד בספר הפלת ההפלה בסופו, טוען על אבו"חמד שכתב שהייתה החכמה ליונים גנובה מבני ישראל. וכתב זה לשונו:

ואין ספק שהיו החכמות נמצאות מקדם בבני ישראל, ומהם למדום הכלדיים כי בעבור שנמצאת בהם הנבואה הייתה השלמתם בחכמות נפלאות מאד וכו' יעויין משם שמאמרו ארוך.

התבאר מזה ששלושה אלה בני נח העירו כפי ענינם ותכונותיהם על שלושת אופני החיים, ושזרעם אחריהם תפשו מעשה אבותיהם ותכונותיהם בידיהם.

והעשירי הוא מפאת תולדותיו. והוא כי כמו שבענין החיים וההרגש ישתתפו עם האדם כל מיני בעלי החיים, ככה נח להיותו התחלת החיים האנושיים היה התחלה משותפת לכל אומות מין האדם כולם.

הנה התבאר מזה כולו למה היו בני נח שלושה, לא פחות ולא יותר. ולמה נקראו בשמות אלו שם וחם ויפת, שהיה כל זה מהשגחת תמים דעים להיות שלשת הבנים האלה סימן לזרעם אחריהם, ואות מורה על עניינם. וזה צורך ההקדמה הזאת כולה.

חטא דור הפלגה – רדיפת מותרות [יא]

עניין דור הפלגה נבוכו בו המפרשים חדשים גם ישנים, לדעת מה פשעם ומה חטאתם שבעבורו נתחייבו לעונש ההוא מבלבול הלשונות ופזור הארצות, ואיך היה מתייחס אותו העונש לאותו המרי.

וכבר באו על זה המדרשים, אבל בלתי מתיישבים על פשוטו של מקרא.

כי הנה לדברי האומר שהייתה כוונתם לעלות לרקיע ולהלחם ברוכב שמים יקשה מאוד איך יסכימו כל בני עולם בשטות ודבר נמנע כזה. והנה היו ביניהם נח ושם ועבר, וגם אברהם משכילי עם, והמה חכמים מחוכמים. ואם היו כולם שוטים, הנה אם כך לא היו ראויים לעונש. אבל שיושב שמים ישחק אליהם כל שכן שהוא ית' מעיד על אפשרות צאת לפועל מחשבתם, כמו שאמר (בראשית י"א ו') **ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות.**

ולדברי האומר שכפרו בעיקר וקצצו בנטיעות, יקשה מאוד איך הספיק עונשם בבלבול לשונם ופזורם, והם היו חייבין כליה אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם. ואין ספק שיש בדרשות **חז"ל** כוונות אחרות ורמזים זולת פשוטם.

גם מה שאמרו קצת המפרשים שהייתה כוונתם בבניין ההוא להינצל בו ממי המבול אם יבוא עוד על הארץ, כבר תפש עליהם **הראב"ע** שהנה היו שם נח ובניו אבות המשפחות ההם, וכולם היו סרים אל משמעתם, ואיך לא יודיעום שנשבע ה' בימינו מעבור מי נח עוד על הארץ, ושעל זה כרת עימהם ברית חוק עולם לא יעברנהו. ועוד אומר אני בביטול הדעת הזו שאם הייתה זאת כוונתם, לא היו בונים אותו בבקעה השפל שבמקומות ושבולת מים ישטפה.

וכבר אמרו רז"ל (שבת קי"ג) למה נקרא שמה שנער, שכל מימי המבול ננערו שם. ויותר ראוי היה לבנות בנינים בהר גבוה ותלול בהרי אררט שנסעו משם, אף כי בהרים ימצאו אבנים גדולות אבנים יקרות לייסד בנינים, ולא יצטרכו ללבון לבנים, להיות להם הלבנה לאבן כאשר עשו בבקעה להעדר האבנים בה.

והראב"ע והרלב"ג חשבו שלא חטאו בוני המגדל כנגד השם כלל, כי לא הייתה מחשבתם אלא להתמיד חברתם ולשבת יחדו, וכמו שאמרו **פן נפוץ**, ושהשם הפיצם לטוב להם, אם כדי שימלאו את הארץ כדברי **הראב"ע**. או יקרה בהיותם יחד רעש ובקיעת הארץ ואש מתלקחת או שטף מים רבים, וזולתם מהמקרים שמהפכים ומפסידים את המזונות ויתום המין האנושי לגמרי.

וגם הדעת הזו רחוקה הוא אצלי מכוונת התורה, כי הנה קודם לזה מיום שיצאו מן התיבה היו מקובצים כולם בחברה אחת ולא היו מתפזרים בארץ, וגם שם היו מעותדים לאותה הכנה שזכרה הרלב"ג, ועם כל זה לא פיזרם השם ולא בלבד לשונם עד שבנו את העיר ואת המגדל.

כל שכן שעד היום הזה לא קרה דבר מהסכנה שזכר בבקעת שנער, כי עם היות שער בבל נהפכה בעוונה כמהפכת סדום ועמורה, הנה הבקעה עוד היום היא מיושבת מבני אדם. ואם היה רצון השם שתתיישב כל הארץ וימלאוה, כי לא תהו בראה לשבת יצרה, הנה ברבות הימים ובהתרבות האנשים יהיה הדבר בהכרח נעשה מאליו והיו בני אדם מתפרצים ימה וקדמה וצפונה ונגבה מבלי שיצטרכו לבלבול לשון ולכל החרדה הזאת.

הלא תראה שבהיותם בהרי אררט כשהתחילו להתרבות נסעו משם, כי לא יכלו לשבת יחדו. ואיך לא יהיה כן בבקעה.

אף כי פשוטי הכתובים יורו באמת שהיה זה על צד העונש והחטא, וכדי שלא יוסיפו לחטוא, וכמו שאמר **זוה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות.**

והר"ן פירש שלא היה חטאם בבנין העיר והמגדל לשבת כולם במקום ההוא, אלא לשום להם ראש אחד ומלך אחד שימשול מאותו עיר ומגדל על כל יושבי תבל באיזה מחוז שיהיה. ושזה מפאת עצמו לא היה חטא, כי אלו היו בעלי אמונה אמיתית היה קיבוצם וחיבורם טוב מאוד. אבל בהיותם עובדי ע"ג, ובראשם נמרוד שהיה רוצה למלוך על כולם, היה סיבה להתפשט טעות אמונתם בכל העולם. והאיש הירא את דברי ה' לא יוכל להימלט מידו כמו שנמלט אברהם מיד נמרוד בבורחו אל ארץ כנען להיותו חוץ מממשלתו. ושלכן הפיצם השם, לא מפני המעשה אשר עשו, אלא מפני מה שהיה אפשר להמשך ממנו.

והדעת הזו היא יותר רחוקה אצלי מכולם, לפי שלא נזכר בפסוק המלכת מלך אחד על כולם. וגם שאין בלבול הלשונות סיבה לחילוף הממלכות, כי כמה פעמים מלך אחד על אומות רבות מחולפי הלשונות, ואחשורוש יוכיח.

ועוד שאפילו שיהיו ממליכים מלך אחד על כולם, אין מחסור ביד השם להושיע את עבדיו מבלי בלבול הלשונות. כי מי המונע שיעיר השם את רוח איש גיבור חיל במחוז אחד למלוך שם ולמרוד במלך המגדל, ויציל את בחירי השם, כמו שהעיר את רוח כורש מלך פרס עם היותו עבד למלך בבל למרוד בבלשצר אדוניו כדי להימלט תחת ממשלתו יראי ה' וחושבי שמו.

ומלבד זה הרבה פתחים למקום. כי הנה בימי נמרוד היו שם ועבר ואנשים אחרים צדיקים תחת ממשלתו, ויצילם ה'. כל שכן שכל מלכי אדמה היו עובדי עבודת גילולים, ואותה סכנה שהייתה לצדיקים מהיות מלך אחד על כל הארץ עריך עובד עבודת גילולים, היא הייתה גם כן בהיותם מלכים רבים רעים וחטאים לה' מאד.

ועוד כי מה הועיל הקדוש ברוך הוא בתקנתו בבלבול הלשוניות ולפזר האומות לבל ימלוך עליהם מלך עריך עובד עבודת גילולים, ותחת ממשלתם היו גלות ישראל ויהודה, ויצילם ה' אף על פי שהיה ראש אחד מושל בעולם עובד עבודת גילולים. וכל זה ממה שיורה שגם דעת הר"ן בלתי נכון.

[אי הסתפקות בדברים הטבעיים]

לכן צריך אני לבקש דעת אחרת ליישב העניין הזה על מתכונתו, ולא אחוש עתה להעיר שאלות בפסוקים מיראת האריכות, וגם לפי שבפירוש הפרשה יתבאר כל דבר במקומו.

ואומר שהיותר נראה ומתיישב אצלי בחטא דור הפלגה ופשעם הוא שהם נכשלו וחטאו במה שאבינו הראשון חטא, ובנו קין וזרעו גם כן. אם אדם לפי שבראו הקדוש ברוך הוא בצלמו בעל נפש משכלת, לפי שישלים נפשו בהכרת בוראו וידיעת מעשיו והכין לפניו כל הדברים ההכרחיים לתיקון חייו מהמאכל והמשתה בפירות עצי הגן וממי נהרותיו, וכל במציאות טבעי בלתי מצטרך למלאכה האנושית כלל, כדי שלא יטריד עצמו בבקשתם, אלא בידיעות האלוהיות שלכך נברא.

ואדם חטא במה שלא נסתפק בדברי הטבעיים אשר נתן השם לפניו, ונמשך אחר התאוות והמעשים המפורסמים, והיה חטאו שיגורש מגן עדן מקדם מקום מנוחתו, ישבע בחרפה שתקולל האדמה בעבורו ולא יספקוהו הדברים הטבעיים. ותחת כי בחר במותרות יצטרך אל עבודות קשות, וכמו שכתב המורה.

ואמנם קין בחר גם כן להתעסק בדברים המלאכותיים, ולכן נעשה עובד אדמה שכל היום יחרוש החורש לזרוע יפתח וישדד אדמתו, והיה שכלו נכנע לחלקו הבהמי ועובד אותו. ולכן היה עובד אדמה. בחילוף הבל שנעשה רועה צאן נמשך אחר הדברים הטבעיים והסתפק מהם, כי אין במרעה הצאן עבודה ולא מלאכה כי אם להנהיגם על העניין הטבעי. ומפני זה היו האבות הקדושים כולם אברהם יצחק ויעקב והשבטים ומשה ודוד אבותינו רועי צאן ולא היו עובדי אדמה. וגם נח, עם היות שחטא בהמשכו אחר היין, לא קראו הכתוב עובד אדמה, כי אם איש האדמה. רוצה לומר אדון ומושל עליה. אבל קין להיכנע שכלו לחלקו הבהמי במלאכות, נקרא עובד אדמה. ולכן היה בונה עיר, ויקרא את שמה

חנוך, כי היה מחנך ומלמד לבניו בעשיית המלאכות הנתלות בבנין העיר ובקיבוץ המדינה. וכן בני קין כולם אחזו מעשה אבותיהם בידיהם להמשך אחר המלאכות המותרות, והיה יבל 'אבי כל תופש כינור ועוגב', ו'תובל קין היה אבי כל לוטש נחושת וברזל', וגם יבל להשתדל במקנה הצאן, כבר ערבב עניינו דברים מלאכותיים במעשה האלהים שלא היו קודם לכן. ולכן נאמר עליו 'אבי כל יושב אהל ומקנה'.

ובני קין כולם ברדפם אחרי המותרות חמס ושווד ירבו בתוך עמם, עד שמפני זה נענשו בימי המבול וימחו מן הארץ. וכן היה חטאת דור הפלגה דומה לחטא אדם וקין ובניו, לפי שבהיות להם ריבוי העניינים הטבעיים ההכרחיים לקיומם מאת ה' מן השמים, בהיותם פנויים ממלאכתם מכל עמל ומוכנים להתעסק בשלמות נפשם, לא נחה דעתם במה שהכין להם בוראם במתנתו הרחבה הטבעית, ויבקשו לשלוח יד ולשים כל מחשבותם למצוא המלאכות בבנות עיר, שהיא כוללת המלאכות כולם, ומגדל בתוכה כדי להתחבר שם ולעשת עצמם מדיניים, תחת היותם בני שדה. בחושבם שהתכלית המיוחדת להם היה הקבוץ המדינות להתמשך ביניהם השיתוף והחברה, ושזו המעולה בתכליתיות האנושיות, עם מה שימשך מזה מהם מהשמות והמינויים והממשלות והכבודות הדמיוניות וחמדת אסיפת הקניינים והחמס והגזל ושפיכות דמים הנמשכים, מה שלא היה דבר נמצא מזה בהיותם בשדה כל אחד בפני עצמו. וכמאמר שלמה (קהלת ז') 'האלהים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים'.

ולהיות כל זה מותר בלתי טבעי מונע ומעיק האדם מהשגת שלמותו האמיתי הנפשי, לכן נענשו האנשים החטאים האלה בנפשותם בשבלל השם לשונם והפיצם על פני כל הארץ, כמו שגרש את אדם הראשון מגן עדן, וגרש את קין מארץ מושבו, ואת בניו גרש מהעולם במי המבול, כי היה פשעם שווה, ששמו תכליתם האחרון בעץ הדעת, ועזבו עץ החיים שהוא התכלית האמיתי. ולכן ענשם היה ראוי שיהיה גם כן מתדמה.

והנה חם ובניו הם היו במורדי אור מסיתים ומדיחים את אנשי דורם לרדוף אחר המלאכות המותרות בבנין העיר והמגדל, לבקש להם שררה ומנוי על שאר בני אדם. וכן ארז"ל **ויאמרו איש אל רעהו הבה נלבנה לבנים**. מי אמר למי, כוש אמר למצרים, וכנען אמר לפוט, שארבעתם בני חם. כי כמו שבני קין הדיחו כל בני עולם קודם המבול לרדוף אחרי המלאכות המותרות והתאוות המגונות והחמס והגזל, ובעבורם בא המבול, ככה חם ובניו הסיתו לכל בני עולם בבנין העיר והמגדל, ובעבורם נתחייבו בלבול לשון ופלגה והפצה על פני כל הארץ. כי היה חם בבני נח תחת קין בבני אדם הראשון, והבלבול תחת המבול.

אלא שלהיות חטא המבול קשה מאוד, שכבר היה ביניהם בפועל החמס והגזל והשחתת הדרכים, נתחייבו כליה.

אמנם דור הפלגה, לפי שלא הגיע עדיין חטאם לאותו גבול, ולא היה עדיין ביניהם בפועל דבר מאותן ההשחתות, אלא שהחלו לעשות את העיר שהוא הדבר שממנו יימשכו בהכרח, לכן היה עונשם בלבד ששם בלל ה' שפת כל הארץ ומשם הפיצם, דומה לעונש אדם שגורש מגן עדן. והיה עונש מתייחס מידה כנגד מידה: הם היו קודם לזה גוי אחד בארץ באחדות טבעי, מצד היות שפה אחד ומנהג אחד טבעי לכולם, ולא נחה דעתם במ ובקשו לעשות חברה ואחדות מלאכותי בקיבוץ המדינה ודברים מלאכותיים, שולל מהם האחדות הטבעי שהיה להם מקודם ונעשה זה בבלבול לשונם. כי ההשתתפות בלשון הוא סיבה בחברה והאהבה, וההתחלפות בלשון הוא סיבת ההפצה והפרוד. ולא עלה בידם אותו הקיבוץ המדיני שחשבו לעשות באותה העיר להפיץ אותם משם.

ואמנם איך היה בלבול הלשון ביניהם בהיות לכולם שפה אחת. הנה חשבו אנשים שנהפך לבם לשנוא זה לזה, וכל אחד חידש לשון בפני עצמו.

ואינו נכון כי היותם שונאים זה לזה לא יחדש חידוש לשון ביניהם. **ואחרים אמרו** שהקב"ה השכיח מהם לשונם הכולל, והוצרך כל אחד להמציא לשון לעצמו. **וזה גם כן רחוק מאד** שהכתוב ייחס אליו ית' בלבול הלשון אבל לא השכחה. ומה שאמרו בגמרא (סנהדרין ק"ח) אויר מגדל משכח את הלמוד, יש בו עניין אחר כמו שיתבאר.

והראב"ע כתב שראשונה נפוצו משם, ואח"כ מלך נמרוד בבבל, וקמו מלכים רבים אחריו, ובאורך הזמן נשתכחה הלשון לה'.

ואין הדבר כן כי תמיד יזכור הכתוב בלבול הלשון קודם נפוצים על הארץ, והוא המורה שהיה בלבול הלשון בהיותם שם בבנין העיר והמגדל, קודם שנפוצו משם לא באורך הזמנים.

והר"ן כתב שהאל ית' חידש בהם רצון שיבחרו בלשונות חלוקות רחוקות זו מזו, כדי שיהיה זה סיבת פזורם, כמו ששפה אחת שהייתה להם מקודם הייתה סיבת קיבוצם וחיבורם יחד.

וגם זה אינו נכון, כי אם היה בלבול הלשון כדי לפזרם, למה יבחר השם בחדש רצונם לבחור מלשונות מחולפות כדי שיתפזרו. ויותר קרוב היה שיחדש בהם רצון שיתפזרו וילכו משם בלי בלבול לשון. הלא ילכו האנשים מארץ אחת לדור בארץ אחרת מרצונם בלא בלבול לשון. והנה קיבוצם קודם לכן לא היה בסיבת אחדות השפה בלבד, כי אם שיצאו מן התיבה ונשארו שמה, ומפני קורבתם ואהבתם לא נפרדו.

אבל אמיתת זה העניין הוא, שכל עוד שהיו האנשים ההם משתמשים בדברים הטבעיים שהיו אחדים אצל הכל, היו שמותיהם ודבוריהם בלשונם הכוללת. אמנם אחרי אשר רצו לשנות מנהגם הטבעי, ולעשות מחדש דברים אחרים מלאכותיים, להשתמש מהם, הוצרכו לבדות מלבם שמות ופעלים לאלה העניינים אשר בחרו, חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיהם. כי הנה קין ובניו עם היות שהתעסקו במלאכות ויהי בונה עיר, כולם ספו תמו מן בלהות שמתו במי המבול, ולא נשאר בידו של נח ובניו דבר מהם, לפי שבצדקתם החזיקו בדברים הטבעיים לא זולת זה. והייתה לשונם תמיד לשון אדם הראשון השלימה.

עוד שבזני המגדל בחרו בדרכיהם המלאכותיים ובשיקוציהם נפשם חפצה, שאז מרצונם עשו בלבול לשונם. האמנם סיבב השם שלא יסכימו כולם ברצון אחד בהנחת הלשון לדברים המלאכותיים ההם אשר חידשו, ולכן כל אחד מבני משפחתו היה מניח לכל דבר אשר יעשה שם לרצונו מחולף למי שיניחוהו בני משפחה אחרת. ובהתערב אלו השמות המוסכמים המחודשים המתחלפים בכל משפחה ומשפחה, עם הלשון לה' שהייתה להם, נתבלבלו הלשונות ונתרבו ונתחלפו כפי חלופי הסכמותיהם. וזה הבלבול והחילוף בלשונות היה סיבת פירודם על פני כל הארץ.

ואין לך שתאמר אם היו אלה המלאכות המותרות וגם הקבוץ במדינה ובעיר רע בעיני ה', איך לא אסר אותם לישראל אח"כ? כי הנה התשובה בזה מבוארת, שכאשר ראה יתברך שאדם וכל יוצאי חלציו כבר שקעו בתאוות המלאכות המותרות, ונטבעו בהם, לא אסרם על עמו כי צפה והביט שלא יסירם מעליו בשגם הוא בשר, אבל ודו את בני ישראל שיתנהגו באותם הדברים המלאכותיים בכף היושר ובדרך נאות לא מגונה. והיה זה כעניין המלך שהיה נמאס ענינו בעיני השם, אבל כאשר ראה שעל"פ יבחרו בו ציווה שתהיה בחירתו ע"י נביאיו, ושיהיה מקרב אחיהם, וכמה מהמצוות התלויות בעניין המלך וכמו שיתבאר במקומו.

אמנם כל הימים אשר הלכו בני ישראל במדבר על פי ההנהגה האלוהית, תראה שלא סיפק הקב"ה צרכם אלא בדברים הטבעיים האלוהיים, מהמן והשלו והבאר, עד המלבוש והמנעלים וענני כבוד, ולא בדבר מלאכותיים. וכמו שאמר שמלתך לא בלתה מעליך ורגליך לא בצקה. ובבואם אל ארץ נושבת הניחם לטבעם בכל שימושי מלאכותיהם המפורסמות.

הנה התבאר מזה מה היה חטא דור הפלגה ופשעם ושהיה עונשם מתייחס מידה כנגד מידה על עוונם.

וכאשר תסתכל בדברי המדרשות מרז"ל על זה תמצאם כפי חכמתם מסכימים לדעת הזה שביארתי.

כי הנה במכילתא אמרו **הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים** אמר ר' ירמיה בן אלעזר נחלקו לשלש כתות:

אחת אומרת נעלה ונשב שמה,

ואחת אומרת נעלה ונעבוד עבודת גילולים.

ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה.

זאת שאומרת נעלה ונשב שם משם הפיצם ה'.

וזאת שאומרת **נעלה נעשה מלחמה** נעשו קופין ורוחין ושדין ולילין.

וזאת שאומרת נעלה ונעבוד עבודת גילולים שם בלל ה' שפת כל הארץ. ע"כ.

העירו בזה שהמלאכות האנושיות הן נערכות אל הטבע בשלושה אופנים:
[א] **כי יש מהם עוזרות אל הטבע** לעשות מעשהו כעבודת האדמה ומלאכת הרפואה ודומיהם.

ועל אלו אמרו שהיו אומרים נעלה ונשב בשמים רוצה לומר שישתתפו עם הגרמים השמימיים שהם הפועלים הטבעיים ויעזרו אותם וידמו אליהם במלאכותיהם ושעל אלה נאמר **ומשם הפיצם ה'**. כי הנה ברצות השם הדברים הטבעיים המספיקים אל עצמם לא יצטרכו אל עזר המלאכה כמו שהיה בתחילת הבריאה.

[ב] **יש מלאכות שהן מתחלפות זרות לטבע** לפי שיעשו דברים שאין לטבע מבוא בהם כרוב המלאכות המעשיות מהלבוש ובנין הבתים ועשיית האניות וזולתם.
וכנגד הכת הזאת מבעלי החכמות הזרות לטבע, אמר החכם שהיו אומרים **נעלה לשמים ונעבוד עבודת גילולים**, שכמו שהשמים פועלים בזה החומר פעולות טבעיות, ככה המה יעשו פעולות זרות מהם ובלתי נמשכות אחריהם. ושעל אלו נאמר **כי שם בלל ה' שפת כל הארץ**. לפי שבסיבת המלאכות האלה הזרות הוצרכו לשמות זרים ומליצות זרות, וזה היה בלבול לשונם כמו שביארתי.

[ג] **והאופן השלישי מהמלאכות הם ההפכיות והמנוגדות לטבע**, כהשלכת האבן למעלה והורדת האש למטה, וכזה גם כן באנשים בקשת השררות אלו עם אלו והשתעבד אלו לאלו. לפי שהטבע עשה את בני אדם חורין ושווים בתולדותם.
וכנגד הכת הג' הזאת היו אומרים, **נעלה ונעשה מלחמה בשמים**, רוצה לומר שמלאכותיהם ינגדו וילחמו על המנהג הטבעי. ועל אלו אמר החכם שנעשו קופין ושדין ורוחין ולילין, כלומר שהאנשים אשר כאלה הם מלאכי חבלה הורסים המנהג הטבעי ומשחיתים אותו.

אבל **רבי נתן** אמר אחרי אותו המאמר הנזכר, כולם לשם עבודת גילולים נתכוונו. רוצה לומר שכל שלשת מיני המלאכות הנזכרות הן עבודות זרות אל המנהג הטבעי ומתחלפות ממנו.

ועל זאת הכוונה גם כן אמרו שם, והוא בגמרא (סנהדרין ק"ח), אמר רבי יוחנן: **מגדל - שלישי נשרף שלישי נבלע שלישי קיים**. כי השלישי הנשרף היה כנגד הכת המרשעת האומרת נעלה ונעשה מלחמה, והם בעלי המלאכות המנוגדות לטבע. והשלישי הנבלע הוא כנגד הכת האומרת נעבוד עבודת גילולים, שהם בעלי המלאכות הזרות שנבלעו בבלבול הלשון כדברי רבי ירמיה, על זה הכת נאמר (תהלים נ"ה) 'בלע ה' פלג לשונם כי ראיתי חמס וריב בעיר'. ואמנם השלישי הקיים, הוא כת האומרת נעלה ונשב שם, שהם בעלי המלאכות העוזרות לטבע ונמשכות אחריו, כי לקירבתם עם העניין הטבעי יתקיימו בו.

ועל זה הדרך אמרו שם גם כן **וראשו בשמים** - לשם עבודת גילולים נתכוונו, שיהיה ראשם בשמים וחרב חדה בידה להלחם בשם הנכבד כביכול. כווננו בזה שהייתה עבודתם זאת זרה מהעניין הטבעי האלהי אשר הכין להם די מחסורם.

ולפי שרדיפת המלאכות המותרות מחריבה הסיפוק ההכרחי והמנהג הטהור הטבעי האלהי, לכן אמרו שהיה חרב ביד אותם עבודת גילולים. כי החרב הוא כלי מלאכותי נעשה להחריב הדברים הטבעיים. וגם לזה עצמו רמזו, באומרם שם גם כן,

דבי רבי שילא מאי עביד, אמרו נבנה לנו מגדל ונעלה לרקיע ונבקייענה, בקרדומות כדי שיזובו מימיו.

רוצה לומר, שהייתה מחשבתם לעשות מלאכות וטלסמאות כדי להוריד שפע הגרמים השמימיים על מלאכותיהם וכליהם.

והנה לא פירש הכתוב החטא הזה בדור הפלגה כמו שפירש חטא דור המבול, לפי שפשעם היה כבר בפועל החמס והגזל והשחתת הדרכים אשר חטאו. ודור הפלגה היה במחשבתם, לבד מה שבחרו לבנות העיר והמגדל שימשכו ממנה הדעות כולם. ולזה נאמר **וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל**, כי ירד לסוף עניינם, וראה מראשית אחרית.

גם שחטא דור המבול, נמצא ממנו אם מעט ואם הרבה בכל דור ודור. ולכן הוצרך הכתוב לפרשו להיותו תוכחת מגולה לדורות הבאים לרשעים שבהם, כדי שלא יחטאו בזה עוד. אבל חטא דור הפלגה, שהיה בבחירת המלאכות המותרות, ובישיבת העיר, נמשך בכל הדורות. כמו שאמרו **וזה החילם לעשות**. ולפי שנעשה לכל בני אדם כהיתר, לכן לא היה תועלת לתוכחת הדורות על זה. ומפני זה לא פירש הכתוב חטאם. וזהו שדרש רבי אלעזר

על **ודברים אחדים** - **אל תקרי אחדים אלא אחודים**. מעשה דור המבול נתפרש, ומעשה דור הפלגה לא נתפרש. ופירוש אחודים - סגורים ומכוסים, כי כן תרגם ותסגור הדלת אחריו ודשא **אחד** בתריהי.

הנה התבאר מזה שהיה עוון אנשי המגדל, המשכם אחר המלאכות המותריות, ובקשתם לישב בקיבוץ מדיני ומעשה מלאכות העיר, ולא להמשכם אחרי הדברים הטבעיים בשדה, שהיה זה סיבה לרעות רבות. ומפני זה נפוצו ונתבלבלה לשונם.

ואחרי הודיע אלוהים אותך את כל הדעת והכוונה הזאת בכללות העניין, הנה אנכי בא אליך לפרש פסוקי הפרשה כפי הדרך והכוונה הזאת.

עניין בלבול הלשון [יא, א-ט]

א וַיְהִי כָל-הָאָרֶץ שְׁפָה אַחַת וּדְבָרִים אֶחָדִים:
 ב וַיְהִי בְּנִסְעֵם מִקֶּדֶם וַיִּמְצְאוּ בְקִעָה בְּאֶרֶץ שׁוּנֵר וַיָּשׁוּבוּ שָׁם:
 ג וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ הִבֵּה נִלְבְּנָה לְבָנִים וְנִשְׂרְפָה לְשִׂרְפָה
 וְתִהְיֶה לָהֶם הַלְּבָנָה לְאֵבֹן וְהַחֲמֹר הִיָּה לָהֶם לַחֲמֹר:
 ד וַיֹּאמְרוּ הִבֵּה נִבְנֶה-לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם
 וְנַעֲשֶׂה-לָּנוּ שֵׁם פֶּן-נִפּוּץ עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ:
 ה וַיִּרְדֵּ ה' לְרֵאֵית אֶת-הָעִיר וְאֶת-הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּגִי הָאָדָם:
 ו וַיֹּאמֶר ה' הֵן עַם אֶחָד וְשָׁפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחֲלֹם לַעֲשׂוֹת
 וְעַתָּה לֹא-יִבְצָר מֵהֶם כָּל אֲשֶׁר יִזְמוּ לַעֲשׂוֹת:
 ז הִבֵּה נִרְדָּה וְנִבְלָה שָׁם שְׁפָתָם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שְׁפַת רֵעֵהוּ:
 ח וַיִּפֹּץ ה' אֶתֶם מִשָּׁם עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ וַיִּחְדְּלוּ לְבִנֹת הָעִיר:
 ט עַל-כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בְּבֵל כִּי-שָׁם בָּלַל ה' שְׁפַת כָּל-הָאָרֶץ
 וּמִשָּׁם הִפִּיצָם ה' עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ:

המפרשים אמרו, שאמר שפה אחת על כללות לשון הקודש שהיו מדברים כולם בו. ושומר עוד ודברים אחדים, לפי שגם אנשי שפה אחת כבר יתחלפו באופן דבוריהם והצעותיהם, אבל אלו כמו שהיו מסכימים בשפה אחת, כן היו מסכימים באופני דיבורם והצעתם.

ואינו נכון. כי לא יקרא אופני הדיבור **דברים**. כי הנה דברים תאמר על הדברים המדוברים והנמצאים חוץ לנפש, לא על הצעות המליצה והדיבור. גם שאופני הדיבור והצעותיו הם מחולפים בכל איש ואיש כפי טבעו וידיעתו, ואיך יהיו א"כ אחדים בכל אנשי העולם?

והנכון אצלי שהאומות בלשונותיהם יתחלפו, אם באופן צפופיהם, כי יש אומה שתשתמש יותר מהגרונ בקולותיה, ואומה שתשתמש יותר מהחרך, ואחרים יותר מהשנים והשפתיים. ועל זה נאמר **ויהי כל הארץ שפה אחת**, שאופן צפופם ושימושם בכלי הדבור והקולות היה אחת לכולם.

ואם שיתחלפו בקריאת השמות לדברים ולפעולות באופן שלא יבינו אלו לאלו, כמו שהוא בלשון היונית עם הרומיים ועם הספרדיים שלא ישמעו איש שפת רעהו, והם משתמשים במוצא ובצפוף, ועל זה אמר **ודברים אחדים**.

והיותר אמיתי אצלי בזה הוא, שבזמן ההוא היה שפה אחת, רוצה לומר לשון אחד בכל בני אדם, הנבראת במעשה בראשית כוללת לכולם. ושכן היו הדברים הנמצאים אצלם אחדים לכולם בשווה, כי לא היה לאדם פרטי נחלה ולא דבר אחר פרטי לשימוש, כי הכל היה אחד כולל ושווה לכולם כמו הלשון. ואמנם כשנטו לחידוש המלאכות בבניין העיר והמגדל, הסירו עצמן מן האחווה ונעשו הקניינים והנחלות פרטיות, ובאו לידי חילוף וייחוד

מתוך חמדתם לקחת וליחס כל אחד לעצמו דברים מיוחדים, ולומר שלי – שלי, ושליך – שליך, עד שמפני זה נפרדו איש מאחיו.

ואמר ויהי בנסעם מקדם, לפי שהרי אררט שנחה שם התיבה היו מזרחיים לבבל, כדברי **הראב"ע**. יגיד הכתוב שלא נסעו מצד מזרח כפי הראוי להם להתקרב לגן עדן ולמקום מושב האבות הראשונים אשר היו נוטים לצד מערב הפך הראוי.

וחז"ל דרשו: **ויהי בנסעם מקדם** - מקדמונו של עולם. רצו בזה שנסעו מהמנהג הטבעי הקדום להשתמש ולהסתפק בדברים הטבעיים ההכרחיים, וילכו אחרי ההבל ויהבלו, בבקשת הדברים המלאכותיים למלאת תאוותיהם במותריות. ומפני שבזה הטרידו שכלם מידיעת האמיתיות האלהיות, לכן דרשו שהסיעו עצמן מקדמונו של עולם, ואמרו אי אפשר בו ולא באלהותו.

ואמרו שמצאו בקעה בארץ שנער, שהייתה ארץ מישור רחבת ידים, והיא ידועה גם היום שעודה פרסאות רבות לא ימצא בו הר ולא אבן כלל. ולפי שראו מושב הארץ ההיא טוב ומחזיק את כולם, ישבו שם ובחרו לעשות עיר גדולה ולשבת כולם בה, כי ראו אותו מישור נכון להספיק כל צרכי העיר הגדולה ההיא. וכבר היה שם הבקעה ההיא סימן לארץ שנער, שנערו רשעים ממנה. ולפי שלא היו אבנים נמצאים באותה בקעה, כמו שזכרו חכמינו ז"ל, אמרו איש אל רעהו ננסה ללבון לבנים.

ומה טוב אמרם לשון **הבה**, לפי שקודם לכן כשהיו משמשים בדברים הטבעיים, כל אחד מוצא אותם ולוקח די מחסורם מבלי שישאל זה לזה שיתנהו לו. אבל כשהתחילו במלאכות, וליחד כל אדם דברים לעצמו, הוצרכו להיעזר איש ברעהו ולשאול ממנו הבה נלבנה לבנים.

ומפני שהיו שורפים מאוד הלבנים באש כדי שיהיו חזקים ולא ימסו באש ובמים, אמרו **ונשרפה לשרפה**, רוצה לומר אותם הלבנים. ואפשר לומר שעל עבודת הסייד לטוח בה אמרו **ונשרפה לשרפה**, כי הסייד נעשית בחלקי האדמה ממחצב ידוע, ואבנים נמוחים שאינן ראויים לבנין. ומאשר אמרו בלשון נכפל **נלבנה לבנים ונשרפה לשרפה**, וגם אמנם לבנים בלשון רבים ואח"כ בלשון יחיד: **ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה להם לחומר** ולא נזכרה עשיית החומר ראשונה, יתכן לפרש שהם נועצו לעשות במלאכה שני דברים הצריכים לבנין, רוצה לומר הלבנה והסייד הנקרא חומר. ולפי ששניהם לבנים ומתלבנים על ידי שריפה, לכן אמרו נלבנה לבנים, רוצה לומר נלבן הסייד והלבנים, וכנגדם אמרו גם כן ונשרפה לשרפה, כי היו שתי שרפות, אחת ללבנים ואחת לסייד.

ואמר **ותהי להם הלבנה לאבן** - על הלבנים ועל הסייד אמר. והחמר היה להם לחומר, שביאורו בזה שבמקום האבן שהוא דבר טבעי, עשו להם הלבנה במלאכה. ובמקום

החומר הטבעי, עשו במלאכה החומר שהוא הסיד או הטיט, כי הייתה כל כוונתם להשתמש בדברים המלאכותיים ולעזוב הטבעיים.

וכאשר ראו שהצליחו במעשה הפשוטים ליסודות הבניין ומלאכותיהם, אמרו איש אל רעהו **הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים**, רוצה לומר שיעשו להם עיר מושב, ומגדל בתוך העיר גבוה מאוד עד לב השמים. וביארו תכליות שני הבניינים האלה: אם במגדל, באומרם **ונעשה לנו שם**, רוצה לומר שכמו שהש"י בבניין שמים לרום אשר עשה קנה שם טוב, כמו שאמר הלא לאלוה גובה שמים, כן אנחנו בבניין זה המגדל הגבוה נהיה לתהילה ולשם ולתפארת. ואולי לזה אמרו **וראשו בשמים**, שמעלתו וראשיתו יהיה להם במדרגת השמים אליו ית'. והוא על דרך מה שאמר הנחש לחוה 'והייתם כאלהים' כמו שפירשתי שם.

וביארו תכלית בנין העיר, באומרם **פן נפוץ על פני כל הארץ**. כלומר, שבהיותם בשדה יפוצו מפה ומפה. אמנם בהיות להם דירת קבע בעיר, אף שילכו אל השדה לצורכיהם, יראו המגדל מרחוק ויטיישרו נגדו, ישובו לערב ויהמו ככלב ויסובבו עיר. ולא היו בזה טיפשים כמו שחשב **הרמב"ן**, לחשוב שתספיק עיר אחת לכל בני עולם, כי אלה נועצו לב יחדו כפי הצריך להם, ולא חששו לדורות שיקומו אחריהם. כי אמרו שהבאים אחריהם יוסיפו לבנות בעיר או יבנו עיר אחרת. והם חששו לעצמם בלבד, וחשבו לדמות בנינם ומלאכתם לבנין האלוהי ולמלאכתו שעשה בעולם, בהיות העיר שפלה במדרגת הארץ, והמגדל רם ונשא כגובה השמים על הארץ. ואפשר שרמזו באומרם **וראשו בשמים**, שיהיה התחלת וראש בנין המגדל בשעה ידועה כפי המצב הנאות השמימי, כדי שיתקיים ימים רבים. כי בזה האופן היו עושים מלכים ויועצי ארץ הבניינים על פי המבחר השמימי כדי שיתקיימו זמן ארוך.

הלא תראה שנתקיים בנין המגדל הזה עד היום, בהיותו הבניין הראשון שנעשה בעולם אחר המבול, ולא נתקיימו בנינים אחרים גדולים מאוד שנעשו בעולם אחרי כן אלפים מהשנים.

ואמנם העיר שלא בחרו לבנינה שעה נאותה שמימית לא נתקיים בנינה, ויחדלו לבנות העיר. וסיפר הכתוב שירד ה' לראות את העיר ואת המגדל אשר בנו.

וכבר ביאר **הרב המורה** שהידיעה האלהית כשתדבק בשפלים תכונה **בירידה**. והענין שחכמתו העליונה ראתה בפרט הרעות שימשכו מזה בקבוצם בעיר, ואמר **אשר בנו בני האדם**, כמצחק ומלעיג עליהם, איך דימו בני אדם אשר בעפר יסודם, לעשות דברים מלאכותיים כדמות הדברים הטבעיים אשר ברא אלהים.

וכיון עוד באומרו **אשר בנו בני האדם** שמעשה אבות יעשו בנים. כי כמו שאדם הראשון לא הסתפק בדברים הטבעיים, כן עשו אלו. וכן דרשו במכילתא **דלמא בני חמרי ובני גמלאי אלא בנוהי דאדם קדמאה**. העירו למה שביארתי, שהיה חטא הפלגה דומה לחטא אבינו הראשון.

בלבול הלשונות

וסיפר הכתוב מחטאם באומרו **הן עם אחד ושפה אחת לכולם** כלומר הנה אלה בהיותם על מנהגם הטבעי, היו עם אחד ושפה אחת הייתה לכולם, שומרת אחדותם לא חסרו דבר מצרכיהם זה אלפים שנה. **וזוה החילום לעשות** - רוצה לומר עתה יתחילו להתעסק במעשים מלאכותיים על צד המותר בלי צורך. ואין ספק שיתוסף זה להם למה שיתוסף תמיד, כי ההכרחי הטבעי מספיק מאוד, והמלאכותי אין לו גבול ותכלה. וזהו **לא יבצר מהם את אשר יזמו לעשות**, כי במלאכות יוסיפו המחשבות כל היום וכל הלילה.

ואפשר לפרש **לא יבצר מהם אשר יזמו**, שאמר יתברך, ועתה אחרי שזה הטעות הוא בהתחלה, האם אינו ראוי שיבצר ויחדל מהם כל אשר יזמו לעשות בבנין זה העיר והמגדל אשר חשבו, באמת ראוי הוא למנוע מהם המלאכה הזאת אשר בחרו בה. ולכן **הבה נרדה ונבלה שם שפתם**.

וראוי שנתעורר באומרו הבה נרדה, כי הנה כבר ירד השם שנאמר **וירד ה' וגו'**. ועוד למה בא הדיבור הזה בלשון רבים, **נרדה, נבלה**. ואם לבית דינו אמר שירדו עמו, היה לו לזכרו בראשונה ולומר וירד ה' וכל קדושים עמו.

ועוד יש לשאול, למה זה קראם ושיתפם עמו בבלבול הלשון באומרו **ונבלה שם שפתם**, ולא בעניין הפיזור, באומרו **ויפץ ה' אותם משם בלשון יחיד**.

ועוד, כי איך נאמר שהשם ובית דינו עשו בלבול הלשון, והנה אחרי זה אומר כי שם בלל ה' שפת כל הארץ, ומשם הפיצם ה', שיורה שהכל נמשך ממנו לבדו.

והנראה לי באמיתת זה הוא שהשגחת עניין המגדל ומה שימשך ממנו והעונש והפקידה עליו, הכל ייוחס לש"י, כי הוא יודע תעלומות לב, והוא שופט כל הארץ לתת לאיש כדרכיו.

אך בבלבול הלשונות נתחברו שני דברים:
האחד עזיבת השפה שהייתה אחת לכולם.
והשני בחירת לשונות מחולפות לכל אומה.

ולכן נתחברו שרי מעלה עם השם, כדי שהש"י ישליכם מלשוננו ומאחדות השגחתו המקודש. ושרי מעלה יחזיקו בהם להנהיג אותם ולהשפיע עליהם משם והלאה, כל אחד מהם על אומה מיוחדת בלשונותיהם לארצותם.

וביאור זה שהעולם השפל הוא מושפע ומונהג מהעולם העליון, שכל אחד מהשפלים ישפיע עליו אחד מהעליונים, אם כוכב או מזל או שר משרי מעלה. וכולם מושפעים ממנו ית' ראשונה, וכמו שאמר (דברים ד' י"ט) אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים. וזהו מאמרם ז"ל שרו של אש, שרו של רוח, ואמרם אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע מכה אותו ואומר גדל.

אך אמנם מין האדם, להיותו בצלם אלהים, היה ראוי להיותו מיוחד להנהגתו ית' מבלי אמצעי כלל, וכן היה בלי ספק בהיות האדם מבקש תכליתו השכלי אשר בעבורו נברא. אבל בסורו מהדרך האלהי, יסיר ממנו הש"י השגחתו והנהגתו, ויתנהו ביד אחד משרי מעלה, ואז אי אפשר לאדם שיגיע לאותה הצלחה עליונה שהייתה מיוחדת לו בהיותו תחת ההנהגה האלהית, אבל יגיע לתכליות אחרות נופלים ממנה, כפי מדרגת ומעלת מנהיגו.

והנה בימים הראשונים, עד דור הפלגה, כל המין האנושי היו מושפעים ומושגחים ממנו יתברך בכל ענייניהם, מבלי אמצעי אם לטוב אם לרע. ולכן היו תמיד נמצאים בהם אנשים חכמים וידועים בחכמה האלוהית האמיתית, כאדם ושם ועבר ומתושלח למך נח ודומיהם, והיה נמצא בהם המנהג הטבעי הטהור מבלי בקשת המותרות והמלאכות המדומות. ועם זה היה להם שפה אחת, אותה שלימדה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון.

אמנם בנוסעם מקדמונו של עולם וסורם מהמנהג הטבעי לרדפם אחרי המלאכות מונעות השלמות בבניין העיר והמגדל, ירד ה' לראות את מעשיהם, לפי שהוא היה עד הנה המשגיח באמת בהם. ואמר, כיון שאלו לא נסתפקו להיותם עם אחד ושפה אחת, וזה החילם לעשות מעשה מלאכות דמיוניות, אסתירה פני מהם ומהנהגתם, ואפקידם בידי שרי מעלה. והוא אמרו כנגד השרים האלה, הבה נרדה. כלומר: בואו עמי להשגיח באומות המין האנושי, שכל אחד ממנו ישגיח באומה אחת. וכמו שתעלה מעליהם השגחתי האלהית, ככה תשולל מהם הלשון המקודשת האלוהית, באופן שיתחלקו ללשונות חלוקות מוסכמות מאתם, מיוחסות ומיוחדות להנהגת השרים העליונים, וכמו שהלשון הקדש היא מיוחדת להשגחתו ית'.

ואמנם אמרו ז"ל במסכת סנהדרין אמר רב: **מגדל משכח את הלמוד**. ענייני התעסקות בני אדם בבניין המגדל, ועניינים המלאכותיים וטרדת שכלם בהם, היא הייתה הסיבה

שנשתכחה מהם לשונם וחכמתם אשר למדו, ונשאר המקום ההוא מקום מוכן לפורענות. עד שבגלות יהודה שמה בזמן חמישים שנה שישבו בבבל, עד שהרשה אותם כורש לשוב ולבנות ירושלים, נשתכח מהם רוב תורתם ולשונם. כמו שנאמר בספר עזרא (נחמיה י"ג כ"ד) 'ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית'.

זוהי בלא ספק טבעה של בבל סבבו. כי הנה בגלותנו זה נתארך קרוב לאלפים שנה בקצוות המערב, לא קרה לנו כן, כי לא נשתכחה ממנו לשון הקודש. והוא ממה שיורה שהמקום גרם, עד שאמר רב יוסף בבל בורסיף סימן רע לתורה, כי שם בבל ה' שפת כל הארץ. רוצה לומר שכמו שבבבל נתבלבלו הלשונות ונשתכחה החכמה והידיעה האלהית כדור הפלגה, כן נשאר אותו טבע באותו מקום להשכיח הלשון המקודשת והתורה האלהית מבעליה בכל דור ודור.

ולפי שהיו שם בדור הפלגה אנשים צדיקים וטובים, נח שם ועבר ואברהם, שלא הלכו בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמדו, ונשארו על מנהגם הטהור וסיפוקם הטבעי, מתעסקים בחכמה האלוהית ומשמשים בלשון המקודשת מבלתי שיפסידוהו בבלבולם ועירובם אותה כאנשי דורם, לכן לא נסתלק מהם השגחתו ית', והפלא ה' חסיד לו אברהם וזרעו אחריו להיות לו לעם סגולה מכל העמים. ולזה אמר הבה נרדה ונבלה שם שפתם, כי שיתף הקדוש ברוך הוא עצמו בזה עימהם, לפי שהוא לקח לו להשגחתו והנהגתו אומה אחת זרע אברהם אוהבו, עם הלשון הקדושה שנשארה בידם, כמו שכל אחד מהשרים לקח אומה ולשון מיוחדת להשפעתו והנהגתו.

וזוהו שאמרו בפרקי רבי אליעזר:

אמר רבי שמעון, קרא הקדוש ברוך הוא את שבעים שרים הסובבים כסא הכבוד ואמר להם, בואו ונבלבל לשונם בעולם, ונבלבלם לשבעים אומות לשבעים לשונות. שנאמר הבה נרדה. ארדה אין כתוב, אלא נרדה. והפילו גורלות ביניהם, שנאמר בהנחל עליון גוים, ונפל גורלו של הקדוש ברוך הוא על אברהם ועל זרעו, שנאמר 'כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו'.

הנה הסכים השלם האלהי רשב"י לכל מה שפירשתי בפסוק הזה, ובאו דבריו על דרך דברה תורה כלשון בני אדם. והתבאר מזה שערוב השמות והמליצות וההסכמות על דרך הרצון עם הלשון המקודשת ובלבולה, היה בסיבת המלאכות המותרות אשר בחרו להם.

האמנם יחס הכתוב בלבול הלשונות לש"י, לפי שבהיותם יחדו באותו הבניין, היה אפשר קרוב שיסכימו כולם יחד בשמות המלאכות ההם וכליהם וענייניהם, באופן שאותה לשון המעורבת תהיה אחת ושווה לכולם. ולכן בהתחלף הסכמותיהם, עד אשר לא ישמעו איש שפת רעהו, מאת ה' הייתה זאת המסיבה, כדי שייפרדו איש מעל רעהו ויפוצו על פני

האדמה. ולכן נתייחס הכל לש"י, כמו שאמר **כי שם בלל ה' שפת כל הארץ ומשם הפיצם ה'.**

ונשארה הלשון המקודשת לשם בן נח, ובחשוב מבניו עבר, שבעבורו נקרא לשון עברי. ובאברהם שהיה בן בנו של עבר ותלמידו. כי כמו שאדם הראשון היו לו שלושה בנים, ובתוך עשרה דורות תמו מן בלהות המבול, ולא נשאר מהם כי נח שהיה עשירי לו מזרע שם בנו השלם. ככה נח היו לו שלושה בנים, ובתוך עשרה דורות שוללו ונעדרו כולם מהשלמות האנושי והידיעה האמתית והלשון המקודשת, ונשאר כל זה בלבד באברהם, שהיה לו עשירי מזרע שם בנו האלהי.

והיה אברהם לבדו אם כן בעניין השלמות פרי המין האנושי כולו, ושאר בני אדם כולם היו כקליפה, כמו שזכר החבר למלך הכוזרי. ולכן זכרה התורה כאן תולדות שם שהיו עשרה דורות מנח עד אברהם. ובאמצעתם, בדור החמישי, דורו של פלג, היה עניין הפלגה כמו שאמר **בימיו נפלגה הארץ.**

והראב"ע חשב שהיה זה בתחילת ימיו של פלג, ושלכן נקרא כן. ושהיה בכמו מאה שנה הפלגה אחר המבול.

ואינו נכון. אלא שהיה הפלגה בסוף ימי פלג, שהיו בכמו שלש מאות שנה אחר המבול. ונקרא **פלג**, אם שראה שם בחכמתו העתיד להיות, ובימיו תפלג הארץ, ולכן נקרא כן. או שקראוהו כן לסיבה אחרת.

וכאשר ראו שבימיו נפלגה הארץ, אמרו ששמו הורה על זה. וכמו שאמר עשו (בראשית כ"ז מ"ה) 'הכי קרא שמו יעקב ויעקבני' - לא שנקרא כן מפני זה, אלא שכאשר היה המעשה, ייחסוהו אל שמו שמזלו חייב שמו.

או שכאשר נפלגה הארץ, אז קראו שמו פלג לזיכרון המאורע. וכבר יורה על זה אמרו שם **פלג כי בימיו נפלגה הארץ**, רוצה לומר כי כאשר נפלגה, קראו שמו כן, ושמן השמים הייתה קריאתו באותו שם להורות על זה.